تۇرسۇن لېتىپ

ھاۋارەڭ كۆڭلەك

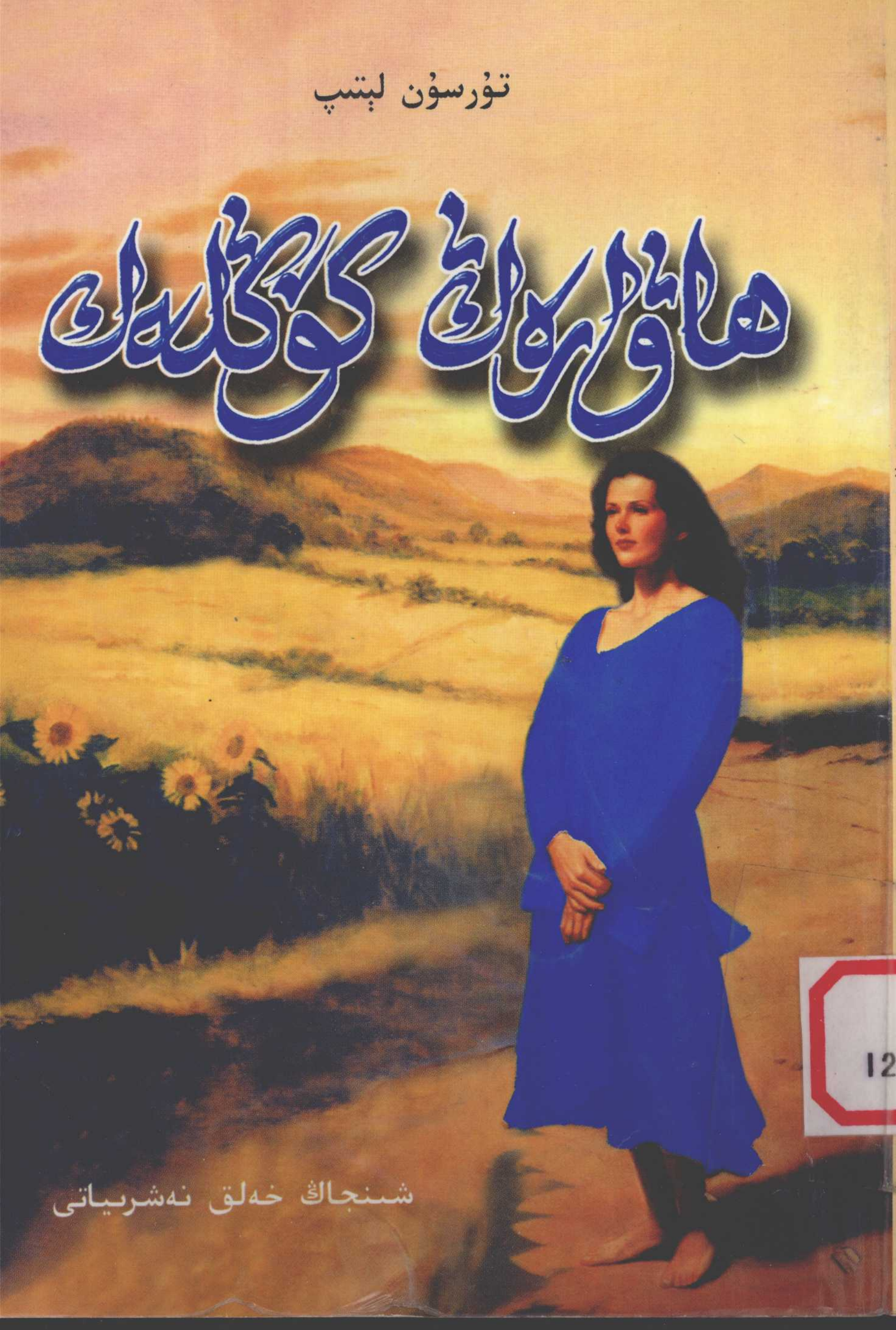

12

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

5
47.7
28

ISBN 7-228-08306-7
（民文）定价：7.50元

ISBN 7-228-08306-7

15
I247.7
28

تۇرسۇن لېتىپ

هاۋارەڭ كۆڭلەك

(ھېكايىلەر)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

天蓝色的衬衣/吐尔逊·利提甫 著. —乌鲁木齐：
新疆人民出版社,2003.10
ISBN 7—228—08306—7

Ⅰ. 天… Ⅱ. 吐… Ⅲ. 短篇小说—作品集—中国
—当代—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ. I247.7

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2003)第 082929 号

责任编辑:买买提明·西帕
责任校对:艾加尔古丽·吐尔逊
封面设计:艾克拜尔·萨力

天蓝色的衬衣 （维吾尔文）

（短篇小说集）

吐尔逊·利提甫 著

新 疆 人 民 出 版 社 出 版
（乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮编:830001）
新 疆 新 华 书 店 发 行
新疆海伯特科技有限公司印刷中心印刷
787×1092 毫米 32 开本 4.812 印张 2 插页
2003 年 10 月第 1 次印刷 2003 年 10 月第 1 版
印数：1 — 3000

ISBN 7—228—08306—7 定价:7.50 元

مەسئۇل مۇھەررىرى: مەمتىمىن شىپە
مەسئۇل كوررېكتورى: ھەجەرگۈل تۇرسۇن
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

ھاۋا رەڭ كۆڭلەك

(ھېكايىلەر)

تۇرسۇن لېتىپ

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ خەيبوتې پەن - تېخنىكا چەكلىك شىركىتى
باسما مەركىزىدە بېسىلدى
فورماتى: 787×1092، 1/32 مىللىمېتىر
باسما تاۋىقى: 4.812 قىستۇرما ۋارىقى: 2
2003 - يىل 10 - ئاي 1 - نەشرى
2003 - يىل 10 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1 — 3000
ISBN 7—228—08306—7
باھاسى 7.50 يۈەن

مۇندەرىجە

ھاۋارەڭ كۆڭلەك 1
بايرام كېچىسى 29
قايماقچى 33
نورۇز ئېشى 49
يەڭگەم 54
ئۆلمەس ناخشىچى 58
قىزىل كۆز 68
گۈلجاھان 79
سادىرنىڭ يىلتىزى 90
مېنىڭ قوشنام 96
مۇھەررىر بىلەن ئوقۇغۇچى 104
جۈپ گۈزەل 113

ھاۋا رەڭ كۆڭلەك

قايسى بىر قىز چىرايلىق كىيىمنى ئارزۇ قىلمايدۇ، تاغلىق يېزىدا توپا بىلەن ھەپىلىشىپ يۈرگەن مېھرايمۇ شۇنداق قىزلاردىن ئىدى. مېھرايىنىڭ ھاۋا رەڭ كۆڭلەك كىيىپ، يىگىتلەرنىڭ يۈرىكىگە ئوت ياقسام دېگەن ئارزۇ-سى شېرىن چۈشكە ئايلاندى. ئۇ ئۇخلىسىلا فورمىلىق ھاۋا رەڭ كۆڭلەك كىيىپ چۈشەيتتى. بۇ كۆڭلەكنى كىيگەندە زىلۋا بېلى بىر غېرىچچىلىك، كۆكرىكى ئالمىچىلىك كۆ-رۈنەتتى. قوي كۆزلىرىدىن نۇر ياغاتتى. لېكىن، ئۇ بېغى-نىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان ئېرىقتا يۈز يۇغىلى چىققاندىلا، سۇنىڭ شولىسىدا ئۆزىنى كالپۇكلىرى گەز باغلىغان، ئاناردەك مەڭزى قارىدىغان، قوللىرىنى كەس - كەس قاداق باسقان، سۇمبۇل چاچلىرى پاخپايغان ھالدا كۆرەتتى - دە، ئېرىق بويىدىن تېزلا كېتەتتى.

نامراتلىق ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇيتتى، ئۇ بۇ ئازابنى چاي قاينىتىپ ئولتۇرۇپ، تاتلىق خىياللار بىلەن سەگى-تەتتى. ئۇ خىيالىدا كەنت يىگىتلىرىنى بىر - بىرلەپ كۆز ئۆڭىدىن ئۆتكۈزەتتى. ئۇلاردىن بىرى، يەنى گۇڭشې ياشلار كادىرى يارى كۆز ئالدىدىن كەتمەيتتى. ئۇنىڭ كۆ-زىگە يارى يىگىتلەرنىڭ سەردارىدەك كۆرۈنەتتى. ئۇ چې-چەن، شوخ، گەپدان - دە. شۇ كۈنلەردە ئۇ ياشلارغا باش

بولۇپ مەدەنىيەت ئۆيى قورۇۋاتاتتى. مېھراي يارنىڭ ئۆ-
زىگە قارىماي يۈرگىنىگە قاراپ، ئۇنىڭ كۆڭلىدە ئۆزىنىڭ
يوقلۇقىنى ھېس قىلدى. ئۇ قولۇم يەتمەيدىغان ئېگىز
ئوقۇرغا ئېسىلىپ نېمە قىلاي، دەپ ئۈمىدسىزلەندى، لې-
كىن يەنە ياق، ئۇستۇمدە ئۆڭۈپ كەتكەن كۆڭلەك، يۈز -
كۆزۈم توپا، چاچلىرىم تاراقسىز تۇرسا ماڭا قارايتتىمۇ؟
ئەگەر مېنىڭ ئۇستۇمدە يېڭى بىر ھاۋا رەڭ كۆڭلەك بول-
غان بولسا قارىمىغىنىنى كۆرەي، دېگەن ئىرادىگە كەلدى.
ئۇ كۆڭلەككە ئېرىشىشنىڭ ئامالىنى ئىزدىدى. ئويلا -
ئويلا قوشنىسىنىڭ شەھەرگە كاۋا ئەكىرىپ ئوغرىلىقچە
دانىسىنى يىگىرمە بەش سومدىن ساتقىنىنى ئېسىگە كەل-
تۈردى. ئۇ بېغىغا چىقتى. ئۆز زامانىسىدا دادىسى مەڭگەن
باسقان تام تۈۋى راسا ئاپتاپ چۈشىدىغان يەر بولۇپ، كونا
مەڭگەن قالدۇقلىرى چىرىپ، تەييار ئوغۇت بولۇپ قالغا-
نىدى. ئۇ يەرنى يۇمشاق ئاغدۇردى، قوشنىسىدىن نەچچە
تال كاۋا ئۇرۇقى ئېلىپ چىقىپ تېرىدى. مېھراي ھەر
كۈنى سەھەردە ئېرىقتا يۈز يۇيۇغىلى چىققاندا بوي تارتىۋاتقان
كاۋا پېلەكلىرىنى كۆرۈپ كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالاتتى.
ئۇ بۈگۈن تورغاي چۈچىلىغاندا بېغىغا چىقتى، ئالما
شاخلىرى سىلكىنگەندەك بولدى، ئۇ سىنچىلاپ قارىۋىدى،
بىر بۇلبۇلنىڭ شاختا كېلىپ قونغانلىقىنى كۆردى. بۇل-
بۇل گۈل ئىشقىدا بەرخ ئۇرۇپ سايرىغىلى تۇردى. مېھ-
راي بىردەم تىڭشاپ تۇردى، «مېنىڭمۇ بۇلبۇلۇم بولسىچۇ
كاشكى، كۈندە ئىشىكىم ئالدىدىن سايراپ ئۆتەر ئىدى،
ئاھ خۇدا! — دېدى ئۆز ئۆزىگە، — گۈڭشېنىڭ تۇگىد-
مەس ئېغىر ئىشلىرىغا، يوقسۇزلۇققا چىدىغان يەردە چىدا

مېھرى، كاۋىلىرىڭ پىشقاندا مۇرادىڭغا يېتىسەن» دەپ ئۆزىگە غەيرەت بەردى. كاۋا ئېسىگە كەلگەن ھامان ئوپۇل - توپۇل يۈز - قولىنى يۇدى - دە، كاۋا تېرىغان يەرگە كەلدى. تامغا ياماشقان قويۇق پېلەكلەر ئارىسىدا مانتاكاۋا، تاش كاۋا، تۇرپان كاۋىلىرى كۆز چاقنىتىپ تۇراتتى.

كۈزلۈكى مېھرايىنى خۇشال قىلىپ ئەللىك ئالتە كاۋا پىشتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە تۇخۇم سىرىقىدەك كەس - كەس يېرىلىپ پىشقان ئون ئىككى مانتا كاۋىسى بار ئىدى. مېھراي تاش كاۋا، تۇرپان كاۋىلىرىنى تونۇرغا كۆمۈپ، قازاندا پىشۇرۇپ يېسەك بەك تاتلىق بولىدۇ، مانتا كاۋىسىغا گۆش بولمىسا بولمايدۇ، گۆش بولمىغاندىن كېيىن مۇشۇلارنى ساتاي، دېگەن يەرگە كەلدى. بىراق، بۇ كاۋىلارنى شەھەرگە قانداق ئەكىرىپ سېتىشنى بىلەلمىدى. بىر كۈنى ئەترەت ھارۋىكىشى ئوغۇزخاننىڭ شەھەرگە غەللە - پاراق تۆككىلى كىرىدىغىنىنى ئاڭلاپ قالدى.

«ئۆكۈز» دېگەن لەقىمى بار بۇ يىگىتنى مېھراي ياراتمايتتى. ئۇنىڭ قىزىققۇدەك بىر يېرىمۇ يوق ئىدى، پەقەت بېشىنى كۆتۈرمەي ئۆكۈزدەك ئىشلەشنىلا بىلەتتى، نە ناخشا ئېيتىش، نە ئۇسسۇل ئويناشنى بىلمەيتتى. قىزلارغا چاقچاق قىلىش تۇگۇل سورىغان سوئالغا تۈزۈكرەك جاۋابمۇ بېرەلمەيتتى. كىيىملىرى يىرتىق، يۈز - كۆزى كىردىن قاسماقلىشىپ كەتكەن ھالدا يۈرەتتى. ئۇنىڭغا تەڭتۇشلىرى «مۆرىمەس ئۆكۈز» دەپ جايىدا لەقەم قويغان. مانا شۇ مۆرىمەس ئۆكۈز بىر جۈپ جېرەن ئات قوشۇلغان ھارۋىنى ھەيدەپ خامانغا كەلدى. مېھراي ئايالىلار بىلەن تاغارلارغا بۇغداي قاچىلاپ بولۇپ ئاغزىنى تىكىۋاتتى. ئو-

غۇزخان قىزلارغا يەر تېگىدىن بىر قارىۋالدى ـ دە:
— مۇشۇ بۇغدايلارنى باسمەنمۇ؟ — دەپ سورىدى.
— ھەئە، — دېدى مېھراي ۋە ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ پىچىرلىدى، — ئوغۇزخان، بىر ئىشىم بار ئىدى، قىلىپ بېرەرسەنمۇ؟
— جې . . . جېنىم بى . . . لەن، — دېدى ئوغۇزخان.
— ئەمىسىچۇ قارا، كاۋىلىرىمنى شەھەردە سېتىپ، بىر كۆڭلەك ئالغاچ چىقساڭ، بولارمۇ؟
ئوغۇزخان مېھرايغا ئاچ كۆزلەرچە بىر قارىدى ـ دە:
— ماقۇل، — دېدى.
— بۇنى سىر ساقلا، دۇيجاڭ بىلىپ قالمىسۇن ـ ھە!
ئوغۇزخان ئۆكۈزدەك پۇشۇلداپ، تىكلەكلىك تۇرغان بىر تاغار بۇغداينى لىككىدە كۆتۈرۈپلا هارۋىغا باستى. ئۇنىڭ يۈز كىلوگراملىق تاغارنى كۆچمەيلا هارۋىغا باسقىنىنى كۆرگەن مېھراي «پاھ ـ پاھ، بۇ كاساپەت نېمانچە كۈچلۈك ـ ھە!» دەپ ئويلاپ قالدى. ئوغۇزخان كاۋىلارنى تاغارغا قاچىلاۋاتقاندا، مېھراي ئوچاققا ئوت ياقتى ۋە:
— چاي ئىچىپ ماڭغىن، — دېدى.
ئوغۇزخان كاۋىلارنى هارۋىغا بېسىپ، تۆپىسىنى بېدە بىلەن باستۇرۇپ بولۇپ، قولىنى يۇغاندا مېھراي ئۇنىڭغا لۆڭگىنى ئەكېلىپ بەردى. ئوغۇزخاننىڭ كۆزلىرى كۈلدى، مېھراي بۇ كۆزلەرنىڭ ئۆزىگە ئوتلۇق تىكىلگەنلىكىنى كۆرۈپ شەلپەردەك قىزاردى، ئۇ چاي ئىچىۋاتقان ئوغۇزخانغا قايتا ـ قايتا جېكىدى:

— ئوغۇزخان ھاۋا رەڭدىن ئال جۇمۇ. مانا بۇ خەتنى دۇكانچىغا بەرگىن، بۇنىڭدا كۆڭلەكنىڭ ئۆلچىمى، پاسونى، رەڭگى يېزىلغان.

ئوغۇزخان ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ بېشىنى ئىگىپ قويدى.

× × ×

ئىشتىن تارقىغان ھامان مېھراي ئۆيىگە قويۇندەك ماڭدى، ئۇ ئوغۇزخان كۆڭلەكنى ئالالىغانمىدۇ؟ دېگەن خىيال بىلەن ئۆيگە كەلدى. ئوغۇزخاننىڭ ھارۋىسى قورا ئالدىدا تۇراتتى. مېھراي ھويلىغا كىرىپلا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدى. ئاپىسىنىڭ ئۇدۇلىدا كادىرچە كىيىنگەن گەۋدىلىك بىرەيلەن چاي ئىچىپ ئولتۇراتتى. ئاپىسى قىزىنى كۆرۈپ:

— كەلگىن قىزىم، ئوغۇزخان بىلەن بىللە چاي ئىچكىن، — دېدى.

ئاپىسىنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇرغان راستىنىلا مۆرىمەس ئۆكۈزمىدۇ؟! ئۇنىڭ يۇمىلاق يۈزى، بۇقىنىڭكىدەك بويىنىدىكى قاسماق كىرلەردىن ئەسەر يوق. شۇنداق پاكىزكىن، پارقىراپ تۇرىدۇ. يوغان كۆزلىرى، قېلىن كالپۇكلىرى كۈلۈپ تۇرىدۇ. ئۈچىسىدا يېپيېڭى چاپان - شىم، ئاق كۆڭلەك، بۇ كىيىملەر ئۇنىڭغا خوپ يارىشىپتۇ. ئولتۇرۇشىنىڭ ئۆزىلا پالۋان قامەتلىك، ھە ئەسكى چاپان ئىچىدە يىگىت بار ئىكەن - دە. شۇ پىكىر بىلەن قىزنىڭ يۈرىكى جىغغىدە قىلىپ قالدى، ئۇ ئىزا تارتىپ

كۆزىنى ئوغۇزخاندىن قاچۇرۇۋېدى، يازلىق چايخانا سۇپې-سىنىڭ تۆرىدە ھاۋا رەڭ كۆڭلەكنى كۆرۈپ قالدى ۋە ئۇنىڭغا پەرۋانىدەك ئۆزىنى ئاتتى. ئۇ كۆڭلەكنى ئېلىپ ئۆيىگە ئوقتەك كىرىپ كەتتى، ھايال ئۆتمەي ئوغۇزخانمۇ، مېھراينىڭ ئاپىسىمۇ ئىشىكتە تۇرغان مېھرايغا قاراپ قې-تىپلا قالدى.

ئىشىك ئالدىدا بىر گۈزەل پەرى كۈلۈپ تۇراتتى، ھاۋا رەڭ كۆڭلەك قىزغا شۇنچىلىك ياراشقانىدىكى، ئۇ خۇددى شەھەر قىزلىرىغا ئوخشاپ قالغانىدى.

— كىيگىلى نېسىپ قىلسۇن قىزىم، تازا ياراشتى، — دېدى ئانا.

مېھراي ئاپىسىغا تاتلىق كۈلكىسى بىلەن جاۋاب قىل-دى.

ئوغۇزخان قوينىدىن بىر ئاق كۆڭلەكنى ئېلىپ:

— بۇنى ھە ... ھەدەم سىز - سىزگە بەر دېگەنتى، — دېدى.

مېھراي ئىككىلەنگەن، قىزىققان ھالدا ئالدى.

— قىزىم، ئوغۇزخان بالام يەنە ماڭا كۆڭلەكلىك رەخت، چاي، تۇز ۋە گۆش ئېلىپ چىقىپتۇ، — دېدى ئانا.

— ئاشۇ پۇلغا شۇنچە نەرسە كەلدىمۇ؟ — سورىدى مېھراي.

— ھە - ئە، — ئوغۇزخان ئالدىراپ جاۋاب بەردى، - كاۋىنىڭ يوغىنىنى يىگىرمە سومدىن، كىچىكىنى ئون سومدىن ساتتۇق، قايسى كۈنى مەجلىستە دۈيجاڭ «توخۇ-نىڭ بەشدىن ئاشقىنىنى توخۇ فېرمىسىغا تاپشۇرۇڭلار»

دېگەچكە تۆت توخۇرۇمنى ئالغاچ كىرگەنتىم، ئۇنى يۈز ئاتمىشقا پۇل قىلدىم.

— پاھ، سودىغا ئۇستا ئىكەنسىز جۇمۇڭ، — دېدى مېھراي «سىز» لىگىنىنى تۇيمىغان ھالدا.

— نەدىكىنى، ھەدەمنىڭ ئوغلى سېتىپ بەردى، بۇ نەرسىلەرنىمۇ ئېلىپ بەردى. يەنە كاۋىكىز بولسا بېرىڭ، سېتىپ بېرىمەن.

ئوغۇزخان شۇنداق دېدى ـ دە، ئوڭايسىزلانغان ھالدا تامىقىنى قىرىپ قويۇپ دۇئا قىلدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ بىر چەتتە تۇرغان كونا كىيىملىرىگە قول ئۇزىتىشىغا مېھرايىنىڭ يېقىملىق، يۇمشاق ئاۋازى ئاڭلاندى:

— بۇ كىيىملىرىڭىزنى قويۇپ قويۇڭ، مەن يۇيۇپ بېرەي، كەچتە كېلىڭ، توخۇ شورپىسى قىلىپ بېرىمەن.

كۈنلەر، ئايلار ئۆتتى، يىل ئاتلاپ يەنە كۈز كەلدى، مېھرايىنىڭ قورۇسىغا ئىككى ئەر سالام بىلەن كىرىپ كەلدى، ئوچاق بېشىدا ھەپىلىشىۋاتقان مېھرايىنىڭ قۇلىقىغا «ئوغۇزخانغا ئەلچى بولۇپ قىزىڭلار مېھرايىنى سوراپ كەلدۇق»، «ئۇغۇ يېتىم ئوغۇل، ئىچ كۈيئوغۇل قىلىۋالساڭلارمۇ بولىدۇ» دېگەن گەپلەر كىرىپ قالدى. ئۇ ئىشنى تاشلاپ بېغىغا چىقىپ كەتتى، ئالما غازاڭلىرىنى دەسسەپ كېتىۋاتقان مېھرايىنىڭ قۇلاق تۈۋىدە «يېتىم ئوغۇل» دېگەن سۆزلەر جاراڭلايتتى. ئۇ ئوغۇزخاننىڭ دادىسىنىڭ: «بىز توققۇز ئوغۇز ئەۋلادى، ئەجدادىمىزنىڭ نامى ئۆچمەسلىكى ئۈچۈن، بالامغا ئوغۇزخان دەپ ئىسىم قويدۇم» دېگىنىنى ئاڭلىغانىدى. ھەپتە ئۆتتى، ئانا قىزىغا:

— بۈگۈن ئېتىزغا چىقما، مېھمان كېلىدىكەن، —

دېدى ۋە يەنە قوشۇپ قويدى، — ھېلىقى ھاۋا رەڭ كۆڭلەكنى كىيىۋالغىن قىزىم.

ئاپىسىنىڭ گېپىدىن چىقمايدىغان مېھراي ماقۇل دېدى. قوزا چوش مەزگىلىدە ئۈچ يىگىت كىرىپ كەلدى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئوغۇزخان بار ئىدى. ئۇ يېڭى شىم – چاپان كىيىۋالغانىدى، مېھراي ئاپىسىنىڭ «ھاۋا رەڭ كۆڭلەكنى كىيىۋال» دېگىنىنىڭ تېگىگە يەتتى. ئۇ ئىزا تارتقىنىدىن قىزارغان ھالدا ئۇلارنى ئۆيگە باشلىدى، ئوغۇزخانغا قولداش بولۇپ كەلگەنلەر مەھەللىدىكى شوخ يىگىتلەر ئىدى، ئۇلار بىردەم چاقچاق قىلىشىپ ئولتۇرۇشتى. ئوغۇزخان بولسا، مېھرايغىمۇ قارىماي تەرلەپ پىشىپ ئولتۇراتتى. ئۇ ئارىلاپ گېلىنى قىرىپ قوياتتى. مېھراي ئۇنىڭغا چاقچاق قىلىپ ئوخشاتماقچى بولدىيۇ، بىراق ئەدەپ يۈزىسىدىن ئېغىز ئاچمىدى. بىراق، ئىچىدە كوتۇلدىدى: بۇنى بىكار مۆرىمەس ئۆكۈز دېمەپتۇ – دە، بىرەر ئېغىز گېپىمۇ يوققۇ؟ . . . بىر ئازدىن كېيىن يىگىتلەردىن بىرى كېلىش مەقسىتىنى دېدى:

— مېھراي، ھەممىمىز تەڭتۇش ھەم بىر مەھەللىلىك بولغاچ مەقسەتنى ئوچۇق دەۋېرەيلى، ئاغىنىمىز ئوغۇزخان سىزگە ئەلچى كىرگۈزگەنىدى، بىراق توي خېتى ئېلىشتا كاتىپنىڭ سوئالىغا دەر قەمدە تۇرۇپ جاۋاب بېرەلەيدىكەنسىلەر. شۇڭا، ئىككىڭلارنىڭ يۈز ئاچقۇسىنى قىلىپ كىردۇق.

مېھراي دىلخەستە بولۇپ قالدى. ئىزا ۋە ھاياجانلانغىنىدىن باغقا يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى، ئۇنىڭ قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىدىن: ئۇ ياۋاش ئەمەس، ماڭا كۆڭلەك ئاچ-

قىپ بەردىغۇ! دېگەن سادا ياڭرىغاندەك بولدى، ئۇنىڭ يۈرەك تارى ئۈزۈلۈپ كەتكۈدەك سوقماقتا، ئىسسىق بىر قولنىڭ بىلىدىن قۇچاقلىشى ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئۈزۈپ ئال-غىلى تاس قالدى.

— ئاپام!

— هوي ساراڭ، قورقما، بۇ مەن!

مېهراينىڭ يۈرىكى ئورنىغا چۈشتى. قوشنىسى ئايشى-گۈلنىڭ ھەممىدىن خەۋىرى بار ئىكەن، ئۇ مېهراينىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى:

— قۇتلۇق بولسۇن، تەلەيلىك ئىكەنسەن. ئۆز بەگ، ئۆز خان بولىدىكەنسەن!

مېهراي «بەختلىك دېگەن سەن» دېمەكچى بولدىيۇ، دوستىنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن گەپ قىلمىدى. ئايشىگۈلنىڭ «رازىمۇ سەن» دېگەن سوئالىغا يا ياق، يا ھە دېمىدى ئايشىگۈل چاقچاق قىلدى:

— ھېلىتىن سەنمۇ مۆرىمەس بولۇپ قالدىڭمۇ نېمە؟ گەپ قىلە!

— مەن نېمە دەيمەن؟ — مېهراي كۈلدى.

— ئەمىسە مەن دەيمەن، جۇمۇ، — ئايشىگۈل يە-گىتلەرگە قاراپ توۋلىدى، — پەيشەنبە كۈنى گۈڭشىنىڭ ئالدىغا بېرىڭلار!

مېهراي ئوغۇزخاننىڭ تۆت ئىغىز ئۆيىگە كۆچۈرۈلۈپ كەلگەندىلا، «تەقدىرگە تالاش يوق ئوخشايدۇ» دېگەنگە ئى-شەندى. توي ئاخشىمى مۆرىمەس مېهراينى ھەيران قالدۇ-رۇپ زۇۋان سۈردى:

— مەن سېنىڭ مۇشۇ سۈتتەك ئاپئاق يۈزۈڭنى،

مۇنۇ ئۈزۈن چاچلىرىڭنى سۆيىمەن. . .
مېھراينىڭ شەھلا كۆزلىرى پارلىدى.

× × ×

شۇ كۈندىن تارتىپ مېھراينىڭ بېشىغا تۆت ئېغىزلىق ئۆي بار بىر قورو كىيىلدى. «خۇمداندا خىش تولا، قىلاي دېسەم ئىش تولا» دېگەندەك سەھەر تۇرۇپ ئورۇن يىغىش، ئۆي سۈپۈرۈش سۇ توشۇش، چاي قاينىتىش، چىنە ـ قاچا يۇيۇش، كىر يۇيۇش، ئېتىزغا يۈگۈرۈشكە ئوخشاش ئىشلار ئۇنىڭغا ئۇھ دېگۈدەك ۋاقىت بەرمىدى. ئۇنىڭ ئۈچ يۈز ئاتمىش كۈنىمۇ شۇنداق تۈگىمەس ئىشلار بىلەن ئۆتۈشكە باشلىدى. ئوغۇزخان تورغاي چۇچىلىغاندا ئەترەت ئېغىلىغا بېرىپ هارۋىسىنى قاتاتتى ـ دە، نەلەرگىدۇ كېتەتتى. بەزىدە كۆز باغلانغاندا، بەزى كۈنلىرى يېرىم كېچىدە ئۈستۈبشى توپا ـ چاڭغا مىلىنىپ قايتىپ كېلەتتى. مېھراي كۈندۈزلىرى يوغان قورۇدا ئۆزى يالغۇز غېرىبسىنىپ يۈرەتتى. ئېرى قايتىپ كەلگەندىن كېيىنلا يالغۇزلۇق تارتمايتتى. مۇشۇ مېنىڭ ئېرىمغۇ ـ ھە، دەپ ئوغۇزخاننىڭ قۇچىقىدا بەختكە چۆمەتتى.

ئۇلار تىرىكچىلىك ئۈچۈن تەرلەپ ـ پىشىپ يۈرگەن، خۇدانىڭ قۇتلۇق بىر كۈنى تۈنجى ئوغلى ئورخان تۇغۇلدى، ئەمدى مېھراي يالغۇزلۇق تارتمايدىغان بولدى. يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچقان جىگىرى بىلەن مۇڭدىشىدىغان بولدى. «ئەرنى ئەر قىلىدىغان خوتۇن» دېگەندەك، مېھراي ئوغۇزخان مۆرىمەسنى ئەر قىلدى. ئۇزاق يىللار مابەينىدە ئو-

غوزخان ئۆي ئىشلىرى بىلەن كارى بولمىدى. ئۇ مېھراينى ئەقىللىق دەپ قارايتتى ۋە تاپقىنىنى مېھرايغا تۇتقۇزاتتى. ئەدناسى مېھراي ئۆيگە لازىمەتلىك نەرسىلەر ئېلىپ كېلىك دېسە، ئۇ «ئۆزۈڭ ئالساڭا» دەيتتى. مېھراي ئېرىنى ئۆ-كۈزنى يېتىلىگەندەك يېتىلەپ، بىر ئائىلىنىڭ پۈتۈن ئې-غىرچىلىقىنى كۆتۈرۈپ كەلدى، ھەتتا ئاتا - ئانىسىنى داۋالىتىش، ئۆلۈمى نەزىر - چىراغلىرىنىمۇ ئۆزى باش بولۇپ ئۆتكۈزدى. «ئاياللارنىڭ قىرىق بىر جېنى بار» دېگەن گەپ راست ئىكەن. مېھراي ئۇ دەپ، بۇ دەپ، ئوتتۇز يىلنى ئۆتكۈزدى. ئايشىگۈل ئېيتقاندەك، «ئۆزى بەگ، ئۆزى خان» ئائىلىسىنىڭ ھەقىقىي خوجايىنىغا ئايلاندى.

ئوغۇزخان ئائىلە باشقۇرۇشقا ئىپى بولمىغىنى بىلەن تالانىڭ ئىشلىرىدا چەبدەس چىقىپ قالدى. گۇگشي ئەمەل-دىن قالدۇرۇلۇپ، يەر ھۆددىگە بېرىلگەندە، ئوتتۇز بەش يىل ياۋاش كالىدەك زۇۋان سۈرمەي كەلگەن ئوغۇزخان بىردىن غەزەپ بىلەن ھۆركىرىدى. ئۇنىڭ بوم ئاۋازىدىن مېھراينىڭ قۇلاق پەردىلىرى تىترەپ كەتتى. ئوغۇزخاننىڭ كۆزلىرىدىن ئوت يانغان، بۇرنىنىڭ چاناقلىرى كېرىلگەن، مەڭزى تىترىگەنىدى، ئەزالار ئۇنىڭ ئەلپازىغا ھەيران قال-دى.

— ھەي دۇيجاڭ! — دېدى ئوغۇزخان ھۆركىرىگەن ھالدا، — بۇ تراكتورنى بىر ئۆمۈر ھارۋىكەشلىك قىلغان ماڭا بەرمەي، مۇنۇ توخۇ ئوغرىسىغا بەرگىنىڭ نېمىسى - ھە! ؟

دۇيجاڭ ھودۇققان ھالدا دۇدۇقلىدى:

— هوي ئوغۇزكا ۋۇي، تو-توقۇمىڭنى قار ـ قارنىڭ-
غا ئالمىساڭچۇ، بۇ يېزا باشلىقىنىڭ بۇيرۇقى!
— ئەمدىچۇ قارا، بۇ تراكتورنى مېنىڭدىن يېزا
باشلىقىڭ بۇياقتا تۇرسۇن، ھېلىقى چوكى، ھە، ھە ماشۇ-
جىمۇ ئالالمايدۇ. ھايدا بالام تۆمۈر ئۆكۈزنى!
شۇ تاپتا ئەترەت باشلىقىنىڭ بۇرۇنقى ھەيۋىسى ئاللى-
قاياقلارغا ئۇچۇپ كەتكەنىدى، ئۇ پەقەت تۈيىقى سىرقىراپ
قالغان ئۆكۈزدەك ئاجىزغىنا كايىدى:
— ھوي ئوغۇزئاكا، بۇگۇن پايتىمىنى تەتۈر ئۆرۈ-
دۈڭمۇ نېمە! ئات ـ ھارۋىنى سەن ئالغاندىن كېيىن،
مۇنۇنىڭغا تراكتورنى بەرسەڭ بولاتتى.
— ئات ھارۋاڭغا نەرقىدە پۇل بېرىمەن، — دېدى
ئوغۇزخان قايرىلىپ، — هاي خوتۇن، ھېلىقى تۇخۇم
ساتقان پۇلۇڭنى ئاچىقىپ بەرگىن، دۈيجاڭ هاراق ئىچ-
سۇن!
بۇ تېرىلغۇنىڭ قاتىلاڭغۇ چاغلىرى ئىدى. مېھراي
ئۆزىچە «تراكتورغىمۇ، ئات ـ ھارۋىغىمۇ ئىگە بولدۇق،
ئۇلار ئەمدى كېچە ـ كۈندۈز تراكتور ھەيدەيدۇ، توق ـ
توق يېمىسە بولمايدۇ» دېگەن ئويدا خورازدىن بىرنى بو-
غۇزلاپ، كاۋا بىلەن قورداق تەييارلىدى. ئۆي ئىچىنى بىر
ئالغان مەززىلىك پۇراق ھەممىدىن ئاۋۋال تۆمۈرخاننىڭ
چىدامىنى قويمىدى:
— ئاپا، بولساڭچۇ، ئىشىمىز بەك ئالدىراش، دېھ-
قانلار ئۆچىرەتتە!
— ھازىر بالام، گىدىككىنە تەخىر قىل!
مېھراي خوراز گۆشىنى بۆلۈش بىلەن ئاۋارە ئىدى.

ئۇ ئېرىغا ئوبدان تويسۇن دەپ گەۋدىسىنى، ئىككى ئوغلىغا مەزمۇت دەسسىسۇن دەپ ئىككى يانپىشىنى، قانات چىقار-سۇن دەپ ئىككى قىزىغا ئىككى قانىتىنى، ئۆزىگە بېشىنى تەقسىم قىلىپ باللىرىنىڭ ئالدىغا قويىدى. ئېرى بىلەن ئوغلى مۆرىمەسلەر بولغاچ ئىندىمەي يېيىشمەكتە. شۇ تاپتا ئورخان بىلەن ۋات - ۋات قىزلىرىمۇ مۆرىمەس بولۇۋال-دى. ئوخشاپتۇ ئاپا دەپ قويۇشقىمۇ يارىمايدۇ، بۇ مۆرد-مەسنىڭ شۇملىرى، دەپ ئاغرىندى ئۇ. تاماق يېيىلىپ بولغاندا ئوغۇزخان ئۇن قاتتى:

— يارايسەن خوتۇن، ئۆمرۈمدە مۇنداق مەززىلىك تاماق يېمىگەنتىم.

— ئالامەت ئوخشاپتۇ ئاپا!

— يەنە بارمۇ ئاپا، قانچىلىك بولسىمۇ يەۋتەر ئى-دىم. . .

ھەممىسىنىڭ ئاغزى تەڭ ئېچىلدى. مېھرايىنىڭ ھار-دۇقى چىقتى.

— مېھرى، ئەمدى كۈندە گۆشلۈك تاماق ئەتكىن! — ئوغۇزخان تۇنجى قېتىم خوجايىنلارچە بۇيرۇدى.

مېھرايىمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى. ھە، كەمبەغەلنىڭ بىر تويغىنى باي بولغىنى، قورساق تويسا كۆڭۈل توق، غەم - غۇسسە يوق بولىدىكەن. ئېرى بىلەن ئوغلىنىڭ پېشانە تەرى بىكار كەتمىدى. يول تاپار - پۇل تاپار دېگەن-دەك كۆكلىدى، تراكتور ھەيدەپ يۈرۈپ يىغقان پۇلىغا بىر كومبايىن سېتىۋالدى. ئۇچ يىل ئۆتۈپ بىر يۈز ئوتتۇز قوي، ئوتتۇز ئۆكۈزى بار ئائىلىگە ئايلاندى. ئوغۇزخان ئەمدى باللىسىنىڭ كەينىدە يۈرمەي، قوي، كالا بورداپدىغان

بولدى ئۇ مېھرايغا خوجايىنلارچە:

— ئەمدى ئىتىزغا چىقمىساڭمۇ بولىدۇ، ئوتتۇز يىل قولۇمغا قول، پۇتۇمغا پۇت بولغىنىڭمۇ يېتەر، ئۆي ئىشىنى قىل، بىكار بولساڭ ماڭا قارىشىۋەت، — دەپ بۇيرۇق قىلدى.

يەنە ئىككى يىل ئۆتۈپ، تاغلىق كەنتتە ئۇلارنىڭ ئىككى قەۋەتلىك چىرايلىق ئۆيى قەد كۆتۈردى.

× × ×

مېھراي بىر ئاپتوبۇس خوتۇننى ئېلىپ شەھەرگە كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئورخاننى دارىلمۇئەللىمىنگە ئوقۇشقا ئېلىپ كىرگەندىن بېرى شەھەرگە كىرىپ باقمىغان، بۇ قېتىمقىسى ئىككىنچى قېتىم شەھەرگە كىرىشى ئىدى. يەنە كېلىپ ئورخاننى ئۆيلەش ئۈچۈن توي تارتىپ كېتىۋاتىدۇ. ئاپتوبۇسنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان مېھراينىڭ چىرايىدا ھەم شادلىق، ھەم غەم - ئەندىشە بار ئىدى. شاد بولغىنى ئوغلىنى ئۆيلەپ كېلىنلىك بولۇش ئارزۇسىنىڭ ئىشقا ئاشىدىغىنى، شۇ تاپتا ئۇنى بىئارام قىلىۋاتقىنى ساندۇق ئېچىش مۇراسىمى. مېھراي ئاپتوبۇسنىڭ تۆپىسىگە قاراپ قويدى. ئۇنىڭ تۆپىسىدىكى ساندۇق ياكى ئۇنى يەرگە قارىتىدۇ، ياكى كۇلدۇرىدۇ. شەھەرلىكلەرنى يالغۇز ئاقلىق چايغىلا يەتمىش - سەكسەن پەتنۇس راسلاپ بارىدۇ، دېيىشىدۇ، ئۇ قوشنىسىنىڭ مەسلىھىتى بىلەن ئېلىۋالغان سەكسەن پەتنۇسلۇق بوسۇتقا قۇدىلىرى رازى بولارمۇ؟...

مېھراينىڭ يەنە بىر ئەندىشىسى چىشى قۇدىسى،

«ئاپىسى پۇتمىسە قىزى پۇتمەس» دېگەن قاراشقا ئىشىنىدى-غان مېھراي چىشى قۇدىسىنىڭ قانداق ئايالىلىقىنى تېخىچە بىلمەيدۇ. يامان خوتۇن بولسا ئوغلۇمنى تارتىۋېلىپ ئىچ كۆيئوغۇل قىلىۋالىدۇ. باھانە ئاسان، ئىككىسى بىر مەك-تەپتە، خىزمەت ئېغىر، قىزىمىز تاماق ئېتىپ ھەم خىز-مەت قىلىپ ئورۇقلاپ كەتتى، دېگەن باھانىسىمۇ تېپىلىدۇ - دە.

مېھراي ئويلىرىنى بىر باشقا ئېلىپ چىقالماي، بىر قوينى سويۇپ ئۇرۇق - تۇغقان، قولۇم - قوشنىلىرىنى مەسلىھەت چايغا چاقىرغانىدى. ئايالىلاردىن بىرى «شەھەر تويى چوڭ بولىدۇ » دېسە، يەنە بىرى «ھەشەمەتلىك بول-دۇ » دېدى.

— شەھەردىچۇ، — دېدى بىر جۇۋان، — ئوغۇل - قىز تويى خېتى ئېلىپلا رېستوران دېگەن ئۆيدە تانسا قىلىدىكەن، ئاندىن قىز - يىگىتنى پىكاپلاردا شەھەر ئايلاندۇرىدىكەن.

— ۋاي ئانامەي، ئورۇسلاردەكلا قىلىدىكەن - دە.

— بىزچىمۇ توي قىلىدىكەن، — دېدى يەنە بىر بە-لەرمەن، — قىزنىڭ ئۆيىدە ئۆكۈز سويۇپ، داش قازان ئاسىدىكەن، ساندۇق ئېچىلىشى ھەممىدىن داغدۇغىلىق بو-لىدىكەن.

قېرىنداش دېگەن يەنىلا قېرىنداشلىقىنى قىلىدۇ. مېھرايىنىڭ ھەدىسى بىلەرمەنلەرنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ مۇن-داق دېدى:

— «ئوغلۇڭ بولسا ئوچاقتەك، قىزلار كېلۇر قون-چاقتەك» ئوغلىمىز ئۆيلىنىمەن دەيدىكەن ھەممىگە چىداي-مىز، توي دېگەننىڭ مەنىسى ھەممىگە توي دېگەنلىك.

ياخشىسى ئاۋۋال ئەلچى كىرگۈزۈپ قىزنىڭ ئىشىكىنى ئاچايلى.

— توغرا دېدىڭ ھەدە، ۋايىيەي، بىزدىن نېمە كېتەتتى، ئوتتۇزلا قوي ساتسام شەھەرنىڭ يېرىمىنى ئالالايمەن، — دېدى مېھراي.

ئەلچىلەر ئىككى قېتىم قاتراپ ماقۇل جاۋاب بىلەن توي سىلىقى تىزىملىكىنى ئېلىپ چىقتى، سىلىق خېلى ئېغىر ئىدى. مېھراي قورقۇپ قالمىدىيۇ، لېكىن نامى غەلىتە چەت ئەل كىيىملىرىنى ئالالمىدى.

ھاياتىنىڭ ئەڭ ئېغىر كۈنلىرىگە چىدىغان، نۇرغۇن تويلارنى كۆرگەن مېھراي ئوغلىنى ئۆيلەشكە كەلگەندە ھودۇقۇپ قالدى. ئۇ مانا شۇ غەم - ئەندىشە ئارىلاش شادلىق ئىچىدە قۇدىسىنىڭ تۆمۈر دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ قالغىنىنىمۇ تۇيمىدى.

× × ×

مېھراي سەھرالىق ئاياللارنى باشلاپ يوغان تۆمۈر دەرۋازىدىن كىردى. ئاسفالت يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى ئارچىلار، سايە تاشلاپ تۇرغان باراقسان تاللار، گۈللۈك ۋە ئۈزۈم باراڭلىرى، ئۇنىڭ نېرىسىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان بەش قەۋەتلىك بىناغا قىزىقىش بىلەن قاراپ قەدەم تاشلىدى.

مېھرايلارنى ئىشىك ئالدىدا پۈزۈر كىيىنگەن، يۈزلىرىگە گىرىم قىلغان جۇۋانلار قىزغىن قارشى ئالدى. مېھراي پەلەمپەيلەردىن ئۆرلەپ ئۈچىنچى قەۋەتكە چىقتى.

ئىشىك ئالدىدا ئاق سېمىز، قاش - كىرپىكىگە سۈرمە تارتقان، سېمىز بويىندا ئالتۇن زەنجىر، مەيدىسىدە گۆھەر كۆزلۈك مېدالىئون پارقىراپ تۇرغان ئايال قاش - كىر- پىكلىرىنى سۈزۈپ قارشى ئالدى. ئۇ مېھمانلارنىڭ ھۆرمە- تىدىن كۆرە بارماقلىرىدىكى قوش - قوش ئالتۇن ئۈزۈك، بىلىكىدىكى ئالتۇن بىلەزۈكلىرىنى كۆز - كۆز قىلغاندەك قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇراتتى. ئۇ مېھرايغا باشتىن - ئاياغ بىر قاراپ قويدى - دە، مەنسىتمىگەن قىياپەتتە تىلىنىڭ ئۇچىدىلا ئامانلىق سوراپ قويدى. ئاندىن بويىغان كالپۇك- لىرىنى پۈرۈپ، سول قولى بىلەن ئۆيگە كىرىش ئىشارىسى قىلدى. مېھراي بۇنىڭغا ھودۇقۇپ كەتمىدى. ئۇمۇ ئايال- لىق نەزەرىدە بۇ ياسانچۇق خېنىمغا سىنچى كۆزلىرى بىلەن بىر قاراپ قويدى ۋە بۇ چىرايىنى قەيەردىدۇ بىر يەردە كۆرگەندەك تۇيغۇغا كەلدى. شۇ چاغدا كىمدۇر بىرى ئۆي ئىگىسىنى چاقىرىپ قالدى.

— ئايشىبۇۋى خانىم! . . .

مېھراي قىپقىزىل ياسالغان ئۆيگە كىرىۋېتىپ «ئاي- شىبۇۋى خانىم؟ بۇ تونۇشلا ئىسىمغۇ» دەپ ئويلىدى. ئۇنىڭغىچە قولغا سۇ تارتىلدى. مېھرايىنىڭ ئالدىغا كاللەك ناۋات، قەنت - گېزەك، پېچىنىلەر بىلەن ئالاھىدە راسلان- غان ئايرىم پەتنۇس قويۇلدى. چايدىن كېيىن ئۈستىگە مايلىرى پارقىراپ تۇرغان مەررە گۆش، قېزا، بېھىلەر لىققىدە بېسىلغان ئاش تارتىلدى. مېھرايىنىڭ گېلىدىن بۇ ئوخشىغان ئاش ئۆتمىدى. قۇدىسىنىڭ پار - پۇر ياسانغى- نى، مەنسىتمەي كۈتۈۋالغىنى، ئۇنىڭ ئىسمى - شەرىپى مېھرايىنى گاڭگىرىتىپ قويغانىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا يې-

ڭى قۇدىسى مۇنۇ يېنىدا ئولتۇرغان قۇدىسىدەك سادداا ئە-
مەس ئوخشايدۇ. نېمىنى قويساڭ خوش دەيدىغانلاردىن ئە-
مەس، ئۇ قىزىنى ئاسانلىقچە بېرىپ قويمايدىغاندەك تۇرد-
دۇ. بۇلار كاتتا كىشىلەردەك كۆرۈنىدۇ، دېگەن ئوي
مېھراينى قىينىدى. ئۇنىڭ ئويىنى ئىسپاتلىغاندەك، ئۇدۇ-
لىدا ئولتۇرغان ياسانچۇق ئايال يېنىدىكى ئايالغا: «تۇنۇ-
گۈن گۆشناننى مايدىلا پىشۇرۇپ يېۋىدىم قاراڭ، قان
بېسىمىم ئۆرلەپ كەتتى. شۇ هامان قاراقات مۇراببانىسىنى
يېۋىدىم، قان بېسىمىم چۈشتى. بولمىسىچۇ، بۇ چايغا
كېلەلمەيتتىم» دېدى. پەگاھدا ئولتۇرغان يەنە بىر ئايال
غىجىنغان هالدا: «ۋاييەي، باشقىلار سۇغا چىلايدىغاندەك
دەۋاتقان گېپىنى قارىمامدىغان» دەپ كوتۇلدىدى.

ئەمدى چاينىڭ ئەڭ قىزىق پەيتى كەلدى. ئايشىبۇۋى
خانىمنىڭ تۆت ئېغىز ياسىداق ئۆيى، قوشنىلىرىنىڭ ئون
نەچچە ئېغىز ئۆيىدە تىقىلىشىپ ئولتۇرغان مېھمانلار دۇر-
رىدە كارىدورغا چىقىشقا باشلىدى. پەلەمپەيلەردىن چۈشۈ-
ۋاتقانلارنىڭ ئېگىز پاشنىلىق توپلەيلىرىنىڭ تاقىلدىشى بە-
نانى لەرزىگە كەلتۈردى. ئۇلار كەڭ ئۇزۇم بارىڭى، گۈل-
لۈكلەرنىڭ چۆرىسىدە تىقىلىشىپ تۇرۇشتى، ئوتتۇرىدىكى
كىچىك سەيناغا قويۇلغان شىرەدە ئىككى ساندۇق، ئىككى
چامادان تۇراتتى. ئاۋۋال بوسۇت قويۇلدى، مېھمانلار گە-
لەم، مىڭ سوملاپ نەق پۇلدىن تارتىپ ئەدىيالغىچە قويۇش-
تى. ئاندىن ساندۇق ئېچىش باشلاندى. قائىدە بويىچە ئاۋ-
ۋال قىزنىڭ ساندۇقى ئېچىلدى. بىر چوكان كىيىم -
كېچەك، ئالتۇن جابدۇقلارنى ئېلىپ بىر - بىرلەپ كۆر-
سىتىپ، تەرىپلەشكە باشلىدى:

— بۇ تۈركىيىنىڭ بادام ياغلىقى، پاكىستاننىڭ زەر
ياغلىقى ۋە كەشمىر ياغلىقلىرى. بۇ قىشلىق نوركا ئىسپاد-
كىسى، بۇ قىزنىڭ يىگىرمە گراملىق ئالتۇن زەنجىرى،
بۇ گۆھەر كۆزلۈك بۇلاپكىسى، قاراڭلار نۇر يېغىپ تۇرغى-
نىنى؛ بۇ ئىككى جۈپ گۆھەر كۆزلۈك ئالتۇن ھالقىسى،
بۇ ئىككى جۈپ ئالتۇن ئۈزۈكى، گۆھەرلىرى جىلڭ بولغاچ
نۇر چېچىپ تۇرىدۇ. بۇ چېخوسلوۋاكىيىنىڭ بوبىروك
پەلتوسى؛ بۇ ۋېنگرىيىنىڭ يازلىق پەلتوسى، بۇلار قاراڭ-
لار، شىكەر چاچتى، سۇ پەرى، پەتنۇس، چىكەن، گۈل-
لۈك چىكەن، تور چىكەن، ھەسەن - ھۈسەن، ئۇت كەت-
تى، توخۇ كۆزى، ماڭقارا، زەر باسقان، چىدىغانغا چىقار-
غان دېگەنگە ئوخشاش چەت ئەل رەختلىرىدىن تىكىلگەن
كۆڭلەكلىرى. . . ساندۇقتىكى تۈگەپ، چامادانىدىكى نەر-
سىلەر ئېلان قىلىنىشقا باشلىنىشىغىلا مېھرايىنىڭ « رەھ-
مەت » دەۋېرىپ ئاغرى تالدىمۇ ئۈنى ئىچىگە چۈشۈپ
كەتتى. ئۇ قىسىلىپ قالغانىدى. قوشنىسىنىڭ گېپىگە
كىرىپ قۇدىلار سېلىقتا سالغان چەت ئەل كىيىملىرىنى
ئالمىغىنىغا ئۆكۈندى. ئۇ ئايشىبۈۋى خانىمغا قارىدى،
ئۇنىڭ چىرايى ئاپتاپتەك ئېچىلىپ كەتكەن، ئالتۇن چىش-
لىرى كەچكى شەپەق نۇرىدا پارقىراپ تۇراتتى. مېھرايىنىڭ
قۇلىقىغا ئەمدى ساندۇق ئاچقۇچى چوكاننىڭ مەسخىرىلىك
ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ھازىر ئوغۇل تەرەپنىڭ ساندۇقىنى ئاچىمەن. بۇ
قىزغا تەييارلىغان باش ياغلىقى ئوخشايدۇ. بۇ بىر جۈپ
قۇلۇپلىق ھالقىسىكەن، بۇ بىر تاللا ئۈزۈك ئىكەن، بۇ
شاڭخەينىڭ پەلتوسىدەك قىلىدۇ، بۇ خوتەن ئەتلىسىدىن

تىكىلگەن كۆڭلەكتەك قىلىدۇ، بۇ غۇلجا سارجىسى، بۇ بولسا. . .

قىزنىڭ ساندۇقى ئېچىلغاندا، دىمىنى ئىچىگە ئېلىپ تۇرغان ئاياللار ئەمدى كۇسۇرلاشقا باشلىدى. مېھراي بىر قېتىممۇ رەھمەت دېمىگەن ئايشىبۇۋى قۇدىسىغا قارىدى. ئۇنىڭ بايىقى ئاپتاپتەك ئېچىلغان چىرايىنى قارا بۇلۇت قاپلىغان، پارقىراپ تۇرغان ئالتۇن چىشلىرى قارا بۇلۇت ئىچىگە كىرىپ كەتكەندى. مېھرايىنىڭ سىنچى كۆزى قۇدىسىنىڭ ئوڭ قۇلىقى ئاستىدىكى خالغا چۈشتى. ۋاھ ئەجەب ئوخشايدا، ئايشىگۇل ــ خال. . . مېھرايىنىڭ كۆز ئالدىغا قەدىناس دوستى ئايشىگۇل كەلدى. ئۇنىڭمۇ قۇلىقىنىڭ ئاستىدا دەل مۇشۇنداق خالى بار ئىدى، ھە، توختا، قېشى، بۇرنىمۇ شۇنىڭ، نېپىز لەۋلىرىمۇ شۇ ئايشىنىڭ، پەقەت چېچى كېسىلىپ بۇدۇر قىلىنىپتۇ. كۆزلىرىدىن بىر ئاز نۇر كېتىپتۇ، بويۇن، پېشانىسىگە قورۇق چۈشۈپتۇ. ھە، شۇ، شۇ ئايشىگۇلنىڭ ئۆزى. . .

— ئو ئوش، بولدى. ساندۇقنى ھارۋىسىغا بېسىپ بېرىڭلار!

مېھرايىنىڭ خىيالى ئايشىبۇۋى خانىمنىڭ ئاچچىق ئاۋازىدىن بۆلۈندى.

× × ×

مېھرايىنىڭ ئايشىگۇل ئىسىملىك دوستى بارلىقىنى شەھەرلىكلەر ئۇقمايتتى. ئايشىگۇلنىڭ ئۆيى كەنتنىڭ چېتىدە بولۇپ، قېرى دادىسىدىن باشقا ھېچنېمىسى يوق

يېتىم قىز ئىدى. ئۇلار قايسىدۇر مەھەللىدىن كوچۇپ كېلىپ، مۇشۇ مەھەللىدە ئولتۇرۇپ قالغانىدى. كېيىن دادىسى پارالىچ بولۇپ قالدى، ئايشىگۈل دادىسى ئورنىدا ئېتىزدا ئىشلىدى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى غورىگىل ئۆتەتتى. ئۇ ھەر قاچان ئۆلۈپ رەڭگى ئۆچۈپ كەتكەن كۆڭلىكىنى كىيىپ يۈرەتتى، قاچانلا قارىسا ئالىقانلىرى قاپارغان، يۈزلىرى ئاپتاپتا كۆيۈپ، شامالدا يېرىلغان، چاچلىرى پاخپايغان ھالدا يۈرەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن ئۇ توي - تۆكۈنلەرگە بارمايتتى. چىرايىدا غەمكىنلىك، مىسكىنلىك چىقىپ تۇراتتى. ئۇ يالغۇز مېھراي بىلەن مۇڭدىشاتتى. يىگىتلەرنىڭ چاقچىقىغا مۇزدەك نەزەرى بىلەن قارايتتى، يىگىتلەر ئۇنى «ئايشىگۈل توڭ» دەپ ئەيمىنەتتى.

بىر كۈنى ئايشىگۈل مېھرايىنىڭ ئۆيىگە كەلدى، ئۇ ھاياجانلانغانىدەك ئىدى. ئۇ تولىمۇ قىزغىنلىق بىلەن:

— بۈگۈن ئېچىلىدىغان مەدەنىيەت ئۆيىگە بارامسەن؟ — دەپ سورىدى.

— بارىمەن، — دېدى چېچىنى تاراۋاتقان مېھراي، — سەنچۇ؟

ئايشىگۈلنىڭ بايىقى ھاياجىنىنىڭ ئورنىنى مەيۈسلۈك ئىگىلىدى، ئۇ تولىمۇ سۇس ئاۋازدا دېدى:

— باراي دېگەن ئىدىم، بىراق كىيىپ بارغۇدەك كۆڭلىكىم يوق!

مېھراي ئويلىنىپ قالدى، ھە، ئايشىگۈل مېنىڭدىن كۆڭلەك سوراپ كەپتىكەن - دە، دېگەن ئوي كەچتى كۆڭلىدىن. ئۇ ئەتەي:

— مۇنۇ كۆڭلىكىمنىڭ بىلەن بارىۋەرسەڭ بولمامدۇ؟ — دەپ

سورىدى

— بۇنى كىيىپ بارغۇچە بارمىغىنىم تۇزۇك. مەن تېخى سەن بارمىسالڭ ھاۋا رەڭ كۆڭلىكىڭنى كىيىپ با-راي، دەپتىكەنمەن.

مېھرايىنىڭ قولىدىن تارغاق چۈشۈپ كەتتى، ئۇ دوس-تىنىڭ ئۈمىد بىلەن نۇرلانغان كۆزلىرىگە قارىدى، بۇ شەھلا كۆزلەردە ھەم مۇڭ، ھەم مۇھەببەت نۇرى چاقنايت-تى. مېھراي، ھە، ئۇ مەدەنىيەت ئۆيىگە كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن ئەمەس، گۇڭشې ياشلار كادىرى يارىنى دەپ بارماق-چى، شۇڭا ياسانماقچى، دەپ ئويلىدى. يارى بۇلتۇر كې-لىپ، كەنت ياشلىرىنى مەدەنىيەت ئۆيى قۇرۇشقا تەشكىل-لىگەن، ياشلارنى تەشكىللەپ ئەترەت ئاجرىتىپ بەرگەن يە-گىرمە مو يەرگە قىزىلچا تېرىپ ئۇنى سېتىپ، گېزىت - ژۇر-نال، كىتاب، ساز قوراللىرى ئېلىپ مەدەنىيەت ئۆيىگە قويغانىدى. بۇگۈن مانا شۇ مەدەنىيەت ئۆيىدە كونسېرت ئويۇنى بولماقچى، مېھراي ئايشىگۈلنىڭ يارىنى يىراقتىن كۆرسىلا قىزىرىپ كېتىدىغىنىنى، مىيىقىدا كۇلۇپ قويى-دىغىنىنى كۆرگەن. بۇلارنى ئويلاپ كەتكەن مېھرايىنىڭ ئاغزىدىن « بېرىپ تۇرىمەن » دېگەن سۆز ئىختىيارسىز چىقىپ كەتتى.

ياشلىق ئوت يۈرەك دەۋرغۇ، ھەممىگە، بولۇپمۇ يېڭى نەرسىلەرگە قىزىقىدىغان، ئۆزىنى پەرۋانىدەك ئاتىدىغان دەۋر، مېھراي ھاۋا رەڭ كۆڭلىكىنى تۇنجى قېتىم كىيىپ بېرىپ، قىزلارنىڭ كۆزىنىڭ يېغىنى ئالماقچى، يىگىتلەر-نىڭ يۈرىكىگە ئوت سالماقچى ئىدى. بۇ ھەۋىسىنى دوستى سورىۋالدى. ئايشىگۈل ئارمىنىغا يەتكەن ئاشىقتەك ئېچى-

لىپ كەتتى، چىمەنلىك باغدا يايراۋاتقان كېپىنەكتەك سەك-
رىدى. ئۇ ھاياجانلانغان ھالدا:
— رەھمەت دوستۇم، بۇ ياخشىلىقىڭنى مەڭگۈ ئۇن-
تۇمايمەن، — دەپ مېھرايىنى قۇچاقلىدى.
مېھراي يۇيۇنۇپ، تارىنىپ ئايشىگۇلنى ساقلاپ تۇر-
دى، گۇگۇم چۈشۈپ، كۆز باغلانغاندا ئىشىكتىن بىر پەرى-
زات كىرىپ كەلدى. غۇۋا قاراڭغۇ ئۆي يورۇپ كەتكەندەك
بولدى. ئۇنىڭ ئالدىدا يۈزلىرى پارقىراپ تۇرغان، مەڭزى
ئاناردەك قىزارغان، ئىككى ئۆرۈم چېچى ساغرىسىغا چۈ-
شۈپ تۇرغان، ئىنچىكە بەللىك بىر گۈزەل نازىنىن تۇرات-
تى. ئۇنىڭ تەبەسسۇمدىن نېپىز لەۋلىرى ئېچىلىپ، سە-
دەپتەك چىشلىرى پارقىراپ تۇراتتى. مېھرايىنىڭ كۆزى
قاماشقاندەك بولدى.
— كۆزلىرىڭنى چىمچىقلىتىپلا كەتتىڭغۇ، كۆڭلى-
ڭىڭ ياراشمىدىمۇ يا؟ — دېدى ئايشىگۇل ئۇزۇن كىرپىك-
لىرىنى قېقىپ.
— ھوي سەن بايامقى ئايشىمۇ؟ سېنى كۆرۈپ كۆزۈم
قاماشقاندەك بولۇۋاتىدۇ. تونۇغۇسىز گۈزەل بولۇپ كېتىپ-
سەنغۇ، ۋاي خۇدايىمەي، سەن بەك چىرايلىق ئىكەنسەنغۇ؟
— يوق گەپنى قويغىنا، — دېدى ئايشىگۇل تارتى-
نىپ، — چىرايلىق دېسە سېنى دېسە بولىدۇ، ئاپئاق
گىرىپتىشىن كۆڭلىكىڭ بىلەن ئون تۆت كۈنلۈك ئاي
بولۇپ كېتىپسەن.
قىزلار بىر - بىرىنى مانا شۇنداق سۈپەتلەپ، يېتىلە-
شىپ مەدەنىيەت ئۆيىگە كەلدى. ئىچى - تېشى ئاپئاق
ئاقارتىلغان چوك ئۆي ياشلار بىلەن تولغانىدى، ئۇلارنىڭ

كۆزلىرى بۇ ئىككى قىزغا چۈشتى، يىگىتلەرنىڭ يۈرىكى جىغىلدىدى، بولۇپمۇ يارىنىڭ ئايشىگۈلدىن كۆزىنى ئۈزەلمەي قالغىنىغا قارىغاندا، بەلكىم ئايشىگۈل ئۇنىڭ ئەقلى - ھوشىنى ئالغاندۇر. ھە، ھاۋا رەڭ كۆڭلەك ئايشىگۈلنىڭ گۈزەل رۇخسارىنى ئاچقاندەك، يارىنىڭ ھەۋىسىنى قوزغاپتۇ - دە.

ياشلار ئاۋۋال مەكتەپ باللىرىنىڭ كونسېرتىنى كۆردى. ئاندىن ساز چېلىندى. يارى باشلامچى بولۇپ ئۇسسۇلغا چۈشتى، ئۇ ئىككىلا ئايلىنىپ ئايشىگۈلنى تارتتى، كەنت بويىچە ئۇسسۇلچى مېھرايىنى تارتماي ئايشىگۈلنى تارتقىنىغا قارىغاندا، ئايشىگۈلنىڭ گۈزەل چېھرىسىدىن بىر پارچە ئوت ئۇچۇپ كېلىپ يارىنىڭ يۈرەك بېغىشىنى كۆيدۈرگەن چېغى. تارتىنچاقلىق قىزلارنىڭ زىننىتى. شۇڭا، يىگىتلەر ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرىدىغان تارتىنچاق ئايشىگۈلنى ئۇسسۇلغا چۈشمەس دەپ ئويلىغان. مېھراي يەنە بىر قېتىم ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالدى. ئايشىگۈل تارتىنىشنى قايرىپ قويۇپ، ئۇسسۇلغا چۈشۈپلا كەتتى. بۇنى كۆرۈپ مېھرايدا «مۇھەببەت قائىدە - يوسۇنغا قارىمامدۇ نىمە؟ يۈرەك مۇھەببەت ئىلكىگە ئۆتۈپ قالسا، ئار - نومۇسنى ئۇنتۇلدۇرىدىغان ئوخشىمامدۇ» دېگەن پىكىر پەيدا بولدى. مېھراي دوستىنىڭ ئۇسسۇلنى بۈگۈنكىدەك ماھىرلىق بىلەن شوخ ئوينىغىنىنى كۆرمىگەن، ئۇ خۇددى خۇشاللىق دەرياسىدا ئۈزۈۋاتقاندەك، ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا يارى بىلەن بېقىشىپ ئوينايتتى. ئۇ شۇ تاپتا ئەڭ بەختلىك قىزغا ئايلانغان، يارى ئىككىسى مېھرايىنىڭ كۆزىگە خىلى - خىلىغا، گۈلى - گۈلىگە جۈپ كەلگەندەك

كۆرۈندى. ئۇلارنىڭ قىزغىن ئويۇنى ئەمگەكتىن باشقىنى كۆرمىگەن ياشلارنى جىم تۇرغۇزمىدى. ئويۇن يېرىم كېچىگىچە داۋام قىلدى، يارى بىلەن ئايشىگۇل مېھراينى ئۆيىگە ئەكېلىپ قويۇپ كېتىشتى.

ئەتىسى ئايشىگۇل هاۋا رەڭ كۆڭلەكنى ئېلىپ كەلدى، مېھراي ئايشىگۇلنىڭ شۇ تاپتىكى تۇرقىنى كۆرۈپ هەيران قالدى. كۆزلىرى نۇرلانغان، ئۆزى خۇشال، ئەمما ئاخشامقى لەۋەن چىرايى يوق، ئۆڭۈپ كەتكەن كۆڭلىكى ئۇنىڭ چىرايىنى يۇتۇپ كەتكەندەك ئىدى. ئايشىگۇل:

— ئاخشامقى ياردىمىڭگە يەنە بىر قېتىم رەھمەت، كۆڭلىكىڭ دەل ۋاقتىدا ئەسقاتتى، — دەپ كۆڭلەكنى سۇندى.

— هاۋا رەڭ كۆڭلەك ساڭا بەك يارىشىدىكەن، بۇ كۆڭلەكنى تويۇڭدا كىيگىن! — دەپ كۆزى قىيمىسىمۇ كۆڭلەكنى ئايشىگۇلگە ئىككى قوللاپ تۇتتى مېھراي.

— زاڭلىق قىلمىغىنا مېنى، بۇنى تويۇڭغا ئاتاپ ئالغان تۇرساڭ.

— سېنىڭ تويۇڭ مېنىڭ تويۇم، تويۇمدا ئاق كۆڭلەكنى كىيىمەن، هاۋا رەڭ كۆڭلەك سېنىڭ بەختىڭ، دوستلۇقىمىزنىڭ بەلگىسى بولۇپ قالسۇن!

— راستىما؟ — ئايشىگۇلنىڭ ئاخشامقى گۈزەل چېھرىسى يەنە پەيدا بولدى، — راستتىنلا بېرىۋېتەمسەن؟! مەن راستتىنلا مۇشۇ كۆڭلەكنى كىيىمەنما؟! بۇ ياخشىلىقىڭنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن. بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ياخشىلىقىڭغا ياخشىلىق قايتۇرىمەن.

شۇنداق دەپ ئۇ مېھراينى قۇچاقلىدى، ئۇ كۈلەتتى، كۆزلىرىدىن تامچە ـ تامچە شەبنەم ئاقاتتى...

× × ×

«ياخشىلىققا ياخشىلىق قايتۇرىدىغان» قىزغىن، سادىقەتمەن دوستى ئايشىگۈلنىڭ دەل مۇشۇ ئالتۇن چىشلىق يېڭى قۇدىسى ئىكەنلىكىنى مېھراي جەزىملەشتۈردى. ئىسسىت، ۋاي ئىسسىت! بۇ دوستى ھاۋا رەڭ كۆڭلەكنى ئۇنتۇپلا قالماي، تويىنىڭ گازىر - پۇرچاق بىلەن ئۆتكەنلىكىنىمۇ ئۇنتۇپ قالغانمىدۇ؟

مېھراينىڭ كۆز ئالدىدىن ئاشۇ كوللېكتىپ توي مەنزىرىسى تېلېۋىزور لېنتىسىدەك تېزلا ئۆتتى.

يارى بىلەن ئايشىگۈل، ئوغۇزخان بىلەن مېھراي ۋە يەنە تۆت جۈپ ياش مەدەنىيەت ئۆيىگە تىزىلىپ كىرىشتى. ئۇلار سەھنىدىكى ئۇستەل چۆرىسىدە ئولتۇرۇشتى، ئۇستەل تۆپىسىدە ياشلار ئۆزلىرى تېرىغان گازىر - پۇرچاق، ئالمىلار بار ئىدى. ئۆسمۈرلەر ئالتە جۈپ ياشنىڭ مەيدىسىگە قەغەز گۈل قادىدى، گۇڭشې شۇجىسىنىڭ « بىز ئون بەش يىل جاپالىق ئىشلەپ، كاپىتالىستىك دۆلەتلەردىن ئۆتۈپ كېتىمىز، بۇنىڭ ئۈچۈن ئاز يەپ، كۆپ ئىشلىشىمىز، ئاددىي كىيىنىشىمىز، تويلارنى مۇشۇنداق يېڭىچە ئۆتكۈزۈشىمىز كېرەك » دېگەن سۆزىدىن كېيىن كونسېرت بولدى، مانا شۇ تويدىن كېيىن ئايشىگۈل خۇددى ئاي پاتقاندەك يوقاپ كەتكەنىدى. . .

ئۆز ۋاقتىدا تويىنى گازىر - پۇرچاق بىلەن ئۆتكۈزۈشكە رازى بولغان ئايشىگۈل قىزىنىڭ شۇنچە چوڭ تويىغا رازى بولمىغىنى نېمىلىكتىنكىن؟ بىر ھاۋارەڭ كۆڭلەككە

زار بولغان ئايشىگۈل كىيىمگە نېمانچە ئامراق بولۇپ كەت-
كەندۇ؟ ئەگەر دەۋر ئۆزگەرمىگەن بولسا، ئۇمۇ قىزنىڭ
توينى گازىر - پۇرچاق بىلەن ئۆزبىتاتتىغۇ! . . . بۇ سو-
ئاللارغا جاۋاب ئالماقچى بولغاندەك، مېھراي ئورنىدىن
تۇردى، ئەپتىدىن مۇز، كۆزىدىن زەھەر يېغىپ تۇرغان
ئايشىبۇۋى خانىمغا قادىلىپ تۇرۇپ دېدى:

— ئايشىگۈل، مېنى تونۇمىدىڭمۇ؟ — دېدى ئۇ
ئاچچىق كۈلۈپ تۇرۇپ، — يېزىدا بىر ھاۋارەڭ كۆڭلەككە
زار بولغان چېغىڭ ئۇنتۇلۇپتۇ - دە، ئۇ كۆڭلەككە ئىگە
بولغىنىڭدا شادلىق يېشىڭنى تۆككەن ئىدىڭ، ئارىدىن ئوت-
تۇز يىل ئۆتۈپ توققۇزۇڭ تەل بولغاندا، ئاشۇ ياش ئاققان
كۆزلىرىڭنى ماي قاپلىۋالدىمۇ؟!

باياتىن ئايشىبۇۋى خانىمنى ياقلاپ كۇسۇرلاشقان مېھ-
مانلار جىددىيلەشتى. ئەمدى جېدەلنىڭ يوغىنى چىققىدىغان
بولدى، دېگەن ئەندىشە ئارىلاش قىزىقىش بىلەن قاراپ
قېلىشتى. ئايشىبۇۋى خانىمنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى،
قىسىلدى ۋە بىردىن چاقنىدى، بۇ چاقناشتا ھەيرانلىق
بىلەن شادلىق ئىپادىلىنەتتى. ئۇ بىردىن ئۆزىنى مېھرايغا
ئاتتى. ئاياللارنىڭ نېرۋىسى ئەمدى شۇنچىلىك جىددىيلەش-
تىكى، «ھىم مانا، چاچلىشىش باشلاندى» دەپ تېپىرلاپ
قېلىشتى.

— ۋاي دوستۇم، مېھرىمۇ سەن! — دېگەن ئايشى-
بۇۋى خانىمنىڭ تىترەڭگۇ ئاۋازى مېھمانلارنى يەنە ئۆز
ئورنىدا مىخلاپ قويدى، — جېنىم دوستۇم، مېنى كە-
چۈرگىن، پەقەتلا تونۇماپتىمەن، نېمىشقا باشتىلا مەن مېھ-
راي دېمەيسەن، ھەي سىڭلىم، — دېدى ئايشىبۇۋى خانىم

مېھرايدىن ئاجراپ، — ساندۇقنى يىغىشتۇرۇۋېتىڭ، دوستىنى دۈشمەنگە ئايلاندۇرىدىغان ساندۇق ئېچىش قۇرۇپ كەتسۇن! سەلىمە خانىم، نىم پەدىگە چالسىڭىزا، بۈگۈن ئۇسسۇل ئوينايدىغان قوش شادلىق كۈن!

شۇ ھامان ساندۇق، چامادانلار بىر چەتكە ئېلىۋېتىلدى، مېھرايىنىڭ ياشاڭغۇ كۆزلىرى نۇرلىنىپ كەتتى، قەدىناس دوستى قىز چېغىدىكى ئۇسسۇلنى ئۇنتۇماپتۇ، بەلكى مەدەنىيەت ئۆيىدە ئوينىغىنىدىنمۇ سىلىق، لەرزان ئويناۋاتىدۇ، ئايشىگۈل قاس چىقىرىپ ئويناپ مەيداننى بىر ئايلاندى - دە، مېھرايىنى تارتتى، مېھرايىمۇ ئارانلا تۇراتتى. ئۇ قۇدىسى بىلەن بېقىشىپ شوخ ئويناشقا باشلىدى، ئادەم قېرىغان بىلەن كۆڭۈل قېرىمايدۇ، كۆڭۈللا قېرىمىسا ئۇسسۇلمۇ، ئارزۇ - ھەۋەسمۇ قېرىمايدۇ. ئۇلارنىڭ ماھىرلىق بىلەن ئوينىشى بۇ ھەقىقەتنى ئىسپاتلىدى. گۆشنان يەپ قان بېسىمى ئۆرلىگەن جۇۋان «سەھرالىق تومپايلاردىنمۇ شۇنداق ماھىر ئۇسسۇلچىلار چىقىدىكەنا، توۋا» دەپ ياقىسىنى تۇتتى. تاپىنى قىزىغان ئاياللار كەينى - كەينىدىن ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ قوللىرى ئېگىلدى. بارماقلىرى قارسىلدىدى، ئۇلار كۈندۈزىنىڭ نۇرلۇق چوڭ چىرىغى ئۆچۈپ، كېچىنىڭ ئۇششاق چىراغلىرى يانغىنىنىمۇ، كۆكتىكى يۇلتۇزلارنىڭ بەسلىشىپ ئۇسسۇلغا چۈشكىنىنىمۇ سېزىشمىدى...

بايرام كېچىسى

— ئىش - ئىش دەپ كېچە - كۈندۈز ئۆيدە ئولتۇرمايدىغان گەپمىكەن؟ كۆتۈر مۇنداق تۇرمۇشنى!

ئادەتتە ياۋاش، ئوشۇق - تۆشۈك گېپى يوق ئېرىنىڭ بۇگۈن پۇسۇڭگىدە مۇنداق گەپنى چىقىرىشى ئايشەمنى ھەيران قالدۇردى.

— ھەي دادىسى، نېمىگە خاپا بولۇپ كەتتىڭىز؟ مېنىڭمۇ بايرام كېچىسىنى بالىلار بىلەن خوشال ئۆتكۈزگۈم بار ئىدى، فابرىكىمىز بۈگۈن باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئۆتكۈزىدىغان كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكىگە قاتنىشىشىمنى ئۇقتۇرغان، نائىلاج بارماقچىمەن.

ئايشەمنىڭ بىر ياققا بارماقچى بولغىنىنى ئاڭلىغان بالىلار چۇرقىراشتى:

— ئاپا، ئاپا دەيمەن، مەنمۇ بارايچۇ؟

— ئاپا، مېنى ئاپارغىنا!

— چۇرقىراشماڭلار، ئاپاڭلارنىڭ كۆڭلى بۆلەك بولۇپ قالدى، سىلەرنى كۆرەر كۆزى يوق.

— ۋىيەي، نېمە دېگىنىڭىز بۇ، بۇنداق سېسىق گەپ قانداقمۇ ئاغزىڭىزغا كەلگەندۇ؟ خىزمىتىڭىزدە بولغان بىرنەچچە يىلدىن بېرى مېنى چۈشەنمىدىڭىزما!

ئايشەم شۇنداق دېدى - دە، ئۆپكىدەپ چىقىپ كەتتى.

«ئويلماي گەپ قىلساڭ ئاغرىماي ئۆلسەن» دېگەندەك، ئۆزىنىڭ ئاچچىق سۆزى ئايالىغا قاتتىق تېگىپ كەتكىنىنى بىر ئورام تاماكا چېكىپ، ئۆپكىسىنى بېسىۋالغىنىدىلا چۈشەنگەن تۇردى چىقىن يۇتۇۋالغاندەك بىر قىسما بولۇپ قالدى. ئۆيدىكى چۇرقىراشلار جىمىپ، ئۇنىڭ قۇلىغى تۇۋىدە «مېنى تېخىچە چۈشەنمىدىڭىزما؟» دېگەن سۆز ئاڭلانغاندەك بولدى. بۇ سۆز ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئايشەمنىڭ ھەممىدىن سەھەر تۇرۇپ، تىنىش چىقارماي، ئوچاققا ئوت ياققىنى، سۇ توشۇغىنى، ھويلا ئارامنى سۈپۈرگىنى، چايدىن كېيىن چوڭنى مەكتەپكە ماڭغۇزۇپ، كىچىكىنى يەسلىگە ئېلىپ كەتكىنى كەلدى. ئۇنىڭ يەكشەنبىدە دەم ئالماي نان ياققان، كىر يۇيغان، كىيىم تىككەن ئىشلىرى تۇردىنى تېخىمۇ بىئارام قىلدى. «ئۆزدىمغۇ تېپىلغۇسىز خوتۇن، ئەممازە، كەچتىكى مەجلىس، مەدەنىيەت سارىيى دەپ كېتىدىغىنى... ھەي، شۇنىسى بالا بولدى...» ئۇنىڭ ئويىنى:

— دادا، دادا، قارىغىنا! — دېگەن چوڭ ئوغلىنىڭ ئاۋازى بۆلۈۋەتتى.

تۇردى تېلېۋىزور ئېكرانىدىكى ئارتىسنىڭ ناخشا ئېيتىۋاتقىنىنى ئاڭلاپ، ئوغلىنىڭ ئۇكىسىنى ئاۋۇتۇش ئۈچۈن تېلېۋىزور قويغىنىنى بىلدى. تۇردى بۇنى كۆرۈشكە كۆڭلى تارتماي، ياتاق ئۆيگە چىقىپ كىتاپ جازىسى ئالدىدا ئولتۇردى. ئەمما، كىتابمۇ ئۇنى جەلپ قىلالمىدى.

— دادا، دادا، تېز كىرگىنە، قارىغىنا ئاۋۇ ئاپامنى! — تۇردى ئىتتىك كىرىپ، ئېكرانغا قاراپلا قالدى. قاپقارا چاچلىرىنى ئاق خالاتلىق بۆك ئىچىگە يوشۇرغان،

ئاق يۈزلۈك مەڭزى قىزىرىپ كەتكەن، كەڭ پېشانىسىدا شەبنەمدەك تەر تامچىلىرى يالتىرىغان، نېپىز لەۋلىرى چىڭ يۇمۇلغان ئايشەم ئىستانوك ئالدىدا تۇراتتى. مانا ئۇ ئىككىنچى ئىستانوك ئالدىغا كېلىپ تەكشۈردى، ئۇ تۆت ئىستانوك ئالدىغا تېز - تېز باراتتى، يىپنىڭ توقۇلۇشىنى تەكشۈرەتتى، بىرەر ئىستانوكتا يىپ ئۈزۈلسە، دەرھال توختىتىپ ئاپئاق بارماقلىرى بىلەن تېز ئۇلايتتى - دە، يەنە ماڭغۇزۇۋېتەتتى.

— بۇ توقۇش سېخ ئىشچىسى ئايشەم، ئۇ يىللىق ۋەزىپىنى ئاشۇرۇپ ئورۇنداپ، غەلىبىسىنى ئالغا بېسىۋاتقان ئۈزۈن سەپەر زەربىدار، ئۇ سەككىز سائەتتە سەككىز مېتىر سارجا توقۇش ۋەزىپىسىنى ئون مېتىرغا يەتكۈزۈپ، ئەلا سۈپەتلىك مەھسۇلات ياراتتى.

دىكتورنىڭ تونۇشتۇرۇشى ئاياغلاشقان ھامان ئېكراندىكى كۆرۈنۈش ئۆزگىرىپ، كىتاب جازىلىرى كۆرۈندى. ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇپ كىتاب كۆرۈۋاتقان ئىشچىلار، ئۇلارنىڭ قاتارىدا، بىركىتابنى ئېچىپ قويۇپ، كۆز ئۈزمەي ئولتۇرغان ئايشەم جىلۋىلەندى. . . .

ئېكراندىن ئالقىش سادالىرى ئاڭلاندى، تۇردىنىڭ كۆزىگەئەمدى كەڭ زال، زالنىڭ تۆرىدىكى سەھنىدە ئولتۇرغان باشلىقلار كۆرۈندى. يىغىن باشقۇرغۇچى ئېلان قىلدى:

— ھازىر ئۈيۈشمىمىز مەسئۇللىرى ئەمگەك نەمۇنىچىلىرىگە مۇكاپات تەقدىم قىلىدۇ. ئىسمى چىققانلار سەھنىگە چىقسا، ئايشەم. . . .

بۇ ئەزىز ئىسمىنى ئاڭلىغان تۇردىنىڭ تومۇرلىرىدا

قانداقتۇر بىر ئىللىق ئېقىم ھاياجانى يامرىدى. مانا، ئاي-شەم سىلىق قەدەملەر بىلەن سەھنىگە چىقتى، ئۇ ھۇپپىدە قىزارغان ئىدى، بىرباشلىق ئورنىدىن تۇرۇپ ئايشەمنىڭ ئالدىغا كەلدى - دە، ئوڭ كۆكرىكىگە يالت - يۇلت قىلىپ تۇرغان ئالتۇن مېدالنى تاقاپ قويىدى. ئۆزە پېتى داڭقىپتىپ تۇرۇپ قالغان تۇردىنىڭ ئېكراندىن كۆزىنى ئۈزگىسى كەل-مىدى. باللىرىنىڭ:

— ۋاھ، ئاپام قالتىسقۇ، باشلىق مېدال تاقىدى! — دېگەن سۆزلىرىنىمۇ ئاڭلىمىدى. ھاياجاندىن ئۇنىڭ قەلب دولقۇنلىرى ئۆركەشلەيتتى، يۈرەك ساداسى شۇنداق دەيت-تى: «شۇنداق مۇھىم يىغىندىن توساپتىمەن. مەنزە، ئېھ مېنىڭ جاپاكىشىم، مەن سېنى ئورۇنسىز كۇنلەپ يۈرۈپتى-مەن. مەن توڭبالىقنى كەچۈرگىن!»

ئۇ ئەنە شۇنداق سىمابتەك ئېرىپ، باللىرىغا مېھىر بىلەن قاراپ قويدى. باللارنىڭ خۇشاللىقىغا ئۆز خۇشال-لىقىنى قوشتى. ئۇ ئۆز رەپىقىسىنى تولۇق چۈشەنگەنىدى.

قايماقچى

كېتىۋاتىمەن، كېتىۋاتىمەن، ئۆرىگە قاراپ كېتىۋاتىـ-
مەن. ۋېلىسىپىتىمنىڭ پېدالىنى كۈچەپ تەپسەممۇ، چاقى
شەھەردىكىدەك يېنىك پىرقىرىمايدۇ، شەھەردىن چىققىـ-
نىمغا قانچە ۋاقىت بولدىكىنتاڭ! ئاقئۆستەڭنىڭ كۆۋرۈ-
كىدىنمۇ ئۆتۈپ كەتتىم. ئالدىمدا ياپيېشىل ئېتىزلار كۆ-
رۈندى، مىنىبۇسنىڭ «دۈت» قىلغان ئاۋازى بىلەن رولنى
ئوڭ تەرەپكە بۇرىدىم. چاقلار يۇمشاق غازاڭلار ئۈستىدە
ئېغىر پىرقىراشقا باشلىدى. يولنىڭ چېتىدىكى ئۈچ قۇر
دەرەخلەر چىرايلىق ياپراقلىرىدىن ئايرىلىپ، يالاڭاچلىنىپ
قالغانىدى، بۇ مەن ئىزدەپ كېتىۋاتقان قايماقچىنى ئەسلەت-
تى.

ھەپتە بۇرۇن كونا مەھەللەمگە تويغا بارغانىدىم، تويـ-
دىن چىقىپ، كونا ئاغىنىلەر بىلەن پاراڭلىشىپ تۇرساق،
بىر مىشكاپىنى دۈمبىسىگە ئارتقان يەنە بىر ئاغىنىمىز كې-
لىپ قالدى. بىز قىزغىن ئەھۋاللاشتۇق. ئىككىمىز بالـ-
لىقىمىزدىن تارتىپ بىر كوچىدا ئويناپ، بىللە ئوقۇغان
ئاغىنىلەردىن ئىدۇق، كېيىن مەن ئالىي مەكتەپكە، ئۇ
بىناكارلىق تېخنىكومىغا ئوقۇشقا ئۆتتۇق. ئۇ ئوقۇش پۈت-
تۈرگەندىن كېيىن ئۈرۈمچىدە ئاز ۋاقىت ئىشلەپلا يېنىپ
كەلگەنىدى. چۈنكى، بىنا قۇرۇلۇشىدا ئىشلەۋاتقىنىدا،

يىقىلىپ چۈشۈپ مېڭىسى زەخىملەنگەنىدى. ئۇ قايتىپ كەلگەندىن كېيىنكى كىشىلەرگە كۆپ ئارىلاشمايدىغان، سالا-لاشقانلارغا كۈلۈپلا قويىدىغان، كۆپ چاغلاردا دەرۋازىسى-دىكى سۇپىدا ئولتۇرۇپ كۈننى كەچ قىلىدىغان، بارماق-تەك موخوركا يۆگەپ ئۆزمەي چېكىدىغان بولۇۋالغانىدى. بۈگۈندىكىدەك تويلارغا ئېيتىسمۇ كەلمەيتتى. ئەمما، ئۇ مەن بىلەن خېلى ئوبدان سىردىشاتتى. ئۇ بۈگۈنگە قەدەر ئۆيلەنمەي بويتاق ئۆتۈۋاتاتتى. مەن سورىدىم:

— ھىمىت، مىشكاپىڭدىكى نېمە ئۇ؟

— ئاياغ كىيىم، — دەپ ئادىتى بويىچە ھىجايدى ئۇ.

— قانداق ئاياغ، ساتامسەن؟

— ھەئە، مانا كۆرۈپ بېقىڭلار، — ئۇ مىشكاپىتى-كىنى يەرگە تۆكتى، - مانا قارا، يېپيېڭى، تۈنۈگۈن توپ مال بازىرىغا بارسام مۇشۇنداق ئاياغدىن ئۈچ توپ تۇرۇپتۇ، مەن قانچە دەپ سورىۋىدىم 50 يۈەن، دېدى. سودىلىشىپ ئوتتۇز يۈەنگە ئالدىم.

يېڭى بولغىنى بىلەن يەكپاي ئاياغلار ئىكەن، ئارىمىز-دىن بىرەيلەن پارىسىغا كەلتۈرۈپ، قىشلىق ئاياغدىن بىرنى بەش يۈەنگە ئالدى، يەنە ئىككەيلەنمۇ ئالدى. بۇ سودىنىڭ ئۈستىگە ئاق يۈزلۈك، نېپىز لەۋلىك، مەڭزىلىرى ئانار-دەك قىزىل، قاڭشار بۇرۇن، كېيىك كۆزلۈك بىر جۇۋان كەلدى. ئۇ ئىنچىكە بېلىنى ئېگىپ ئېڭىشتى. جۇۋان ئۆزىگە ئوخشاش ئاپئاق، يۇمشاق يازلىق ئاياغدىن بىرنى تاللىدى ۋە داق يەردە ئولتۇرۇپ تۇمشۇقى ئېچىلىپ ئىككى يېنى ماكچىيىپ قالغان توپلىيىنى سالدى، تاپىنىغا ياماق

سىلىنغان پايپىقى ئۈستىگىلا تالىلىغان ئاياغنى كىيدى، ئورنىدىن يېنىكلا تۇرۇپ يەرنى دەسسىدى. ئۇ زوقلاندى ۋە خۇشال هالدا سورىدى:

— ئەجەب ياراشتا، ۋاي ـ ۋاي، قۇيۇپ قويغاندەك كەلدا، قانچە بېرەي؟

— بەش يۈەندىن سېتىۋاتىمىز.

— ۋىيەي، مېنىڭ بەش يۈەن پۇلۇم يوقتى.

— قانچە پۇلىڭىز بار ئىدى؟ — دەپ سورىماي تۇرالمىدىم.

— يېزامدىن ئىككى كۈندە بىر قايماق ئەكىرىپ ساتىمەن، ماڭا ئۈچ يۈەنلا قالدۇ. بۈگۈن، ئەتە قايناقسۇ ئىچسەكمۇ مەيلىتى، مۇشۇ ئۈچ يۈەنگە بېرىڭا ئاكا!

— كەم بولا، — دېدى ھىممەت.

— بەرسەڭا، باشقىلارغا بەرمىسەڭمۇ مۇشۇ ئايالغا بەرگىن، — دېدىم.

جۇۋان يالۋۇرغان هالدا ئۈچ يۈەننى تەڭلىدى. سالا ـ سالا بىلەن ھىممەت پۇلنى ئالدى. ئايالنىڭ كىيىك كۆزلىرى ئويناپ كەتتى. ئۇ كەينىگە بۇرۇلدى ـ دە، ئولتۇرۇپ قالدى، هەممىمىز ئەنسىرەپ قالدۇق.

— ۋاي ئاللامەي، ئېسىم قۇرۇسۇن، بۇ ئاياغنى مەن كىيىۋالسام قىزىم نېمە كىيىدۇ؟ ئۇ دېگەن مەكتەپكە باردىدۇ ئەمەسمۇ! ۋاي ئىستەي، ئەجەب خوپ كېلىشىۋىدا، پۇتۇممۇ يېنىكلەپ قالغاندەك بولىشىپدى. هوي ئاكا مۇشۇ ئاياغدىن يەنە بارمۇ، بارلا بولسا، ئېلىپ قويىڭە. . .

مېنى بىئارام قىلغان ۋە هەپتە ئىزدەتكەن ئىش مانا شۇ ئاق ئاياغ ئىشى ئىدى. ئامباردا ئىككى مىشكاپ كە-

يىم، ئىككى قەغەز يەشىكتە ئاياغ كىيىم چىرىپ ياتىدۇ. بۇ كىيىملەر يىرتىقمۇ، ياماق چۈشكەنمۇ، كىرمۇ ئەمەس. ئاغىنەم ساتقان ئاق ئاياغدىن كۆپ ياخشى، ھەر خىل پاسونلىرى بار تېخى. گۇناھى مودىدىن قالغان، قىزلىرىم مودا تالىشىپ بىر - ئىككى كۈن كىيىپلا تاشلىغان، بۇ يېپيېڭى كىيىملەر مىشكاپ، قەغەز يەشىكلەردە قامىلىپ ياتىدۇ، مۇشۇ كىيىملەرنى بۇ جۇۋانغا بەرسەم نېمىشقا بولمايدىكەن؟! بۇ نىيىتىمنى ئىزھار قىلىش نىيىتىدە جۇۋانغا قارىسام كېتىپ قاپتۇ.

— ھەي قاي...

ئاپلا، بىر چىرايلىق جۇۋاننى ئەل - مەھەللە ئىچىدە « قايماقچى » دەپ چاقىرسام سەت بولار، شۇنىڭ بىلەن « ماقچى » دېگەن سۆزنى يۇتۇۋەتتىم. جۇۋاننىڭ ئىسمىنى سورىۋالمىغىنىمغا ئەپسۇسلاندىم. ھەپتىدىن بېرى ئۇنى ئىزدىدىم. توغۇلۇپ ئۆسكەن مەھەللەمگە نەچچە كەلدىم، ئۇچرىتالمىدىم. پەقەت جۇۋاندىن قايماق ئالىدىغانلاردىن ئۇنىڭ قايسى يېزىلىق ئىكەنلىكىنىلا بىلەلىدىم، شۇنىڭ بىلەن بۇ خەيرلىك سەپەرگە ئاتلانغانىدىم.

× × ×

كەينىمدىن جاراڭ - جۇرۇڭ قىلغان ئاۋازدىن كېيىن كۆتۈرۈلگەن:

— ھوي ئادەم، يول بېرىڭ، — دېگەن زىل ئاۋاز خىيالىمنى بۆلدى. ئاچچىقىمدا:

— قوڭغۇراقنى جىرىڭلاتسىڭىز بولمىدىمۇ؟ — دې-

ـدىم.

— قوڭغۇرىقى يوق، ئەمما بۇ ۋېلىسىپىتىنىڭ ھەممە-يېرى قوڭغۇراق، شۇنچە جاراڭ ـ جۇرۇڭ قىلىسىمۇ، ئاڭ-لىمايدىغان پاڭقايمۇ سىز؟!

تېرىككىنىمدىن ۋېلىسىپىتتىن چۈشتۈم، يېنىمغا شۇنداق ئالىيىپ قارىدىم ۋە بوشىشىپلا كەتتىم. ئۇ مەن ئىزدىگەن قايماقچى ئىكەن ئەمەسمۇ!

— ھوي سىزمىدىڭىز؟

جۇۋانمۇ ۋېلىسىپىتتىن چۈشتى ـ دە:

— ھە مەن، ئادەممەن! كۆزىڭىزگە جىن كۆرۈندۈممۇ ـ يە. ئۇشۇنداق دەپ بىر تاتلىق كۈلۈمسىرىۋىدى، ئېرىپلا كەتتىم؛ ئۇنىڭغا سىپايىلىق بىلەن:

— سىڭلىم، مېنى تونۇمىدىڭىزمۇ؟ دەپ سورىدىم.

— ئوھوش، سىزنى نەدىن بىلەي، تولا گەپ قىلـ-ماي، يولىڭىزغا مېڭىڭ، مېنى نېمە كۆرۈۋاتىسىز، خىيا-لىڭىزدا ھېچكىم يوق بىر ئېتىز، دەپ ئويلاۋاتامسىز! — سىز مېنى خاتا چۈشىنىپ قالماڭ، مەن ھېلىقى سىز ئاق ئاياغ ئالغاندا سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزنى بىلگەنىدىم، سىزنىڭ ئاق ئاياغنى سېلىۋېتىپ، قىزىمغا. . .

— ھوي ئاكىسى، مېنىڭ نىمە ئەھۋالىمنى بىلەتتىـ-ڭىز، خام خىيال قىپسىز، مەن سىز ئويلىغان چۈپرەندى-لەردىن ئەمەس!

— مەن سىزگە يامان خىيالدا ئەمەس، قىيىنچىلىقى-ڭىز بارلىقىنى چۈشىنىپ سىزنى ئىزدىدىم.

— مېنى ئىزدەپ نىمە قىلاتتىڭىز ـ ھە؟ — دەپ قايماقچى ئەلپازىنى بۇزۇپ ماڭا دېۋەيلىدى. ئۇ تاتىرىپ

كەتكەنىدى. مەن ھودۇقۇپ قالدىم، شۇندىمۇ ئۆزۈمنى بېسىپ:

— سىز. . . سىزگە ياردەم قىلىشقا ئىزدىگەن. مانا مۇنۇ، — دەپ ۋېلىسىپىتىمنىڭ كەينىگە غانجۇقلىغان مىشكاپنى كۆرسەتتىم، — كىيىملەرنى ئېلىپ چىقتىم.

— ھە ھېلىقى ئاق ئاياغتىنىمۇ، سىز سېتىقچى ئىكەن-سىز - دە.

— يا، ياقەي، ئۆيۈمدە بېسىلىپ قالغان كېيىم - كېچەكلەرنى سىزگە بىكارغا بەرگىلى ئىزدىگەنتىم.

قايماقچى ئەمدى پەرەڭدەك قىزاردى، ھەتتا قۇلاقلى-رىمۇ قىزاردى. ئۇ، ئۇزۇن كىرپىكلىرى بىلەن شەھلا كۆزلىرىنى ياپتى - دە، ۋېلىسىپىتىمگە مىندى. مەن ئۇنىڭ غۇرۇرىغا تېگىپ قويغىنىمنى بىلدىم، شۇندىمۇ كەينىدىن ماڭدىم. مەنمۇ بىر تەرسائادەممەن، قىلىمەن دىگەن ئى-شىمنى قىلىدىغان ئادىتىم بار، ئەڭ بولمىغاندا، مىشكاپ-تىكىنى ئېلىپ كەتسە بولاتتى. بىراق، ئۇ ۋېلىسىپىتىدىن «جاراڭ - جۇرۇڭ» ئاۋاز چىقىرىپ ئالدىمدا كېتىۋاتىدۇ. بۇ ئاۋازنى بېسىپ چۇشكۇدەك يۇقىرى ئاۋازدا دېدىم:

— ھوي سىڭلىم، مىشكاپتىكى كىيىملەرنىڭ ھەم-مىسى يېڭى، يەكپاي ئاياغتىن ياخشى، ئۆيىڭىزگە ئېلىپ كېتىڭ، مەن قايتىپ كېتەي، بىز ھەممىمىز بىر ئەلنىڭ ئادەملىرى، قېرىنداشلار بولغاندىكىن ئىزاتارتىشنىڭ ھا-جىتى يوق!

جۇۋان زۇۋان سۇرمىدى، پىدالنى كۇچەپ تېپىشكە باشلىدى. مەن يېتىشىپ ماڭىمەن دەپ تەرلەپ - پىشىپ كەتتىم. ھاۋا سالقىن دەپ قوشلاپ پوپايكا كىيىۋالغىنىمغا

تويدۇم، ئاخىرى بولماي جۇۋانغا يالۋۇردۇم:
— هوي سىڭلىموي، ئاستىراق ماڭسىڭىزا، يىتىشەلمەيۋاتىمەن.
— سىز بىلەن نېمە كارىم، ئۆزىڭىز ئاستا مېڭىڭ.
قايماقچى شاش بايتالدەك كەينىگىمۇ قارىماي چاپچىپ ماڭدى. مېنىڭمۇ تەرسالىقىم پۇتۇمغا كۈچ بەردى، پىدالنى تېز - تېز تەپتىم. قېرىشقاندەك يول بارغانچە ئۆرلەۋەردى، بۇيېرىغا كۆپ چىققانمەن، بۇنداق جاپادا ئەمەس، پىكاپىتا بىر دەمدىلا چىقاتتىم، يېزا باشلىقى ئاغىنەمتى، شۇنىڭكىگىلا چىقاتتىم. بۇگۈن بولسا بۇ يولنىڭ ئاخىرى كۆرۈنەر ئەمەس.
قايماقچى بىر قورۇنىڭ ئالدىدا توختىدى، ئۇ قورو ئىچىگە كىرمەي تۇردى. مەن يېنىغا كەلگەندە:
— يامان ئادەمكەنسىز، ئاخىرى ئۆيۈمنى كۆرۈۋالدىڭىز، كەلگەن ئىكەنسىز ئۆيۈمگە كىرىپ، بىر چىنە قايناق سۈيۈمنى ئىچىپ كېتىڭ، — دېدى مىيىقىدا كۇلۇپ.
ھەيرانمەن، يولدىكى توڭلۇقى نەگە ئۇچۇپ كەتكەندۇ، سۆزى يۇمشاق، تەلەپپۇزىدىن مېھماندوستلۇق چىقىپ تۇرىدۇ. چىرايىدىمۇ ئىللىقلىق، يېقىملىقلىق بار. ئۇ خۇشخۇي ھالدا ھويلىسىغا باشلىدى. مۇزچىرايىنىڭ ئىللىق باھارغا ئۆزگەرگىنىگە بىر ئىشىنىپ - بىر ئىشەنمەي ئەيمىنىپكىنە ھويلىسىغا قەدەم باستىم. قېرىغىنىدىن مۈكچىيىپ قالغان ئىككى ئېغىز ئۆي، كەڭ قورو، ئالما - ئۆرۈك دەرەخلىرى يالاڭاچلىنىپ قاپتۇ. پېشايۋاننىڭ ئورنىدا ئۇزۇم بارىڭى تۇرىدۇ، قايماقچى قاغجىراپ كەتكەن ئىشىكنى «غاچ» قىلىپ ئاچتى - دە:

— قېنى مېھمان ئاكا، ئۆيگە كىرىڭ، — دەپ تەكلىپ قىلدى. بوسۇغىدىلا تۇرۇپ قالدىم. ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا بىرپارچە رەڭگىنى يوقاتقان، ياماق سېلىنغان پالاز سېلىقلىق تۇرىدۇ، بار - يوق سېلىنچىسى مۇشۇ ئوخشايدۇ. پالازنىڭ بىر چېتىدە سامان تەكىيگە يۆلىنىپ بىر ساقاللىق ئادەم ياتىدۇ، چىرايى سامانىدەك سارغىيىپ، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ كېتىپتۇ، قارىچۇقى ئارانلا يېنىپ تۇرىدۇ؛ بېشىدا شاپاق بۆك، ئۇچىسىدا ياماق سېلىنغان، ئەمما پاكىز خەسە كۆڭلەك؛ ئۇ كىشى مېنى كۆرۈپ بېشىنى تەكىيدىن كۆتۈردى. ئەمما بىر تېرە، بىر سۆڭەك بولۇپ قالغان پۇت - قولى مىدىرلىمىدى، پەقەت كالپۇكلىرى مىدىرلىدى:

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، — دەپ زەئىپ ئاۋازدا سالىمىمغا جاۋاب قىلغان بولدى.

مەن ئىككى قولۇمنى كۆرۈشكىلى سۇندۇم، تومۇرلىرى كۆپۈپ تۇرغان قوللىرى مىدىرلىمىدى.

— ئولتۇرۇڭ مېھمان! — دېگەن زەئىپ ئاۋاز يەنە ئاڭلاندى.

يېنىدىلا ئولتۇردۇم ۋە ئەھۋال سورىدىم:

— قانداق ئەھۋالىڭىز؟

— خۇداغا شۈكرى، مۇشۇنچىلىك بوپقالدىم، سىز ناھىيىنىڭ ھاكىممۇ؟

— يوقسۇ، مەن بىر ئاددىي ئادەم، يېزا باشلىقىنىڭ ئۆيىنى سوراپ كىرىۋىدىم، ئاغرىقكەنسىز.

ئاغرىق ماڭا سىنچى كۆزلىرى بىلەن ئەجەبسىنىپ قارىدى. قايماقچى نەگىدۇر چىقىپ كەتكەنىدى:

— بۇ يېزىنىڭ باشلىقى مېنىڭ ئاغىنەمتى، ئۇزاق يىلدىن بېرى كۆرۈشمىگەنىدىم.
— ھە، ھە، — دەپ قويدى ئاغرىق.
مەن ئۆي ئىچىگە سەپسالدىم، ئۆيدە نە ئۈستەل، نە تىزنقلىق چىنە - قاچا، ساماۋەر دېگەندەك نەرسىلەر يوق، كونا ساندۇق ئۈستىدىكى بىر نېمىلەر كونا ئەديىال بىلەن يېپىپ قويۇلۇپتۇ، بەلكىم ئورۇن - كۆرپە بولسا كېرەك. تام - تورۇسلىرى پاكىز، ئەمما بورىلىرى قارىداپ چىرىپ كېتىپتۇ. پالاز يەتمەي ئاق قالغان سۇپىنىڭ چۆرىسى سىپ-تا سۇۋۇلۇپتۇ. ئۇنىڭ سۇس سېرىق رەڭگىگە قاراپ قاي-ماقچىنىڭ كالا پوقى بىلەن سېرىق توپىنى ئارىلاشتۇرۇپ، ئاپئاق ئالقىنى بىلەن سۇۋىغىنى ئېنىق. ئۆي كونىراپ ماكچايغان بىلەن سەرەمجان، ئىللىق كۆرۈندى.
چۇرۇقلىشىپ ئىككى قىز، بىر ئوغۇل ئۆيگە كىرىپ كەلدى. قىزلارنىڭ چوڭى 12 - 13 ياشلاردا، كىچىكى توققۇز ياشلاردا بولسا كېرەك، ئوغلىنى يەتتە ياشتا كۆر-دۇم، كۆزۈم چوڭ قىزنىڭ پۇتىغا چۈشتى، ھە، ھىممىت سانقان، مېنى بىر ھەپتە ئاۋارە قىلغان ئاياغ مۇشۇ. قىز-نىڭ پۇتىغا لىققىدە كەپتۇ. قىزلار ئاتىغا، ئوغۇل ئانىغا تارتىپتۇ. كىيىملىرى پاكىزكەن ۋە لېكىن ئۇ يەر - بۇ يېرىگە بىلىنمىگۈدەك ياماق چۈشۈپتۇ. باللار مېنى كۆ-رۈپ ھېيىقتى بولغاي، جىم بولۇشۇپ قالدى. كېيىن ئوغۇل بالا ئالدىمغا كېلىپ سالام بەردى ۋە ئىككى قوللاپ كۆرۈشتى.
— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام! ھە، مەكتەپتىن كېلىشىڭ-لارمۇ؟

— ھەئە.

— سەن نەچچىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتىسەن؟

— مەن 1 ـ سىنىپتا، چوڭ ھەدەم 5 ـ سىنىپتا، كىچىك ھەدەم 2 ـ سىنىپتا ئوقۇيدۇ.

— ۋاھ، يارايسىلەر.

— دادا، بۇگۈن ئەھۋالىڭ قانداق؟ — دەپ سورىدى چوڭ قىز مېھرىبانلىق بىلەن.

— ياخشى قىزىم، — دېگەن جاۋابنى ئاڭلىغان قىز:

— مەن ئاپامغا قارىشىۋېتەي، — دەپ چىقىپ كەتتى.

ئوغۇل دادىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇردى. كىچىك قىز دادىسىنىڭ ئاياغ تەرىپىدە ئولتۇرۇپ، پۇتىنى تۇتۇپ، ئۇۋۇلاشقا باشلىدى. بالىلارنىڭ دادىغا بولغان مېھرىبانلىقى مېنى قاتتىق تەسىرلەندۈردى. «ھىم، تەربىيە كۆرگەن بالىلار ئىكەن. بۇ بىر پارچە نانغا زار، كېسەلگە خار بولسىمۇ، ئىللىق، مېھىر ـ مۇھەببەتكە تولغان ئائىلىكەن»، دېگەن ھېسسىياتتا ئولتۇردۇم. قاپاق چۆگۈندە قولۇمغا سۇ ئېلىندى، ئۈستەل قويۇلدى. قايماقچى بىر ئاقنانىڭ ئۈستىگە تۆت زاغرا پومنى قويغان ھالدا كىرىپ، ناننى ئۈستەلگە قويدى:

— ئەجەبلەنمەڭ مېھمان، ئەتىيازدا بۇغدىيىمىز چىرىش كېسىلىگە ئۇچراپ كەتتى، ئورنىغا قوناق تېرىغاندۇق، ئەپۇ قىلىڭ، شۇڭا بىز زاغرا نان يەۋاتىمىز، مۇنۇ ئاقناننى يان قوشنامدىن ئاچىقتىم. «يان قوشنا ـ جان قوشنا» دېگەندەك بىزگە ھامىيلىق قىلىدۇ.

— پاھ، ئاپا بۇگۈن قايناقسۇ ئەمەس، چاي ئىچىدىكەنمىز - دە، بەك ئوبدان!

— ھەئە، بۇگۈنكى قايماقنىڭ پايدىسىغا چاي ئېلىپ چىقتىم، — دېدى قايماقچى ۋە ماڭا قاراپ تەكلىپ قىلدى، — قېنى چاي ئىچىڭىز مېھمان!

قايماقچى ئاقناننى ئۇشتۇپ، ئالدىمغا سۇرۇپ قويدى ۋە بىر پارچىسىنى ئۇششاق ئۇشتۇپ، مېنىڭ چىنەمگە سالماقچى بولدى.

— رەھمەت، مەن تەگكۈزۈپ ئىچەي، — دەپ تۇزۇت قىلدىم.

— قايماقلىق چاي ئېتىپ بېرەي دېسەم قوشنام سۇتنى پىشۇرۇۋېتىپتىكەن، ئەمدىلەتىن قايماق تۇتتۇۋېتىپتۇ. ئۇنى بۇزسا مەن ساتىدىغان قايماق تۇتمايدۇ. رەنجىمەيسىز، كەمبەغەللىك دۇشمەنكەن، ھەتتا توي - تۆكۈنگىمۇ ئارىلىشالمايمىز.

— سىز قايماقنى قوشنىڭىزدىن ئېلىپ ساتامسىز؟

— ھەئە، — دېدى قايماقچى ماڭا سالماقچى بولغان ناننى باشقا چىنىگە سېلىپ، ئۇستىگە چاي قۇيۇۋېتىپ، — مۇنۇ باللارنىڭ دادىسى ئاغرىپ قالغاندىن كېيىن، ئۇچ كالا، بىر ئېتىمىزنى سېتىپ داۋالاتتىم. دوختۇرخانا دېگەنگە پۇل توشۇمايدىكەن، ئۆيدىكى قولغا چىققۇدەك نەرسە - كېرەك، ھالقىلىرىمنىمۇ سېتىپ تۈگەتتىم، ھېچ نەرسىمىز قالمىغان، يېرىمىزمۇ ئاق قالغاندا، مۇشۇ يان قوشنىمىز ياردەم قولىنى سۇندى. يېرىمىزنىڭ يېرىمىنى بىزگە تېرىپ، بېقىپ، يىغىپ بېرىدىغان بولدى. بۇلتۇردىن بېرى بۇ يېمىكىمىزگە دالدا بولۇپ كەلگەندى، يىقىلغاند-

نىڭ ئۈستىگە تەپكەندەك بۇ يىل كۈزگى بۇغداي يىلتىزد-
دىن چىرىدى. ئۇلار يەنە قوشنىدارچىلىق قىلىپ قوناق
تېرىپ بەردى، چاي - تۇز پۇلى بولۇپ قالار دەپ، قايمىقى-
نى سېتىشىمغا بەردى، بالىسىنىڭ كونا ۋېلىسىپىتىنى
تۈزەشتۈرۈپ بەردى.

ئۇ ئەھۋالىنى تونۇشتۇرغاچ، ئېرىنىڭ بېشىدا ئولتۇ-
رۇپ ياغاچ قوشۇقتا نان يېگۈزۈشكە كىرىشتى.

— قوشنىڭىزنىڭ كالىسى كۆپمىدى؟

— ھە، ئۇلارنىڭ بۇرۇن موزايلىق ئۇچ سىيىرى،
ئون يەتتە قويى بار ئىدى، بىزنىڭ سىيىرلىرىمىزنى سېتى-
ۋالدى. ھازىر ئۇلارنىڭ تراكتور، كومبايىن، ئۇرۇق چۆ-
كۈرۈش ماشىنىسى، 120 قويى بار، ئۇلار مۇشۇنداق بې-
يىپ، يېڭى ئۆي سالدى.

— ئۇلار قانداقلارچە بېيىپ كەتتى؟

— ئەمگەك قىلىپ، — دېدى قايماقچى، — باقاند-
دەك بەش ئوغۇل، بەش كېلىنى ئىشلەيدۇ، بىرى تراكتور
بىلەن كومبايىننى ھەيدەيدۇ، بىرى باقمىچىلىق قىلىدۇ،
قالغىنى ئېتىز ئىشلىرىغا قارايدۇ.

— بولدى، تويدۇم، — دېدى ئەر.

— ئېرىڭىز نېمە سەۋەبتىن پارالىچ بولۇپ قالغان؟

— ھاشاردىن.

— ھازىرمۇ ھاشار بارمۇ؟

— بۇرۇنقىدەك كۆپ ئەمەس، — دېدى قايماقچى
ئۆزىگە چاي قۇيۇۋېتىپ، — بۇ ئادەمنى ياۋاش بىلدىمۇ
ياكى ئىشچان كۆردىمۇ، ھە دېسىلا ئۆستەڭ چېپىش، زەي-
كەش كولاشقا ئوخشاش ئىشلارغا كەچ كۈزلەردە سېلىۋەر-

دى، بۇ ئادەممۇ كالىدەك مۆرىمەي ئىشلەۋەردى. ھاشار يوق چاغلاردا دۇينىڭ سۈيىنى تۇتتى. دائىم سۇدا، زەيدە ئىشلەۋەرگەچكە، پۇتى باسماس، قولى تۇتماس بولۇپ قالـ دى، يەنە كېلىپ قانداق چاغدا دەڭا، يەرلەر كۆتۈرە بېرد- لىپ ئۈچ يىلدىن كېيىن، بىز راسا قەددىمىزنى رۇسلاۋات- قان ۋاقتىمىزدا بۇ كېسەل يۇقتى.

— كەنت ياردەم بەرمىدىمۇ؟

— ئىككى يىلدەك داۋالىنىشقا پۇل بەرگەن بولدى، كېيىن كەنتىمىز كەمبەغەل بولغاچقا ياردەم قىلالمىدى.

— مەنچە كەنتىڭلار باي كەنت ئىكەن، يېڭى ئۆيلەر كۆپ ئىكەن، كەنت كەمبەغەل بولسا، بۇ يېڭى ئۆيلەر نەدىن كېلىدۇ؟

— سىز كۆرگەن ئۆيلەر ئالدىن بېيىغانلارنىڭ ئۆي - لىرى، — دېدى قايماقچى بىر بۇردا زاغرىنى چايناپ تۇ - رۇپ، — سىز كۆرگەن پېشايۋانلىق، خىش بىلەن پەتنۇس چىقارغان، گەرنىزىگە گۈل خىش قويغان ئۆيلەرنىڭ ھەم- مىسى شۇلارنىڭ. . .

— سىلەرمۇ كەلگۈسىدە مۇشۇنداق ئۆيلەرنى سالـ- سىلەر.

— ھەي، — دەپ گەپكە ئارىلاشتى ئاغرىق ئەر، — مەن ساق بولغان بولسامغۇ سالار ئىدىم، ئەمدى گۆرگە كىرگەندە سالىدىغان ئوخشايمەن.

— ئۇنداق دېمەڭ ئۇكا، ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار، سىز ياشكەنسىز، ساقىيىپ كېتىسىز.

— بۇ نىيىتىڭىزگە رەھمەت، — دېدى قايماقچى باللارغا يەنە چاي قۇيۇۋېتىپ، — بۇ كىشى ساقىيىپ،

قەرزنى تۆلىگۈچە قېرىپمۇ كېتەرمىز. بابا سىز كاتتا ئۆي-لەرنى كۆرۈپ، «بېيىغان كەنت» كەن دېدىڭىز. ناھىيە، شەھەردىن چىققــان باشلىقلار مۇشــۇ ئۆيلەرنــى كۆرۈپلا، «ئالدىن بېيىغان كەنت» دەپ باھالىشىدۇ، بىزگە ئوخشاش گەمىدەك ئۆيلەردە ئولتۇرغان 140 ئائىلىنى كۆرمەيدۇ.

گەپ سوراۋەرسەم قايماقچى چاي ئىچەلمىگۈدەك، شۇ-نىڭ بىلەن ئاغزىمغا قۇلۇپ سالدىم. بىر پارچە ئاقناننى قولۇمغا ئالدىم، كۆزۈم ئۇدۇلۇمدا ئولتۇرغان ئوغۇلنىڭ كۆزى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى، بۇ سەبىينىڭ كۆزى ئاق-ناندا ئىدى. مەن قولۇمدىكى ناننى ئوغۇلغا سۇندۇم، ئۆ-زۈم زاغرىدىن بىر پارچىنى ئالدىم، ئوغۇل:

— سىز دېگەن مېھمان، بۇ ئاقناننى ئەتەي بىر باشلىق كەلگەنتى، دەپ سىز ئۇچۇن ئەچىققان، — دېدى.

— ياق، مەن باشلىق ئەمەس، ئادەتتىكى ئادەم. . .

يەۋەرگىن ساقام، زاغرا ناننى بىز بىر ئەۋلاد يەيلىكى، سىلەر يېمەڭلار، مۇنداق ئاپئاق، سۈت بىلەن ئەتكەن نان يەڭلار.

گېپىم ئاتا - ئانىغا تەسىر قىلسا كېرەك، كۆزىگە لىققىدە ياش كەلدى. ئاق ئاياغ كىيگەن قىز ئالدىراپ چاي ئىچىۋاتاتتى، ئۇ مەكتەپكە ئالدىراۋاتسا كېرەك.

— ئاپىي، قارا، مېنى مۇئەللىم دوسكىغا چىقاردى. « ب » نى يازىمەن دەپ « پ » ھەرپىنى يېزىپ ساپتىمەن. « ۋىلىق - ۋىلىق » كۈلكە كۆتۈرۈلدى. كىچىك قىز:

— دادىي، ساڭا خۇش خەۋەر ئېلىپ كەلدۇق، مېھ-راي ھەدەم مەكتەپ بويىچە تەقدىرلەندى.

— ئەلاچى بوپما؟ — دەپ ھاياجان بىلەن سورىدى

قايماقچى.
— تېپىۋالغان جىق پۇلنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەر-
دى، دەپ.
— ۋاھ، قاچان، قانچىلىك پۇل تېپىۋالغانتىڭ؟ — دەپ
قايماقچى خۇشاللىق بىلەن سورىدى.
چوڭ قىز ئىزا تارتىپ ئۇستەلدىن كۆزىنى ئۈزمىگەن
ھالدا:
— 9 - ئاينىڭ 12 - كۈنى مەكتەپكە كېتىۋاتسام
بىر سومكا يولنىڭ چېتىدە تۇرىدۇ ئېلىپ قارىدىم، ئىچىدە
2700 يۈەن بار ئىكەن، ئۇنى سىنىپ تەربىيىچىمىزگە
تاپشۇرغانتىم، — دېيەلىدى.
— تولىمۇ ئەقىللىق ئىش قىپسەن، پۇل ئىگىسى
قانچە خۇش بولۇپ كەتكەندۇ؟ — دېدى قايماقچى.
— خۇشاللىقىدا ماڭا رەھمەت ئېيتتى، ماڭا 200
يۈەننى سۆيۈنچە دەپ بېرىۋىدى، مەن ئالمىدىم.
— ئوبدان قىپسەن قوزام، خەقنىڭ ھەققى ئەسقات-
مايدۇ.
باللار چېيىنى ئىچىشىپ بولدى، مەن دۇئا قىلدىم.
باللار تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇشتى:
— دادا، ئاپا، مەكتەپكە ماڭدۇق.
— ياخشى ئوقۇڭلار باللىرىم.
قىزنىڭ شۇنچە كۆپ پۇلنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەر-
گىنى مېنى لەرزىگە سالدى، مەن ئۇنىڭ ئورنىدا بولسام
ھېچكىمگە تىنماي ئاغرىق ياتقان دادىنى داۋالاتقان بولاتتىم.
بۇ ئىشنى كىشىلەر ئاڭلىسىمۇ «تېپىۋاپتۇ، ئاغرىق دادى-
سىنى داۋالىتىپتۇ» دەپ ئەيىبلىمىگەن بولاتتى. ياماق

چۈشكەن كىيىم كىيىپ، زاغرا بىلەن قايناق سۇ ئىچىپ يۈرگەن بۇ سەبىي قىز نېمەدېگەن ئالىيجاناب ـ ھە! مەن بۇ قىزنىڭ ئىپسىل پەزىلىتىدىن، خۇشاللىق، شادلىق كەتـ ـمەيدىغان كەمبەغەل ئىللىــق ئائىلــدىن ھۇزۇرلاندىم، ئۇلارغا زوقلاندىم.

ئۆيدىن چىقىپ، مىشكاپنى يەشتىم، ئۆيدىكىلەر دەزـ ماللاپ، چىرايلىق قاتلاپ، سۇلياۋ خالتىلارغا سېلىپ قويـ غان كىيىملەرنى بىر دەستە قىلدىم. ئاياغ كىيىملەرنى مىشكاپ بىلەنلا كۆتۈرۈپ كىردىم، قايماقچى ئۈستەلنى يىغىشتۇرۇۋاتقانىكەن. پۇلنى ئالماي قالمىسۇن دېگەن نىـ يەتتە 200 يۈەن پۇلنى كۆڭلەك ئارىسىغا تىقىپ قويدۇم ـ دە، كىيىم ـ كېچەكلەر دەستىسىنى ئۈستەلگە قويدۇم ۋە:

— بۇلار ھەدىڭىزنىڭ سوۋغىتى ئىدى، باللار كىيـ ـسە راسا يارىشىدۇ، — دېدىم.

قايماقچىنىڭ يۈزى يولدىكىدەك قولاقلىرىغىچە قىزارـ دى، ئېرىمۇ قىزاردى. بىراق، ئۇلارنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياشنى كۆرۈپ قوبۇل قىلغىنىنى بىلدىم، كۆڭلۈم ئارامىغا چۈشتى. ئاستا ئۆيدىن چىقىپ كەتتىم.

لېكىن، بۇ ئائىلىدىكى ئاق كۆڭۈل، ساپ نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ سىيماسى قەلبىمگە نەقىش بولۇپ ئويۇلۇپ قالدى.

نورۇز ئېشى

زادىلا ئېسىمدىن چىقمايدۇ، ھەر يىلى نورۇز يېتىپ
كېلىشى بىلەنلا، ئاپام رەھمەتلىك نورۇز ئېشى ئېتەتتى،
ئۇنىڭ چۇچۇمەل تەمى ھازىرغىچە تىلىمدىن كەتمەيدۇ.
ئاپام بۇ نورۇز ئېشىنى تەييارلاشقا كۆپ ئەجىر سىڭ-
دۇرەتتى. چىللىنىڭ يەتتىسىدىن تارتىپ بۇغداينى ئۇندۇر-
مە قىلاتتى. توققۇزىنچى چىللە كىرگەندىن كېيىن قېتىق
ئۇيۇتاتتى، ئاندىن ئۇندۇرمە بولغان بۇغداينى پىشۇرۇپ
قېتىققا ئارىلاشتۇرۇپ كوزىغا سېلىپ دۇملەپ قوياتتى،
ئۇندۇرمە بولغان بۇغداي كۆپۈپ، يېرىلىپ يۇمشاپ، بۇغ-
داي تەمى بىلەن قېتىق تەمى قوشۇلۇپ، يېيىشلىك نورۇز
ئېشى بولاتتى. بۇ تائام كۈجە دەپمۇ ئاتىلاتتى. كۈجە ئىچىد-
لىپ بولغاندىن كېيىن دادام نورۇز مەشرىپىگە ماڭاتتى.
ھەممەيلەر خۇشال چېھرىلىرى، شادىمان بېقىشلىرى بىلەن
تالادىن ئۆيگە، ئۆيدىن تالاغا سىلىق مېڭىپ داستىخاننى
يېڭىلايتتى. داستىخىنىمىز پىشۇرۇلغان گۆش، پوشكال،
بوغۇرساق، سامسا، يەل ـ يېمىش، قۇرۇتلار بىلەن توشات-
تى. ئاندىن يەنە ھەممىمىز ئولتۇرۇپ ئەتكەن چاي ئىچكەچ
تائاملارنى يەيتتۇق، ئىسسىق ئۆيىمىز تولىمۇ كۆڭۈللۈك
بولۇپ كېتەتتى. ھەممەيلەر تاماق يېگەچ يۇمشاق، زىل
ئاۋازدا پاراڭلىشاتتى، بىر چاغدا ئاغىچا ھەدەم:

— پاتەم ئاغىچا، دۇتارلىرى بوينىنى قىسىپ قال -
دىغۇ، — دەيتتى.
ئاپام تامدا ئېسىقلىق تۇرغان دۇتارنى ئالاتتى، ساز-
لانغان دۇتار ئاپامنىڭ بارماقلىرى تەگكەن هامان سايراپ
كېتەتتى. ئاپامنىڭ قەلبىدىن باهار هىدى ئۇرغۇپ، كۆ-
ڭۈل بۇلىقىدىن ئۇنچە - مەرۋايىت چېچىلاتتى:

كۇچە ئەتتىم پەم بىلەن،
ئارپا، بۇغداي - يەم بىلەن.
يەپ - ئىچىڭلار هەي قىزلار،
بىزنى باسسۇن غەم دېمەي.
هەي - يارەي، هەي - جانەي،
ئويناپلى يەپ كۈلەيلى، هەمدەم بولايلى.

ئاپام مۇشۇنداق بىر قاتار باهار ناخشىسىنى ئېيتىپ،
بىردىن شوخ ئۇسسۇل پەدىسىگە يۆتكەيتتى. قەمەر هەدەم
ئورنىدىن تۇرۇپ ئاپامغا ئىگىلىپ تەزىم قىلاتتى - دە،
قوللىرىنى يېيىپ، سىلىق، لەۋەن ئويناشقا باشلايتتى. ئۇ
ئۆينى لەرزان ئايلىنىپ، ئىككى تەرىپىگە جۇلا تاشلاپ
ئويناپ بانۇم هەدەمنى ئۇسۇلغا تارتاتتى:

گۈلمىكەنۇ، گۈلمىكەن،
توزۇماس بىر گۈلمىكەن.
نى - نى گۈللەر توزۇغاندا،
سېنىڭ گۈلۈڭ نېمىكەن.
ئاق لەيلى قىزىل لەيلى مەشۇغۇمەي،
يارەي ئاشىغىمەي،
كىمنىڭ يارىسىز لەيلى مەشۇغۇم.

ئۆيىمىزدە مۇشۇنداق مەشرەپ بولغاندا، خۇشاللىقتىن

قىن ـ قىنىمغا پاتماي كېتەتتى.
بىر كۈنى ئاپامدىن سورىدىم:
— ئاپا نېمىشقا ھەر يىلى مۇشۇ كۈندىلا كۈجە ئىچىمىز؟
— يېڭى ياشقا كىرگىنىمىز ئۈچۈن، — دېدى ئاپام، — بۇ كۈنى يەرگە ئۇرۇق چۈكۈرسەڭ تېز ئۈندۈرمە بولۇپ، ئۈچ كۈندىلا ئالا قالماي كۆكلەپ چىقىدۇ. بۇغداي ئۈندۈرمىسىدىن كۈجە پىشۇرۇپ ئىچىشىمىزنىڭ مەنىسى شۇ، شۇڭا كۈجىنى نورۇز ئېشى، دەيمىز.
— كۈجە ئىچىپ بولۇپ، داستىخانغا ھەر خىل تائاملارنى تىزغىنىڭچۇ؟
ئاپام ئېرىنمەي چۈشەندۈردى:
— بۇنىچۇ قارا، نېمە دېسەم بولار، ھە، مول ھوسۇل ئالىدىغىنىمىزنىڭ بەلگىسى دېسەم بولار. ئېيتايلۇق، گۆش ـ مېلىمىزنىڭ كۆپىيىشىنى، نان ـ بۇغدىيىمىزنىڭ ئوخشىشىنى، يەل ـ يېمىش بېغىمىزدىكى مېۋىلەرنىڭ مول بولۇشىنى كۆرسىتىدۇ. مانا، بۈگۈن سەھەردىلا دادىڭ بىلەن ئاكاڭ يەر ھەيدەپ ئۇرۇق سېلىش ئۈچۈن ئېتىزغا كەتتى.
— ئەمىسە دۇتار چېلىپ ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئوينىغىنىڭلارچۇ؟
— بولدىلا، سوراۋېرىپ بېشىمنى قوچۇۋەتتىڭغۇ، — دېدى ئاپام تېرىككەندەك بولۇپ، — بۇچۇ، مول ھوسۇل ئالغىنىمىزنىڭ خۇشاللىقى.
— دادىلار بوغداينى بۈگۈن تېرىۋاتسا، نەنىڭ ھوسۇلى بولسۇن!

— ھە، بۈنى، بۇ يىلقى باھارغا بولغان ئۈمىدىمىز، دېسەم بولار.

مەن شۇندىلا كۆجە ئىچىشنىڭ مەنىسىنى بىلدىم.

ئاپام دېگەندەك قاناتلىرىنى كېرىپ باھار كەلدى، يەر كۆپتى، جاھان ئاق كېپەنىنى تاشلاپ يېشىل تون كىيىشكە، قۇشلار ئۇچۇپ كېلىشكە باشلىدى.

مەن ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا كېتىپ ئۇدا تۆت يىل كۆجە ئىچەلمىدىم. مەكتەپ پۈتتۈرۈپ كېلىپ يەنە ئىچىدىغان بولغانىدىم، بىراق بىر كۈنى ئاپام ئەجەبلەنگەن ھالدا سوراپ قالدى:

— ھوي بالامۇي، بۇ قانداق زامان بولۇپ كەتتى؟!

— كونىلىقنى يوقىتىش ھەرىكىتى باشلىنىپ كەتتى!

— ھە، بۇ جۇۋاينىمەكلەر جاھاننى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىۋەتسىمۇ، پادىشاھنىڭ چاتىقى بولمامدۇ!

— ئەڭ يامىنى ئاپا، ئەمدى كۆجەڭنى ئىچىپ، بەزمە قىلالمايدىغان بولدۇق، دۇتارىڭنى تىقىپ قويغىن.

— نېمىشقا ھوي بالام؟

— بەزمىنى كونىلىق، فېئودالىزملىق ئۆرپ ـ ئادەت، دەۋاتىدۇ.

— توۋا قىلدىم ئىگەم...

ئايلار، يىللار كەينى ـ كەينىدىن ئۆتتۈۋاتىدۇ، بۇ تولىمۇ ئەنسىز ئاي، يىللار بولدى...

نورۇز كەلگەن كۈنى ئاپام ماڭا بىر چىنە كۆجىنى تۇتقۇزۇپ:

— ھېچكىمگە كۆرسەتمەي ئىچىۋال! — دېدى.

ھە مانا، ئاپام قىزىل باتۇرلارنىڭ ئۇرۇش، چېقىش،

پىپەن قىلىشىدىن قورقماي يەنە كوجە پىشۇرۇپتۇ ـ دە.
شۇ تاپتا ئاپام كۆزۈمگە جاھالەت ئاسمىنىدا پارلاپ تۇرغان يۇلتۇزدەك كۆرۈنۈپ كەتتى. كوجە تېخىمۇ تەملىك تېتىپ كەتتى. كوجىنى ئىچىپ بولۇپ چىنىنى يالاۋاتقىنىمدا دۇتارنىڭ مۇڭلۇق ئاۋازى ئاڭلاندى. دەرھال چىقىپ دەرۋازىنى ئىچىدىن تاقىۋەتتىم. ساراي ئۆينىڭ ئىشىكىنى قىيا ئېچىپ قارىسام، ئاپام بۇلۇڭغا قاراپ ئولتۇرۇپ مۇڭلۇق پەدىگە چېلىۋاتقانىكەن. بۇ ئۆزىنىڭ خەستە كۆڭلىگە شىپالىق دورا سەپكىنى بولسا كېرەك، قىزىل باتۇرلارنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالغان دادامنىڭ غېمى ۋە ئەندىشىلەر ئۇنىڭ يۈرەك بېغىشىنى يەتتە يىل تىترەتكەنىدى. بىردىن لەرزان ناخشا ئاۋازى ئۆيدە ياڭرىدى:

گۈلەمخاننىڭ ساچى ئۇزۇن، يەرگە تېگەمدۇ،
ئۇن بەش ياشقا كىرمەي تۇرۇپ ئەرگە تېگەمدۇ.
قويلىرىمنى ھەيدەۋەتتى ئويمان بۇلاقتا،
گۈلەمخاننى زورلاپ بەردى شاڭيۇ چولاقتا.

مەن چوڭقۇر بالىلىق مۇھەببەت ۋە ئەلەم بىلەن ئاپامغا قارىدىم، بېشىغا ئارتقان ياغلىقى ئاجىز مۈرىسىگە چۈشۈپ قاپتۇ، ئورۇق گەۋدىسى پۈكلىنىپتۇ. يۈزلىرىنى قورۇقلار قاپلاپتۇ، بۇ يەتتە يىلنىڭ ئۇنى ۋاقىتسىز قېرىتقىنىنى چۈشەندىم.
شۇنىڭدىن كېيىن ئۈچ قېتىملا كوجە ئىچەلىدىم، ئۇنىڭدىن كېيىن كوجە كۆرمىدىم، چۈنكى كوجە پىشۇرۇپ بېرىدىغان ئاپام ئالەمدىن ئۆتكەنىدى.

يەڭگەم

يەڭگەمنىڭ غەلىتە بىر مىجەزى بار ئىدى. ئۇنىڭ ئاغزى تولىمۇ بىزەپ، بولغاچقا، ھەدىسىلا ئۆزىنىڭ دىتىغا ياقمىغان ئانچىكىم ئىشلار ئۇستىدە قوشنا ـ قولۇملارنى سەت تىل ـ ئاھانەتكە كۆمۈۋېتەتتى، بەزىدە ئاكامنىمۇ:

ــ «ھۇ ئاقچى دەيۇز، كۆكچى پىسەندە! . . .» دەپ تىللاپ كۇن بەرمەيتتى. ئۇنىڭ بۇ يامان مىجەزىدىن ھەممە بىزار ئىدى. يەڭگەمنىڭ مۇشۇ قىلىقىدىن ئۇنىڭ ئۆيىگە ھېچكىم كىرمەيتتى، قوشنا ـ قولۇملارمۇ كىرمەيتتى.

بىر كۇنى ئاكامنى ئىزدەپ بېرىپ قالدىم، يەڭگەم ئۆينىڭ بوسۇغىسىدا تۇرۇۋېلىپ، ئىنچىكە بوينىنى سوزۇپ، ئىككى قولىنى بېلىگە تىرىگىنىچە ھەدەپ تىل ـ ئاھانەت ياغدۇرۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ تىلىغا ئالغۇسىز سەت تىللىرىغا كىشى چىداپ تۇرغىلى بولمايتتى. ئېتىمىز ئىشىدىن ھېرىپ ـ چارچاپ كەلگەن ئاكام بېشىنى چۆكۈرۈۋېلىپ، ئۇن ـ تىنسىز ھالدا چىنىسىدە سوۋۇپ قالغان ئەتكەنچاينى سۇمۇرۇپ ئولتۇراتتى.

ــ كەل، ئۇكام، جوزىغا كەل، ــ ئاكامنىڭ دېگەن گېپى شۇ بولدى. يەڭگەم ماڭا قاراپمۇ قويماي، ھەدەپ سەت تىللار بىلەن تىللاشنى داۋاملاشتۇرىۋەردى. يەڭگەمنىڭ نەشتەردەك ئاچچىق تىلىغا زادىلا چىديالماي قالدىم.

مەنغۇ مەيلى، ئاكامغا بەكمۇ ئىچىم ئاغرىپ قالدى. يەڭگەمنىڭ تىل ـ ئاھانىتى ئۇنىڭغا بەكمۇ ئېغىر كەلگەندەك قىلاتتى. مەھەللە ـ كويدىكىلەر، ئاكامنىڭ ئاغىنىلىرى يەڭگەمنىڭ مۇشۇ ئازازۇللۇقىدىن قېچىپ ئۆيگە زادىلا يولىمىغاچقا، ئۇ، ئۆزىنى بەكمۇ تەنها، يەككە ـ يېگانە ھېس قىلاتتى. ئۇنىڭ روھىي ھالىتى تۆۋەن، مىسكىن كۆرۈنەتتى. مانا بۇلارنىڭ سەۋەبچىسى يەڭگەم ئىكەنلىكىنى، يەڭگەمنىڭ مۇشۇ مىجەزى ئوڭشالماي، ئاكامنىڭ كۆنى ئوڭشالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۆيدىن يېنىپ چىقتىم.

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتۈپ يەڭگەمنىڭ مۇشۇ مىجەزى تۈپەيلىدىن ئاكام بىلەن يەڭگەم ئاجراشماقچى بولۇشقانلىقىنى ئاڭلىدىم. ئەگەر ئاجرىلاشمىسام يىگىرمە يىللىق تۇتقان ئۆي ـ جاھانى بۇزۇلۇپ، بەش بالىمۇ يېتىم بولۇپ قېلىش ئالدىدا تۇراتتى. «مانا كوزا كۈندە ئەمەس، كۈنىدە سۇنىدۇ» دېگىنى كۆز ئالدىمىزغا كېلىۋاتامدۇ، كۆڭلۈمگە «گۇپپىدە» بىر ئەقىل كېلىپ قالدى. كەنت باشلىقىغا مەسلىھەت سالدىم. ئۇ، كۈلدى، ئاخىرى مەسلىھەتىمگە قوشۇلدى. بىر كېچىسى، ئاغىنەمنىڭ «كېسەك» ئۇنئالغۇسىنى ئېلىپ، يەڭگەمنىڭ قېشىغا باردىم، ئۇنىڭغا چاندۇرماي «كېسەك» ئۇنئالغۇنى كارىۋاتنىڭ ئاستىغا تىقىپ قويۇپ قايتىپ چىقتىم، مەن خېلى يەرگە بارغۇچە ئۆي ئىچىدە يەڭگەمنىڭ ئاكام بىلەن مېنى قوشۇپ تىللاشلىرى ئاڭلىنىپ تۇردى. . .

ئۈچ كۈن ئۆتتى، كەچتە، كەنت بويىچە مەدەنىيەت ئۆيىدە يىغىن ئېچىلدى. كۆپچىلىك بىلەن تەڭ ئاكام بىلەن يەڭگەممۇ چاقىرىلدى. يول بويى يەڭگەم:

— مېنى نېمىدەپ يىغىنغا چاقىرىشاتتىڭ قارايۇز، نائەھلى، دەيۇزلەر، مەن ئەمدى بۇ مەھەللىدىن كېتىمەن، قېلىشارسەن ئىت يالىقى بولۇشۇپ ··· — دەپ ئاغزى بې- سىلماي ئاكامنى تىللاپ كەلدى. مەدەنىيەت ئۆيىگە كۆپچى- لىك يىغىلىپ بولۇشى هامان كەنت باشلىقى «كېسەك ئۇنئالغۇنى» قويۇپ بەردى. ئۇنئالغۇدىن غەيرىي بىر ئاۋاز- ياڭرىدى:

— «ئەدەپلىك ئايال پەزىلىتىنىڭ ياخشى بولۇشى بىلەنلا ئەل - يۇرتقا ياقىدۇ، نۆۋەتتە سوفىيەنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ باها بېرىڭلار! ···»

كۆپچىلىك ھەيران بولدى. ھەممە جىمجىت ئولتۇ- رۇپ ئۇنئالغۇدىن يەنە قانداق گەپلەر چىقاركىن دېگەندەك بىر - بىرىگە قارىشىپ قويۇشتى. ئۇنئالغۇدىن سوفىيەمە- نىڭ ئۇنى ئاڭلىنىشقا باشلىدى:

— «ھۇ، مەككار، زەھەرخەندە مەخلۇق، ھايۋان، توڭگۇز، قاپاق باش، بەز يېگەن مۇشۇكتەك كۆزۈڭنى پارقىرىتىپ، يۇندىخورلۇق قىلىپ···»

يەڭگەمنىڭ تىل - ئاھانىتى، سەت تىللىرى يامغۇر- دەك يېغىشقا باشلىدى. مەدىنىيەت ئۆيىدىكى خوتۇن - قىزلار نومۇستىن بېشىنى تۆۋەن سالــدى. چوڭلار بولسا؛ «··· ئەستاغپۇرۇللا، ماۋۇ خوتۇننىڭ بىشەم تىلىنى! » دەپ ياقىسىنى تۇتۇشتى. مەن يەڭگەمگە «يالت» قىلىپ قارىدىم. ئۇ بەزگەكتەك تىترىدى، چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى. ئۆز قولىقىغا ئىشەنمىگەندەك بىردە ئۇنئالغۇتەرەپ- كە، بىردە كۆپچىلىككە قاراپ ئاندىن نومۇستىن يەرگە قارىۋالدى. ئاخىرى ئورنىدىن قوپۇپ يۈگۈرگىنىچە تالاغا

ئۆزىنى ئاتتى. «ئۇھ!» دەپ يېنىك نەپەس ئالدىم. چۈنكى، يەڭگەمنىڭ بۈگۈن نومۇستىن ئۆزىنى دالدىغا ئالغىنىنى تۇنجى قېتىم كۆرۈشۈم ئىدى.

ئارىدىن بىر ئاي ئۆتۈپ كەتتى. شۇنىڭغىچە يەڭگەمگە كۆرۈنمىسەم، بىر كۈنى ئاكام ئۆيىمىزگە خۇشال كىرىپ كەلدى.

— قارا ئۇكا، يەڭگەڭنى ئۇن قىزغا بەرگۈسىز جۇۋان دېسەم خاتالاشمايمەن جۇمۇ.

ئاكام يېڭى تويى بولغان يىگىتتەك ياسىنىۋالغانىدى. ئاكام مېنى ئۇن - تىنسىزلا ئۆيىگە باشلاپ ماڭدى. يولدا كەنت باشلىقىنى باشلىۋالدۇق. ئۆيگە بارغاندا يەڭگەمنىڭ چوغدەك ياسىنىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ تېخمۇ ھەيران بولدۇق، بىردىنلا ھويلا - ئارامنى قىيا - چىيا ئاۋازلار قاپلىدى. ھەيران بولۇپ دېرىزىدىن قارىدىم، ھويلىغامەھەللىنىڭ قىز - كانلىرىدىن بىرنەچچىسى يىغىلىپ كىرگەنىدى.

— ۋىي، سوفىيە، بۈگۈن قىزدەك ياسىنىپ كېتىپسەن جۇمۇ ... مەھەللەئاياللىرى چاقچاق ئارىلاش كۈلكە قىلىشتى.

— ئوش! نىمانداق سەت گەپنى قىلىسىلەر، — يەڭگەم كايىدى ئۇلارغا.

يەڭگەمنىڭ ئېغىزىدىن چىققان تۇنجى گەپنى ئاڭلاپ بەكمۇ خۇرسەن بولدۇم. ئەمدى ئۇنىڭغايېڭى بىرپەزىلەت قونغاندەك، مەھەللە ئاياللىرىمۇ ئۇنى ئارىغا ئالغاندەك قىلاتتى.

ئۆلمەس ناخشىچى

رادىئودىن يېقىملىق ناخشا ئاۋازى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. قەدىردان ئاكامنىڭ ئاۋازىدىن ھاياجانلانماقتىمەن، ئۇنىڭ بەقۇۋۋەت گەۋدىسىنى كۆرمەكتىمەن. ئۇ بۇ ناخشىنى بۇنىڭدىن 15 يىل مۇقەددەم ئېيتقانىدى...

شۇ يىلى ئۈرۈمچىگە ئاكام بىلەن بىللە بارغانىدىم. ھەدەمنىڭ ئۆيىدە، مەن بىر چىنە چاينى ئىچىپلا دوستۇمنىڭ ئۆيىگە باردىم. ئاتاقلىق مۇقام ئۇستىسى زاكىر ئاكا باشلىق كىشىلەرنىڭ ئولتۇرغىنىنى كۆردۈم. زاكىر ئاكا مېنى كۆرۈپ سوراپلا كەتتى:

— ھوي سەنمىدىڭ، قاچان كەلدىڭ، ھېسامىدىننىڭ ئەھۋالى قانداق؟

— بايىلا ھېسامىدىنكام بىلەن بىللە كەلدىم.

— ھە، ھېسامىدىنمۇ كەلدىما، جانجىگەر دوستۇم كەپتۇ ـ دە؟ — زاكىركام ھاياجاندىن ئولتۇرالماي قالدى، — ئۇ قەيەرگە چۈشتى؟ ھەدەمنىڭ ئۆيىگە دېدىڭما؟ بولماپتۇ! پىكاۋىدا ئۇنى ئەكىلەيلى، بۇگۈنكى ئولتۇرۇشىمىز ئۇنىڭسىز بولمايدۇ.

ئاكامنى ئېلىپ كەلگىلى ماڭدۇق. ئەمما، ئۇنى تاپالمىدۇق. قايتىپ كېلىپ زاكىركامغا ئەھۋالنى ئېيتتۇق.

— نەدىن بولمىسۇن تېپىڭلار، ئۇ كەلمىگۈچە قوللى-

رىم پەدە باسالمايدۇ، — دەپ تۇرۇپلىۋالدى زاكىركام.
— بۇ شەھەردىن ئاكامنى تاپالمىغۇدەكمەن، — دېدىم.
— مەن تېپىپ كېلەي، — دېدى بىرەيلەن.
ئالاھازەل بىر سائەتتىن كېيىن، ئىشىكتىن كىرىۋاتقان ھېسامىدىنكامنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. ھېسامىدىنكام ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە، زاكىركامنىڭ ھاياجاندىن دۈگدەلەك كۆزى قىزارغانىدى. ئۇلار باشتا بىر - بىرىگە باشتىن ئاياغ قاراپ چىقىشتى، ئاندىن چىڭ قۇچاقلاشتى.
— خۇداغا شۈكرى، ئامان - ئېسەن ئىكەنسەن!
— دىــدار كۆرۈشىدىغــان قۇتلــۇق كۈنلەرمۇ بولىــدىكەن - ھە! ؟
ئۇلارنىڭ دوستلۇقى ياشلىق چېغىدا ناخشا بىلەن ئورنىتىلغان، ناخشا بىلەن مۇستەھكەملەنگەنىدى. ناخشــا ئۇلارنى بىرجان، بىر تەن قىلىپ جىپسىلاشتۇرغان، بىر - بىرىنى كۆرمىسە چىدىيالمايدىغان دەرىجىگە يەتكۈزگەنىدى. ئۇ چاغلاردا زاكىركام دۇتار، تەمبۇرنى يېڭىدىن ئۆگەنگەن، ھېسامىدىنكام ناخشىدا كامالەتكە يېتىۋاتقان چاغلار ئىدى. ئۇلار بىرلىكتە مەشرەپ ئوينايتتى. كۆپ ھاللاردا ھېسامىدىنكام ناخشا باشلاپ، زاكىركام ئەگىشىپ دۇتار چالاتتى. بىر قېتىملىق مەشرەپتە ھېسامىدىنكام «ئەۋرىشىم» نى ئېيتىۋاتقاندا، زاكىركام ئاھاڭدىن چەتلەپ كەتتى. ھېسامىدىنكام ناخشىنى چىپپىدە توختاتتى - دە:
— چالسىڭىز ئۇيغۇر ناخشىسىنىڭ ئاھاڭىنى بۇزماي چېلىڭ! — دېدى.
— بولىدۇ، ئەيىب پېقىردا، — دەپ خۇش مۇئامى-

لىلىك بىلەن جاۋاب بەردى زاكىركام.

ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن، زاكىركام ناھايىتى دىققەت بىلەن چالىدىغان بولدى ...

شۇ كۈنى ئۇلار ئۇزاق مۇڭداشتى. داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن زاكىركام دۇتارىنى قولىغا ئېلىپ، سازلاپ بولغاندىن كېيىن، ھېسامىددىنكامغا قاراپ ئېيتتى:

— دوستۇم، ياڭراق ناخشىڭىزنى خويمۇ سېغىندۇق، قېنى باشلاڭ.

— ئۆزىڭىزدىن بولسۇن.

زاكىركام ھېسامىددىنكامنىڭ كەمتەرلىكىنى ئوبدان بىلگەچكىمۇ، دۇتارغا تەڭكەش قىلىپ «ۋادەرىخا» نى باشلىدى، ھېسامىددىنكام ئەگەشتى. ناخشا ئەۋجىگە چىققاندىن كېيىن زاكىركام ئېيتماي ھېسامىددىنكامغا قويۇپ بەردى. ھېسامىددىنكام قىلچە كۆچىمەي، لەرزان ئېيتماقتا. ھەممە قىمىر قىلماي ناخشىنىڭ پەيزىنى سۈرمەكتە. ئۇ ناخشىنى شۇنداق كامالەتكە يەتكۈزۈپ ئېيتتى.

ناخشا قەلب ساداسى، ھېسامىددىنكام بۇ قەلب ساداسىنى ئۆزىنىڭ جاراڭلىق، جۇشقۇن، مۇڭلۇق ئاۋازى بىلەن سورۇندىكىلەرنىڭ قەلبىگە يەتكۈزۈپ، ئۇلارنىڭ دىل تارلىرىنى چېكىپ ئويغاتماقتا، ئۇلارنى مۇھەببەت مۇڭىغا سېلىپ، ھاياجانلاندۇرماقتا.

«ۋادەرىخا» دىن باشلانغان ناخشا «خانلەيلۇن» بىلەن توختىدى. كىشىلەر ئورنىدىن تۇرۇپ، ھېسامىددىنكام بىلەن زاكىركامغا مىننەتدارلىقىنى بىلدۈردى. مېھمانلار ئۇزاپ بولغاندىن كېيىن ھېسامىددىنكام زاكىركامغا قاراپ:

— دوستۇم، سىزنى چارچىتىپ قويدۇق، قېرىغان

ئوخشايمىز. ئاران ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىنىڭ ئوندىن بىرىنى ئېيتالىدۇق، — دېدى.

— ياق دوستۇم! — دېدى زاكىركام ھاياجان بىلەن، — سىزنىڭ ئاۋازىڭىز ياشىرىۋېتىپتۇ، سىز ھارماس ناخشىچى!

مەن ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇرۇپ تۆت - بەش ياش ۋاقتىمدا بورتالاغا بارغىنىمىزنى ئەسلەپ قالدىم. ئۇ چاغدا ئىنىم قاتتىق ئاغرىپ بىر تېرە - بىر سۆڭەك بولۇپ قالغانىدى. ئىنىمنىڭ بۇ ھالىنى كۆرگەن ھېسامىدىنكام بىر كۈنى دادامغا:

— تاغا، نۇرنى بورتالا ئارىشىڭغا ئاپىرايلى، شىپالىق تاپسا ئەجەب ئەمەس، — دېدى.

بىز تۆت تارانچى ھارۋىسىدا يولغا چىقتۇق. دادام، ھېسامىدىنكام ۋە ئۇنىڭ شاگىرتى ناسىر قاپاق تۆتىمىز بىر ھارۋىدا ئولتۇردۇق. ھارۋا شەھەردىن چىققىشى بىلەن ھېسامىدىنكام «ھارۋىكەشلەر ناخشىسى» نى رېتى بىلەن باشلىۋەتتى. دادام بىلەن ناسىر قاپاق ئەگەشتى. تەلكىنىڭ ئېغىزىغا كەلگەندە «خانلەيلۇن» نى ياڭراتتى. تەلكىنىڭ داۋىنىغا ياماشقاندا، بىز ھارۋىدىن چۈشۈپ ماڭدۇق، ھېسامىدىنكام ناخشىسىنى توختاتقىنى يوق:

تەلكىنىڭ داۋانىدىن،
كارۋان توختىماي ئۆتتى.
ئېلاخۇن يىغلىغان بىلەن،
سۇلايمان يىغلىماي ئۆتتى.

ناخشىنىڭ ئىلھامى بىلەن داۋاندىن چىقىپ كەتكىنىدە. مىزنى بىلمەي قاپتۇق. ئالدىمىزدا كۆپكۆك سايرام كۆلى چايقىلىپ تۇراتتى، ھېسامىدىنكام ئەمدى مۇنۇ مىسرالارنى ياڭراتتى:

سايرامنىڭ كۆلى دەيدۇ،
يا ئاقمايدۇ، تاشمايدۇ.
ئۆلۈمنىڭ نۆۋىتى كەلسە،
ياش - قېرىغا باقمايدۇ.

بىز سايرام بويىدا قوندۇق. بۇ يەردىكى ئۇيغۇر، قازاق مالچىلار بىزنى ئۈچ كۈن تۇتۇۋېلىپ، مال سويۇپ، قىمىز كەلتۈرۈپ كۈتۈۋالدى. ھېسامىدىنكام ئۇلارغا ئىلى خەلق ناخشىلىرى، قازاق خەلق ئۆلەڭلىرىنى ئېيتىپ بەردى. ئۇنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاش ئۈچۈن يېرىم كۈن تاغ ئېشىپ كەلگەنلەرمۇ بار ئىدى. بىز بورتالا ئارىشاڭدا تۇرغان بىر ئاي ئىچىدە ھېسامىدىنكام ناخشا ئېيتماي ئۆتكۈزگەن بىرەر كۈنمۇ يوق.

بىر ئايدىن كېيىن ئارىشاڭغا غۇلجا شەھىرىدىن بىر ئاتلىق ئادەم كەلدى، ئۇ كىشى ھېسامىدىنكام بىلەن خاس ئۆيدە پاراڭلاشتى. ئەتىسى ئاكام:

— تاغا، نۇرمۇ ياخشى بولۇپ قالدى، سىز بالىلارنى ئېلىپ ھارۋىدا ئالدىرىماي قايتىڭ، مەن يول بويى ئات يەڭگۈشلەپ، بۈگۈن غۇلجىدا بولمىسام بولمايدىغان جىددىي ئىش چىقىپ قالدى، — دەپلا چىقىپ كەتتى.

مەن ئېسىمنى بىلگەندىلا، ھېسامىدىنكامنىڭ «جىد-

دي ئىشى» چىقىپ تۇراتتى، بەزىدە ھەپتە ـ ھەپتىلەپ، كۆرۈنمەيتتى، نەلەرگىدۇر بېرىپ كېلەتتى. كېيىن ئۇنىڭ «جىددىي ئىشى» ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى قوزغاش ئىكەنلىكىنى بىلدىم. ئۇ چاغدا ھېسامىدىنكام 13 كىشىلىك بىر يەر ئاستى ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ ھەيئىتى ئىكەن ...

— پاھ ھېسامىدىنكامنىڭ ناخشىسى نېمىدېگەن ھېسسىياتلىق جۇشقۇن ـ ھە! — ئاغىنەمنىڭ پىچىرلىشى دىققىتىمنى بۆلدى. شۇ ئارىدا زاكىركام:

— بىز ساھىبخانغا، ھېسامىدىنغا كۆپ رەھمەت ئېيتىمىز، بىز ھېسامىدىندىن تاغدەك خۇش بولدۇق. ھېسامىدىننى مەن ئەكېتىمەن، بىرەر كۈن ياخشىلاپ دەم ئالسۇن، يەنە بىر نەچچە كۈن تۇرىدۇ. سىلەردىن ناخشىسىنى ئايىمايدۇ، — دېدى.

ئەمما، سورۇندىكىلەر ھېسامىدىنكامنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ تالاشتى، ئاخىرى ھېسامىدىنكام:

— بىز ئېيتقان ناخشىلارنىڭ تېكىستىمۇ، ئاھاڭىمۇ خەلقنىڭ، بۇ ئاھاڭلارنىڭ مەنبەسى 12 مۇقامدىن كەلگەن. «غېرىب ـ سەنەم»، «تاھىر ـ زۆھرە»، «پەرھاد ـ شېرىن» لارنىڭ ناخشىلىرىمۇ مۇقام ئاھاڭىنى ئاساس قىلىپ ئىشلەنگەن. ھازىرقى ئازاد زامانىمىزدا، مانا شۇ پۈتكۈل ناخشىلىرىمىزنىڭ ئانىسى ۋە جەۋھىرى بولغان 12 مۇقامنى تاكامۇللاشتۇرۇپ، نوتىغا ئېلىپ ئىشلەۋاتقان دوستۇم زاكىرغا رەھمەت ئېيتىمىز. بۇ رەھمەت بەدىلىگە مېنى دوستۇمنىڭ ئۆيىگە بېرىشىمغا رۇخسەت قىلغايسىدەر، — دېدى.

بۇ ناخشا پىرىنىڭ سۆزىنى ھېچكىم رەت قىلالمىدى.

ئەمما، ئاكام بىر كۈنمۇ دەم ئالمىدى، ئۇنى يارۇ - بۇرا-
دەرلىرى ئېلىپ كېتىپ، ماڭىمۇ كۆرسەتمەي قويدى. كې-
يىن رادىئو ئىستانسىسىنىڭ ئاكامنىڭ ناخشىسىنى سىمغا
ئېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنى شۇ يەردىن تاپتىم، بۈگۈن
رادىئودا بېرىۋاتقان ناخشا شۇ چاغدا ئېلىنغان ناخشىلارنىڭ
بىر قىسمى ئىدى.

× × ×

ھېسامىدىنكام ئەنە شۇنداق قالتىس ئۇستا ناخشىچى
ئىدى. ناخشا گويا ئۇنىڭ جېنى، تومۇرلىرىدا شۇۋۇلداپ
تۇرغان قېنى ئىدى. ئۇ جان ئۇزۇش ئالدىدىمۇ ناخشا ئېيت-
قان.

ئۇ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دەپ ئاتالغان زامانلار
ئىدى.

ئادەم بىلەن لىق تولغان زال، شوئار سادالىرى زال-
نىڭ ئۆگزىسىنى كۆتۈرۈۋەتكۈدەك ھەيۋەتلىك. «قىزىل
قوغدىغۇچى» لار ھېسامىدىنكامنىڭ ئىككى قولىنى كەينىگە
قايرىپ، بېشىنى ئەگدۈرۈپ ئېلىپ كىردى - دە، توپتوغرا
سەھنىگە ئېلىپ چىقىپ، يۈكۈندۈرۈپ قويدى، بېشىنى
بېسىپ ئەگدۈردى. ئۇ شۇ تاپتا ئىنسانىي ئەركىدىن مەھ-
رۇم قىلىنغانىدى. ئۇ كۈرەش قىلىنىدى. ھېسامىدىنكام-
نىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلگەن، قېلىن لەۋلىرىنى چىڭ چىش-
لىۋالغانىدى. كەڭ پېشانىسىدە تەر تامچىلىرى توختىماي
ئاقاتتى. يەردىن ئۈگەندەكلا دىقماق، خام سېمىز بىرسى
سەھنىدە پەيدا بولدى، ئۇ يۈگۈرۈپ كەلگەن پېتى ھېسامى-

دىنكامىنىڭ سول مەيدىسىگە قاتتىق تەپتى. ھېسامىدىنكام ئوڭدىسىغا ئۆچۈپ چۈشتى، كالپۇكى ئارىلىقىدىن قىپقىزىل قان سىرغىپ چىقتى ...
بۇ تەپكۈچى «قەھرىمان» باشقا بىرسى ئەمەس، دەل ھېسامىدىنكام ئىشسىز قالغان يېرىدىن ئەتىۋارلاپ ئەكېلىپ، ئۆزى ئىشلەۋاتقان زاۋۇتنىڭ زاپخوزى قىلىپ قويغان كېرەم ئىدى. ھېسامىدىنكامنىڭ قىلغان ياخشىلىقى ئۈچۈن كېرەمنىڭ قايتۇرغان جاۋابى شۇ بولدىكى، ئۇ ھېسامىدىنكام ئۈستىدىن «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى قوزغىغۇچىلارنىڭ بىرى. غۇلجا، ئۈرۈمچىلەردىكى ئەكسىلئىنقىلابچىلارنىڭ قارا يىغىنلىرىغا قاتناشقان. ئەكسىيەتچىل ناخشىلارنى ئېيتىپ كەلگەن، ھازىرغىچە سېرىق ناخشا ئېيتىپ كىشىلەرنى زەھەرلەۋاتىدۇ» دەپ ماتېرىيال بەرگەنىدى. ئۇنىڭ ماتېرىيالى ئىسيانچىلار ئۈچۈن تېپىلغۇسىز «ئەڭگۈشتەر» بولغانىدى.
شۇ قېتىمقى «كۆرەش قىلىش يىغىنى» دىن كېيىن ھېسامىدىنكام ئورنىدىن تۇرالمىدى، — يېتىپ قالدى.
ئاق كۆڭۈل كىشىلەر ھېسامىدىنكامنى ئائىلىسىگە ئاپىرىپ قويدى. ياخشى ئادەملەرنىڭ ياردىمىدە شەھەرگە ئېلىپ بېرىلىپ، دوختۇرلارغا كۆرسىتىلدى. دوختۇرخانىدىكى ئىسيانچىلار ھېسامىدىنكامنى داۋالاشنى رەت قىلدى. ئاخىر ھەرخىل قالپاقلارنى كىيىپ، ئاق خالىتىدىن ئايرىلىپ قالغان ياۋا دوختۇرلار تەكشۈرۈپ «تاياق ئىچىگە ئۆتۈپ كېتىپتۇ» دەپ دىئاگنوز قويدى. دادام ئىككىمىز دوختۇرلار يېزىپ بەرگەن رېتسېپ بويىچە دورىلارنى ئىزدەپ تېپىپ بەردۇق، ئۇنۇم بەرمىدى.

ئاخىرقى بىر سەھەردە ھېسامىدىنكام كېچىچە ئۆزىگە قاراپ ئۇخلىمىغان يارۇ - دوستلىرىدىن ئۆزىنى يۆلەپ قويۇشنى ئۆتۈندى. ئۇ سەل ئۆرە بولۇپ ياستۇققا يۆلەنگەندىن كېيىن، ئەتراپىدىكىلەرگە بىرمۇ - بىر قاراپ:

— تاغام كېلەلمەيتۇ - دە، دوستۇم زاكىرغۇ يىراقتا، — دېدى زەئىپ ئاۋازدا.

— تاغىڭىز كېلىپ قالار، ئادەم ئەۋەتتۇق دېيىشتۇق، كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، — دېدى ئۇسسۇلچى ئاغىنىسى.

ھېسامىدىنكام ئىشىككە تەلمۈرۈپ قارىدى. ئىشىك ھېم يېپىقلىق ئىدى. ئۇ يورۇقلۇقنى ئىزدىگەندەك، دېرىزىگە قارىدى. مۇز تۇتۇپ كەتكەن دېرىزىدىن غۇۋا تاڭ يورۇقى چۈشۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى بىردىنلا نۇرلاندى ۋە ئاستا، زەئىپ ئاۋازدا «گۇلەمخان» ئاھاڭىنى باشلىدى.

قارا قۇشقىچىم بولسا،
ئاغزىم بىلەن دان بەرسەم.
قەدىر سىنىغان دوستلارنىڭ،
قۇچىقىدا جان بەرسەم.

ئاۋاز تىندى، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئىشىككە قارىغان ھالدا قېتىپ، ئولۇك كۆزىدىن چىققان بىر تامچە ياشمۇ ئاستىنقى كىرپىكىدە قونۇپ قالغانىدى.

ئۇ ئەنە شۇنداق جان ئۈزگەنىدى ...

رادىئو كانىيىدىن تونۇش ئاۋاز ياڭرىماقتا. بۇ ئاۋاز

هويلا سۇپۇرۇۋاتقان دادامنىڭ قولىقىغا كىرگەن بولسا كې-
رەك، ئۇ قولىدىكى سۇپۇرگىنىمۇ تاشلىماي ئىتتىك كى-
رىپ كەلدى ـ دە:

ــ هوي، بۇ هېسامىدىننىڭ ناخشىسىغۇ؟ ــ دەپ
هەيران بولۇپ سورىدى.

ــ شۇنداق، هېسامىدىنكامنىڭ ناخشىسى!

ــ ئۇ تىرىلىپ قالغاندەكلا بىر ئىشقۇ؟!

هەئە، هېسامىدىنكام هايات، ئۇنىڭ جىسمى بىزدىن
ئايرىلغان بىلەن ناخشىسى ئايرىلمىدى، ئۇ ئۆلمەس ناخشى-
لارنى ئېيتقان!

قىزىل كۆز

1

گالدى ـ گۇلدۇڭ مېڭىپ مەھەللەمگە كېلىپ قاپتىمەن.

ــ ھاۋا ـ ھاۋا! ــ دېگەن خىرقىراشتىن تۇرۇپلا قالدىم. قارىسام قوشنىمىز ئاغىنەم تاۋۇزنىڭ بۆرە ئىتى. ئۇ چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ، ماڭا خىرىس قىلىپ تۇرۇپتۇ، ھەتتا كەرىشناۋاي تۈكلىرىمۇ ھۇرپىيىپ كېتىپتۇ.

ــ ھاي بۆرە، ماڭ ھويلىغا كىر، قارا سېنى، ــ دېگەن تونۇش ئاۋاز بىلەن تەڭ ئاغىنەم تاۋۇز چىقىپ كەلدى، ــ قوشناڭنى تونۇمىدىڭمىزمۇ؟

ئىت قۇيرۇقىنى شىپپاڭشىتىپ، غىڭشىپ كىرىپ كەتتى. بۇ ئاغىنەم تاۋۇز بىلەن ئېغى يوق ئىشتان كىيىپ يۈرگەن چاغلاردىن تارتىپ بىللە ئويناپ چوڭ بولغان، سىر ـ ئەسرايىمىزنى بىلىشىمىز، ئۇ قوزىۋاي تاۋۇزدەك يۇمىلاق بولغاچ «تاۋۇز» دېگەن لەقىمى بار، ئىككىمىز ئىنىستىتۇتنى پۈتتۈرۈپ، بىزنىڭ ئىدارىدە بىللە ئىشلىگەن؛ كېيىن ئۇ سىياسىي ـ قانۇن ئورگانلىرىغا ئادەم ئالغاندا، سوت مەھكىمىسىگە ئالمىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ مېنىڭ ئورۇق

بويۇمغا باشتىن ـ ئاياغ سەپسېلىپ قارىدى، مەنمۇ تەلمۈرۈپ قارىدىم. دراپ پەلتويۇم، سەنسەن قۇلاقچام لاي بولۇپ كېتىپتۇ، ئۇ ھەيران قالغان تەلەپپۇزدا:

— ھوي ـ ھوي، سۆلىتىڭنى ئات كۆتۈرەلمەيدىغان نېمىتىلىڭ، شۇ تاپتا نېمە بوپكەتكەنسەن؟ — دەپ سورىدى.

— نېمە بولاتتىم، — دەپ ئۇنىڭ دەرۋازىسىنىڭ سول تەرەپ خىش ئورۇندۇقىغا چارچىغان گەۋدەمنى تاشلىدىم، — قىزىل كۆز دېگەن ئاھانەتكە قالدىم.

— نېمە چاقچاق قىلىسەنوي، ئۆزۈڭ ساقمۇ زادى؟

— ئولتۇرسىنا، گېپىمنى ئاڭلىسىنا، — دەپ پۈتۈن دەردىمنى تۆكۈشكە باشلىدىم.

2

بىر يىلدىن بېرى كۆزۈمدە چاپاق قايناپ، چۆرىسى ئېچىشىدىغان، ھەتتا ھۆججەتلەرنىمۇ كۆرەلمەيدىغان بولۇپ قالدىم. ئۆزۈڭ بىلىسەن، خوتۇن ـ قىزلار «كۆزىڭىز زەپ چىرايلىق سىزنىڭ، خۇدايىم بۇ كۆزلەرنى سىزگە بەرگۈچە ماڭا بەرسىچۇ!» دەپ ھەسەت قىلىشاتتى. «ھەي مۇشۇ كاساپەتلەرنىڭ كۆزى تەگمىگىدى» دەپ ئەنسىرەپلا يۈرەتتىم، ئاخىرى ئۇلارنىڭ كۆزىلا ئەمەس، تىلىمۇ تەگدى. ھەپتە ئىلگىرى كۆز دوختۇرىغا كۆرۈندۈم. مانا كۆز دېگەن! ئەيھانناس! دوختۇرنىڭ كۆزى ئالدىدا مېنىڭ كۆزۈم سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدىكەن ئەمەسمۇ! ؟ قېنىم قىزىپ دېدىكى: «دوختۇرنىڭ كۆزى سېنىڭ كۆزۈڭدىن چىرايلىقكەن، ئاغرىق كۆزۈڭنى مۇشۇ چىرايلىق

كۆزگە مىختەك قاداپ ئۆلتۈرغىن، بەلكىم كۆزۈڭنىڭ ئاغرىقى دوختۇرنىڭ كۆزىگە ئۆتەر، كۆزۈڭ ساقىيار!» قېنىمنىڭ گېپىگە كىرىپ، ئۇنىڭ چىرايلىق كۆزىگە تىكىلىپ ئۆلتۈردۈم. بىر كەمدە دوختۇرنىڭ خەتلىرى قىڭغىر - سىڭغىر چىقىشقا باشلىدى. قېنىم: «مانا، كۆزۈڭنىڭ كېسىلى يۇقۇشقا باشلىدى!» دەپ مېنى ئىشەندۈردى. ماڭا نۆۋەت كېلىشكە ئاق خالاتلىق بىر دوختۇر بىر بوۋاينى يېتىلەپ كېلىپ: «بوۋاينىڭ كۆزىنى ئوبدان تەكشۈرۈپ بېقىپ!» دېدى بۇيرۇق ئاھاڭدا. ئاچچىقىم كەلدى، «مېنىڭ باشلىق ئىكەنلىكىمنى بىلمەيۋاتىدۇ - ھە، مۇنۇ دۆت!» دەپ تىللىدىم ئىچىمدە. چىرايلىق كۆز دوختۇر بوۋاينىڭ كۆزىگە قاراشقا باشلىدى. بوۋاينى ئىچكىرى ئۆيگە ئەكىرىپ ئالاھازەل يېرىم سائەتتىن كېيىن چىقتى؛ ئۇ رېتسېپ يېزىۋاتاتتى، يەنە بىر ئايال دوختۇر ئىككى قىزنى باشلاپ كىردى:

— بۇ قىزلارنىڭ كۆزەينەكنى يېڭىلايدىكەنمىز، رېتسېپ يېزىپ بەرسىڭىز.

ئاچچىقىمدا ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم. زالغا چىقىپ بىر تال تاماكا چېكىپ كىردىم. چىرايلىق كۆزنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان دوختۇر قىز:

— ۋاي نەگە كەتتىڭىز؟ سىزنى ساقلىتىپ قويدۇق، مەن تەكشۈرۈپ كۆرەي، ئولتۇرۇڭ، — دېدى.

ئۇ سورايدىغىنىنى سوراپ بولۇپ، ئىچكىرى ئۆيگە باشلىدى؛ ئۆينى ئىشىكتىن كىرگەن يورۇقلۇقلا ئازراق يورۇتۇپ تۇراتتى. دوختۇر بىر ئەسۋابقا كۆزۈمنى تىقتۇردى، كىچىك نۇر كۆزۈمنى چاقتى؛ دوختۇر «ئۆتتۈر

قاراڭ» ، «پەسكە قاراڭ» دەپ قارىتىۋەردى، ئاندىن مېنى بىر بۇلۇڭغا ئاپىرىپ، كىرپىكلىرىمنى پەلكۈچتە سۈركەشكە باشلىدى، قېنىم: «پەردازلاۋاتىدۇ!» دەپ چۈشەندۇردى؛ مەندە: «كۆزۈم چىرايلىق بولغاچ كۆز تەگكەن تۇرسا، يەنە نېمىگە پەرداز قىلىدىغاندۇ؟» دېگەن گۇمان پەيدا بولدى. قېنىم: «بۇ دوختۇرمۇ كۆزۈڭنىڭ چىرايلىقلىقىغا ھەسەت قىلىۋاتىدۇ!» دەپ جاۋاب بەردى. دوختۇرنىڭ قولىنى ئىتتىرىۋەتمەكچى بولۇپ تۇرۇشۇمغا: «كۆزىڭىزنى قىساڭ!» دېگەن يېقىملىق ئاۋاز قۇلىقىمغا كىردى. «ھىم، قېنىمنىڭ ئېيتقىنى دۇرۇسكەن، دوختۇرمۇ كۆزۈمگە مەھلىيا بوپتۇ. ئەمدى كۆز قىسىشىپ ئوينايدىكەنمىز - دە!» دېگەن ئوي كەلدى، روھلىنىپ قىستىم. ئېسىڭدىدۇ، ياش ۋاقتىمىزدا قىزلارغا كۆز قىسىپ مۇھەببەتتىن بېشارەت بېرەتتۇق، شۇ بەختلىك كۈنلەر ئېسىمگە كېلىپ ھەۋەس بىلەن كۆزۈمنى قىستىم، دوختۇر ئون نەچچە قېتىم «قىساڭ» ، «ئېچىڭ» دېدى. ئۇ قاراڭغۇ تەرەپتە تۇرغاچ كۆز قىسقىنىنى كۆرەلمىدىم.

خەيرىيەت دوختۇرلار ئىشخانىسىغا چىقتۇق، چىرايلىق كۆزلۈك دوختۇرنىڭ ئەتراپىدا يەنىلا ئاق خالاتلىقلار ۋە كۆزى ئاغرىغانلار دېۋەيلىشىپ تۇراتتى. «قارا بۇ نېمىلەرنى، نومۇر ئالماي، ئۇرۇق - تۇغقان، تونۇش - بىلىشلىرىنى بىكارغا كۆرستىۋېتىپتۇ - دە. خەپ توختاپ تۇرۇش، پىكىر ساندۇقىغا كېلىشتۈرۈپ پاش قىلىش ماتېرىيالى يازمىسام!» مېنىڭ بۇ خىيالىمنى دوختۇرنىڭ:

— پۇل تاپشۇرغاندىن كېيىن، ياندىكى داۋالاش ئۆيدە داۋالىنىڭ، — دېگەن ئاۋازى بۆلدى.

ياندىكى ئۆيگە كىرسەم، مېنىڭ كۆزۈمدىن نەچچە ھەسسە چىرايلىق كۆزى بار دوختۇر قولۇمدىكى قەغەزنى ئالدى؛ قېنىم قىزىپ: «دۇنيادا پەقەت سېنىڭلا كۆزۈڭ چىرايلىق ئىدىغۇ، يەنە بىر چىرايلىق كۆز پەيدا بولغىنى نېمىسى! » دېمەسمۇ! دوختۇرنىڭ كۆزىگە ئىچ - ئىچىمدىن ئۆچلۇكۇم كەلدى.

— ئالدىن دەپ قويای، — دېدى قەغەزگە قاراپ تۇرغان دوختۇر، — كۆزىڭىز بىر ئايغىچە قىزىل كۆز بولىدۇ!

— ياپىر كامىللا، بۇ ··· بۇ، — دەپلا قەغەزنى يۇ-لۇپ ئېلىپ، مېنى تەكشۈرگەن دوختۇرنىڭ قېشىغا كىر-دىم ۋە غەزەپ بىلەن:

— كۆز قىسقىنىمغىمۇ مۇشۇنداق ئۆچ ئالامسىز، ئۆزىڭىز كۆزۈڭنى قىس دېگەچكە قىستىمغۇ؟ ئەمدىزە چى-رايلىق كۆزۈمنى كۆرەلمەي، قىزىل كۆز قىلىپ قويماق-چىمۇ سىز؟! — دېدىم.

ئىككى دوختۇر ئۆزلىرىنى ئورۇندۇقنىڭ كەينى يۆ-لەنچۈكىگە تاشلاپ شۇنداق قاقاقلاپ كۇلدىكى، ئىشخانىنى كۆتۈرۈۋەتتى.

— ھەي ئەپەندىم، بۇ بىر خىل داۋالاش ئۇسۇلى، خالىمىسىڭىز مەيلى. ئەمما، كېيىن كۆزىڭىزگە تەس بو - لىدۇ، — دېدى دوختۇر كۇلكىسىنى بېسىپ.

گۇمان بىلەن ياندىكى ئۆيگە كىرىپ، بىلىكىمنى ئې-چىپ بەردىم. دوختۇر يىڭنىنى تومۇرۇمغا تىقتى، قىپقى-زىل قېنىم ئىشپىرىسقا كىرىۋاتىدۇ، ياق، قېنىم ئەمەس، جېنىم كىرىۋاتىدۇ، ئىچىمدە: «بۇ دوختۇرنىڭ كۆزى چى-

رايلىق بولغىنى بىلەن ئۆزى قانخور ئىكەن؛ بىر كۆزۈمگە سالىدىغىنى بىر تېمىم قاندۇ، قالغىنىنى تاپتايىنلىق ئۆزىگە سىڭلۇالىدۇ، ئۇنىڭ مەگزىلىرىنى ئاناردەك قىزارتىپ تۇرغىنى ماڭا ئوخشاشلارنىڭ قېنىدۇ؟! » دەپ ئويلىدىم. دوختۇر «يېتىڭ» دېدى، قۇربانلىق قىلىنىدىغان قويدەك ياتتىم. تومۇرۇمدىكى شەيتان ماڭا تەسەللى بەردى: «مۇشۇنىڭغىمۇ ئىچ تارلىق قىلامسەن؟ يامىنى كەلسە قېنىڭدىكى ھەسەتخور مىكروپلار بۇ دوختۇرنىڭ تومۇرىغا كىرەر» ئويلىسام شەيتىنىمنىڭ دېگىنى توغرىدەك. مېنى قىزىل كۆز قىلغان بۇ دوختۇرنىڭ قېنىدىمۇ قىزىل كۆز مىكروپلىرى كۆپەيگەي! دوختۇر كۆزۈمگە بىنت چاپلىدى.

ئۆيگە بارغۇچە تونۇش ـ بىلىشلەر «كۆزۈڭگە نېمە بولدى؟» ، «بىرەرسى ئۇردىمۇ؟» دەپ سوراۋېرىپ ھالىمنى قويمىدى.

— بۈگۈنچۇ، نېمە بولدى ··· كىيىملىرىڭ رەسۋاغۇ؟ — سوردى ئاغىنەم تاۋۇز.

— ئوغۇل بالىغا دەرد كەلسە، قوشلاپ كېلىدىكەن، بۈگۈن ···

3

ئۆيدە شېرىن خىيال سۈرۈپ ياتسام تېلېفون جىرىڭلاپ قالدى؛ كاتىپ يىغىن بارلىقىنى، تېز كېلىشىمنى جىكىلىدى. نېمە يىغىن دېسەم، رەھبەرلەر بىر قارارنى ئۇقتۇرغىلى كەپتۇ، دېدى. رەھبەرلەر كەلمىسە بارمىغان بولاتتىم. پىكاپنى ئەۋەت، دېسەم، يوق، دېدى. ئارىلىق

يىراق بولمىسىمۇ، پىكاپىتا بېرىپ ـ كېلىپ ئۆگىنىپ قاپتىكەنمەن، پىيادە مېڭىشقا توغرا كەلدى. يول ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل، تېيىلغاق، ئاستى مۇز، ئۈستى قار؛ ھە دېگەندە يامغۇر يېغىپ مۇز بولۇپ، ئاندىن قار ياغقاچقا، مېڭىش تەسكە چۈشتى؛ بولۇپمۇ تاكسى، رىكشىلارنىڭ چاقلىرى يولنى ئويۇپ كاتاڭ قىلىۋەتكىنىنى ئۆزۈڭ بىلىسەن. بىزگە ئوخشاش رەھبەرلەرنىڭلا پىكاپلىرى ماڭسا يول بۇزۇلمايتتى. تېخى ئۇلار بىر كوچا ماڭسا بەش ـ ئون سوم ئېلىپ، ھادىس بېيىپ كەتتى. پۇقرالار ۋېلىسىپىتتە ياكى پىيادە ماڭسا بولىۋېرىدىغۇ! مەن يولغا قاراپ ئاۋايلاپ دەسسەپ كېتىۋاتسام بىر ئايال ۋارقىراپ كەتتى:

— ھەي لۈكچەك، ماڭا نېمە دەپ كۆزۈڭنى قىسىسەن، مېنى نېمە كۆرۈپ قالدىڭ؟!

— مېنى داۋالىغان دوختۇر قىز «كۆزۈڭنى قىس» دەپ ئۆگىتىپ قويغان تۇرسا، مەن قانداق قىلاي! — دەپ كۆزۈمنى ئىتتىك ئاچتىم.

— ۋىييەي، بۇ قىزىل كۆزكەنغۇ! — دەپ ئايال يېنىمدىن ئىتتىك ئۆتۈپ كەتتى.

ئىدارە مەجلىسخانىسىغا كىردىم. ھەممە ئولتۇرۇشۇپتۇ، بىرەرسىمۇ ئورۇن بەرمىدى، ھەتتا بۇرۇن ئالدىمغا سالام بېرىپ كېلىدىغانلار قاراپمۇ قويمىدى، پىچىر ـ پىچىر گەپ. ئارقا بۇلۇڭدىكى قاتتىق ئورۇندۇقتا ئولتۇردۇم، رەھبەرلەر كىردى. مەن تاپىنىنى يالاپ كەلگەن رەھبەر بىر قەغەزنى سومكىسىدىن ئېلىپ مۇنداق دېدى:

— ھازىر مەن يۇقىرىنىڭ قارارىنى ئوقۇپ بېرىمەن! قاراردا بىرىنچى قول باشلىقىمنىڭ پېنسىيىگە چىققان-

لىقىنى، ئورنىغا قۇدرەتنىڭ باشلىق بولغىنىنى يېزىپتۇ.
ئالقىش ساداسى مەجلىسخانىنى كۆتۈرۈۋەتتى. ئادەتتە
مەنسەپكە قويۇش - ئېلىش قارارىغا چاۋاك چېلىنمايتتى.
ئوهوي، مانا چاۋاك دېگەن، مېنى «كەسپىي ئىقتىدارى
بولمىغاچ» مەمۇرىيەتكە يۆتكىلىدۇ، دېگەن گەپلەر چىقىۋە-
دى، چاۋاكنىڭ يوغىنىلا ئەمەس، گەپنىڭمۇ يوغىنى چىقە-
تى. كۆزلىرىم چەكچىيىپ، قىزىلى پولتىيىپ چىققىنىنى
بىلىپ تۇرىمەن. بېشىم قېيىپ، تاملار ئۆرۈلگەن، مەج-
لىسخانا ئاستىن ـ ئۈستۈن بولغاندەك بىلىندى. مەڭزىم
تىترەپ، بۇرنۇمنىڭ چانىقى كېرىلىۋاتىدۇ. بەدىنىم تىكەن-
لەشتى. تىلىم قاتتى. ئۇزاققا سوزۇلغان چاۋاك بېسىلە-
شىغا مېنىڭ خۇشامەتچىم:
ئۆز زامانىسىدىكى پادىشاھلارمۇ، بۇ قىزىل كۆزلەر-
دەك چارەك ئەسىر هۆكۈمران بولغان ئەمەس! — دېمەس-
مۇ.
— ئۇلارنىڭ نەزىرى ئۈستۈن، خورىكى چوڭىيىپ
كەتكەنىدى، ئاسمان ئاستىدىكى هېچكىمنى كۆزگە ئىلمايت-
تى، خورىكى ئېلىنىپ خوپ بولدى!
— توغرا دەيسەن، بۇ قىزىل كۆزلەرنىڭ دەردىنى ئاز
تارتمىدۇق، ئۇلار هىيلە ـ نەيرەڭ قاپقىنىنى قۇرۇپ،
پىتنە ـ پاسات تېرىپ نۇرغۇن كىشىلەرگە زىيانكەشلىك
قىلدى!
مەجلىسخانىدا مۇشۇنداق زەهەرلىك تاپا ـ تەنىلەر،
ئەيىبلەشلەر ئاڭلىنىۋاتىدۇ. مېنى شاڭخو قىلىپ كۇلكە
قىلىشىۋاتىدۇ، تونۇگۇنلا «خوش» دەپ ئېگىلىپ تۇرىدە-
غانلار بۈگۈن ئۈستۈمدىن كۇلۇشۇۋاتىدۇ. «هەي ···» دەپ

چىشلىرىمنى غۇچۇرلىتىۋاتىمەن، «ھوقۇقۇم بولسا ئىدى، بۇ ئىككى يۇزلىمىلەرنىڭ مومىسىنى كۆرسىتەردىم» ھەمـمىدىن جىنىمدىن ئۆتۈپ كەتكىنى مەن بۆلۈم باشلىقى قىلىپ ئۆستۈرۈپ قويغان ئەبلەخنىڭ گىپى بولدى:

— مۇنۇ قىزىل كۆزنىڭ مەنسىپىدىن ئېلىپ تاشلاندىغىنى جاھان ئىش بولدى، ھەققانىيەتنىڭ تۆمۈر مۇشتۇمى ئاخىرى ئۇنىڭ قىزىل كۆزىگە تەگدى!

— نىمە، قىزىل كۆز مەنمۇ - سەنمۇ؟ تىلىڭ قارىيىپ كەتكۈچە تاپىنىمنى يالاپ كېجالڭ بولدۇڭ، ئەمدى ماڭا تۈزكورلۇق قىلىۋاتامسەن؟ — دەپ، چىدىمىغىنىمىدىن قۇلاقچامنى ئۇنىڭغا ئاتتىم.

— ھوي - ھوي، بۇ قىزىل كۆزلا ئەمەس، لۈكچەكـكەنغۇ؟

— ھە، بۇ قىزىل كۆزلەرنىڭ قېنىغا سىڭىپ كەتكەن ئادىتى، — دېدى قۇدرەت.

ئەمدى پۈتكۈل غەزىپىم مەنسىپىمنى تارتىۋالغان قۇدرەتكە ئاغدى. ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ، ئورۇندۇقنى ئاتاي دەپ تەمشىلىشىمگە كىمدۇر بىرى ئورۇندۇقنى قولۇمدىن تارتىۋالدى. يەنە كىملەردۇر ئىككى بىلىكىمدىن قىسىپ تۇتۇپ، خۇددى چىغ سۇپۇرگىدە ئەخلەت سۇپۇرگەندەك مەجلىسخانىدىن چىقىرىۋەتتى.

بېشىمدىن ئۆتكەن بۇ غوۋغالارنى سۆزلەپ بولۇپ سورىدىم:

— مېنى خەق نېمىشكە قىزىل كۆز دەپ ئۆچ كۆرىدىغاندۇ؟

ئاغىنەم تاۋۇز ماڭا مەنسىتمىگەن نەزەردە قاراپ جاۋاب

بەردى:

— قىتىغىر، كۆرەلمەس، ھەسەتخورلارنى قىزىل كۆز دەيمىز. بۇ ئىللەتلەر سىنىڭ تومۇرۇڭدىكى قانلىرىڭدا يۈگۈرۈپ يۈرگەچ، ئاخىرى كۆزۈڭگە چىققان. سەن چارەك ئەسىردىن بېرى باشقىلارنىڭ نەتىجىسىگە، ئەمىلىگە كۆ-زۈڭ قىزىرىپ ھەسەت قىلىپ كەلدىڭ، ئەمەلىيەت ئىسپات-لىدىكى، سىنىڭ ھەسەتخورلۇقۇڭ قۇدرەتكە ئوخشاشلار-نىڭ تالانتىنى بېسىپ چۈشەلمىدى.

— قۇدرەتتە نەدىمۇ تالانت بولسۇن! — دېدىم ئاچ-چىق بىلەن.

— مانا مۇشۇ گېپىڭدىنلا قىتىغىرلىقىڭ چىقىپ تۇ-رۇپتۇ. قۇدرەتنى ئىدارە باشلىقلىقىغا ئۆستۈرمەكچى بول-غاندا، ئۇنىڭ ئۈستىدىن گۇمان ئۇرۇقى تېرىغىنىڭنى ئۇن-تۇمىغانسەن؟!

— مەن — ··· مەن ··· نېمىدەپ گۇمان ئۇرۇقى تېرىپتىمەن؟

— قۇدرەتنى ئىدارىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا ئۆس-تۈرمەكچى بولغىنىنى ئاڭلاپ ئولتۇرالماي قالدىڭ، ئاخى-رى ئۇنى «قوش يۈرەك» دادىسى چەت ئەل كونسۇلخانىسىدا پاسپورت ئېلىشقا ئۆچىرەتتە تۇرغان، دەپ پاش قىلىش ماتېرىيالى يېزىپ بەردىڭ. ئۆزۈڭگە ئوخشاش قىزىل كۆز-لەر بىلەن بىرلىشىپ، ئىدارەڭدىكىلەرنىڭ ھەممىسىدىن قۇسۇر تاپتىڭ، مائاش باھالاش قالپاق كىيگۈزۈش ھەرد-كىتىگە ئايلاندى. ئۇلاردىن سەنلەرگە دوست تارتىشىپ بەرگەن كىچىك قىزىل كۆزلەرگە بىر دەرىجە مائاش يېزىش-تىڭ. ئۆزۈڭ ئىككى دەرىجە، چوڭ قىزىلكۆز ئۈچ دەرىجە

مائاش ئېلىشتىڭ؛ قالغان دەرىجىلەرنى ئېچىڭنىڭ تارلى-
قى، كۆرەلمەسلىك، ھەسەتخورلۇق كېسىلىڭ تۇپەيلى يۇ-
قىرىغا قايتۇرۇۋېتىڭ، بۇ قىلمىشلىرىڭ يۈرىكى خۇن بول-
غان ئىدارەڭدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ قەلبىدىن
چىققىنى يوق! شۇڭا، ساڭا ئۆچلۈكى كېلىپ «قىزىل
كۆز» دېگەن گەپ، ئۇلار ھەر نېمە دېسە ئەرزىيدۇ!
ئاغىنەم تاۋۇز سوتچىلاردەك ھۆكۈم چىقىرىپ، خوش-
لاشمايلا دەرۋازىسىنى جالاقىدە يېپىپ كىرىپ كەتتى. بۇ
گەپلەرگە ئۆلەيمۇ ئەمدى؟! قايسى ۋاقىت بولدىكىن، دەپ
كۆنگە قارىدىم، چاقناپ تۇرغان نۇردىن كۆزۈپ قىسىلدى.

2000 - يىل 13 - ئىيۇن

گۈلجاھان

گۈلەندەمنىڭ كىچىچە چۈشى بۇزۇلۇپ چىقتى. ئۇ تاڭ سۈزۈلمەستىنلا تۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئوچاققا ئوت يې- قىپ، چاي قايناتتى. بالىلىرىنى ئويغىتىپ چاي بەردى - دە، مەكتەپكە ماڭغۇزدى، ئۇ چاي ئىچىۋاتقان ئېرىگە:

— گۈلجاھان چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ، ئۇ قاقاقلاپ كۈلۈپلا يۈردى. ئاغرىپ - تارتىپ قالدىمىكىن، يوقلاپ كېلەي، — دەپلا دەرۋازىدىن چىقىپ كەتتى.

× × ×

گۈلجاھان گۈلەندەمنىڭ يۈرەك - باغرى، ئەزىز يال- غۇز سىڭلىسى. ئون يىل مۇقەددەم گۈلجاھان توققۇز ياشقا كىرگەندە، ئۇلارنىڭ ئاپىسى ۋاپات بولدى. ئىككى يىلدىن كېيىن دادىسىدىن ئايرىلدى. گۈلەندەم ئېرى بىلەن كىند- دىك قېنى تۆكۈلگەن مۇشۇ كىچىك قورۇسىغا كۆچۈپ كېلىپ، سىڭلىسىنى ھامىيلىققا ئالدى. ئاتا - ئانىسىدىن قالغان ئاز - تولا پۇل - پۈچەك بىلەن گۈلجاھاننى ئوقۇت- تى. گۈلجاھان ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ ئۆتتى. بىراق، ئىقتىساد يار بەرمىگەنلىكتىن، ئۆيدە ئولتۇرۇپ قالدى. گۈلەندەمنىڭ ئېرى پارچە ئوقەت قىلىپ، ئۆيىنى

ئارانلا پىرقىرىتمۇاتاتتى. گۈلجاھان قىسىلىپ قالدى. زېـ-
ـرىكتى، تېرىكتى، ئاخىرى ئىش ئىزدىدى، كىرمىگەن
تۆشۈكى، بارمىغان ئىدارە ـ شىركەتلەر قالمىدى. ھەممە
يەرنىڭ ئۇنىڭغا ئىشىكى ئېتىك بولۇپ چىقتى. قارا ئىشمۇ
تېپىلمىدى. چۈنكى، ئۇ شەھەردە گۈلجاھانغا ئوخشاش
ئالىي مەكتەپكە بارالمىغانلاردىن بىرەر مىڭى قاڭقىپ يۈـ-
رەتتى.

گۈلجاھان ئىش ئىزدەپ يۈرۈپ غالىب ئىسىملىك بىر
دۇكاندار بىلەن تونۇشۇپ قالدى. غالىب 24 ياشلىق،
كېلىشكەن، كەسمە بۇرۇتى خوپ ياراشقان، ئېگىز بويـ-
لۇق، ئات يۈزلۈك يىگىت ئىدى. ئۇ تەشلەپكە بازىرىدىكى
دۇكىنىغا رەخت، تەييار كىيىم ـ كېچەك سېلىپ ئوقەت
قىلاتتى. بۇ يىگىت ئىش ئىزدەپ كەلگەن، ئالدىدا ئىزا
تارتىپ تۇرغان قىزغا باشتىن ـ ئاخىر سەپسېلىپ چىقتى،
ئۇ قىزنىڭ قۇندۇز چاچلىرىغا، بەرگى قىياقتەك قاشلىرىـ-
غا، بۇ قاشلار ئاستىدىكى گۆھەردەك يالتۇراپ تۇرغان
كۆزلەرگە، ئويماقتەك لەۋلىرىگە ۋە ئاناردەك قىزىل مەڭـ-
ـزىگە قاراپلا قالغانىدى، بۇ قاراشتىن گۈلجاھان خىجىل
بولۇپ، كونا توپلىيىنىڭ ئۇچىغا قارىۋىدى، يىگىت قىزـ-
نىڭ ئىسمىنى، ئوقۇش تارىخىنى سورىدى ۋە:

— مەنمۇ سىزگە ئوخشاش ئالىي مەكتەپكە ئۆتۈپ،
پۇل يوق بارالمىغان، پۇل تېپىپ ئوقۇيمەن دەپ بۇ دۇكانـ-
ـنى ئاچقانىدىم. ئىككىمىزنىڭ تەقدىرى ئوخشاش ئىكەن،
ماڭا ياردەملىشىپ ئىشلەپ قېلىڭ، — دېدى.

گۈلجاھان بەكمۇ خۇش بولدى. ئۇ، سودىدا چاققان،
خۇشخۇي، ھېساب ـ كىتابقا ئۇستا ئىدى. سودا قىلىشنى

تېزلا ئۆگىنىۋالغانلىقى، سەممىيلىكى بىلەن غالىبنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشتى. راستىنى ئېيتقاندا، غالىبنىڭ قىزغا بولغان قىزىقىشى بارغانچە كۈچىيىۋاتاتتى. ئۇ ناگان ـ ناگاندا، ئوغرىلىقچە قىزغا ئوتلۇق نەزەر تاشلايتتى. قىز بۇنى كۆرۈپ، شەلپەردەك قىزىراتتى، قىزمۇ ئۆزىدە قاند- داقتۇر، بۇرۇن كۆرۈلۈپ باقمىغان ھېسسىياتنىڭ پەيدا بولغىنىنى سېزەتتى. گۈلجاھان يىگىتكە ئارىلاپ قاراپ، چىرايلىق كۈلۈمسىرەپ قويىدىغان بولدى. يىگىت كېيىنچە دۇكاننى قىزغا تاشلاپ قويۇپ، چوڭ شەھەرلەرگە مال ئەكېلىش ئۈچۈن ئايلاپ كېتىدىغان بولدى. بۇنداق چاغلار- دا گۈلجاھاننىڭ نېمىدۇر بىر نېمىسى كەملىك قىلغاندەك، غەمكىن بولۇپ قالاتتى، غالىب كەلگەندە بولسا ئېچىلىپ كېتەتتى. ئۇلار بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈپ قالغىنىنى چۈشىنىشتى. بىر كەچلىكى غالىب گۈلجاھاننى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇشقا ماڭدى. يولدا ئۇ قىزغا توي قىلىش تەكلىپىنى بەردى. قىزنىڭ يۈرىكى شادلىقتىن ئويناپ كەت- تى ... ئۇزاق ئۆتمەي ئۇلارنىڭ تويى بولدى.

× × ×

گۈلەندەم غالىبنىڭ دۇكىنىغا باردى. دۇكان تاقاق ئىدى. ئۇ سىڭلىسىنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. ئۇ غالىبلار- نىڭ ئوچۇق دەرۋازىسىدىن كىردى. ئىشىكلەرگە دوقۇر- دى، گۈلجاھاننىڭ ھۇجرىسىغا كىردى، ھېچكىم يوق! «گۈلجاھان!» دەپ چاقىردى. جاۋاب يوق! تۇيۇقسىز نې- مىدۇر «كىتىر» قىلغاندەك ئاڭلاندى، گۈلەندەم شۇ تە-

رەپكە ماڭدى. ئۇ ئامبارغا كىرىپلا قاتتىق چىرقىرىۋەتتى ۋە ئۆزىنى گۈلجاھانغا ئاتتى. گۈلجاھان سىرتماقتا ساڭگىلاپ تۇراتتى. ئۇ گۈلجاھانىنىڭ ئىككى يامپىشىدىن قۇچاقلاپ تىك كۆتۈردى. سىرتماق سىڭلىسىنىڭ بوينىدىن سەل كۆتۈرۈلدى، گۈلەندەمگە غايىبتىن بىر كۈچ كەلگەندەك، سىڭلىسىنى ئوڭ قولىدا كۆتۈردى ـ دە، سول قولى بىلەن سىرتماقنى گۈلجاھانىنىڭ بېشىدىن چىقىرىۋالدى، ھەر ئىككىسى «گۈپ» قىلىپ يەرگە چۈشتى. سىڭلىسىنىڭ ئاستىدا قالغان گۈلەندەم بەل ـ قوۋۇرغىلىرىنىڭ ئاغرىغىنىنىمۇ سەزمىدى. ئۇلار بىر ھازا شۇنداق يېتىشتى:

— مېنى قويۇۋەت، مېنى مۇشۇ سىرتماقلار تىل ـ ئاھانەت ۋە جاھالەتتىن قۇتقۇزىدۇ! — دەپ زارلاندى گۈلجاھان زەئىپ ئاۋازدا.

— زا ـ زادى نى ـ نېمە بالا يەتتى؟ — دەپ سوراۋېرىپ ئاغزى تالدى. ئۇ سىڭلىسىنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ سۆرىدى، ئۇلار كوچىغا چىقتى. ئوڭ تەرەپتىكى قورۇ دەرۋازىسى ئالدىدا پوپايكا توقۇپ ئولتۇرغان بىر خوتۇن:

— ۋايىەي، مۇنۇ پاسكىنىنى كۆزۈم كۆرمىسۇنا، — دەپ دەرۋازىسىنى ھىم يېپىپ كىرىپ كەتتى.

ئۈچىنچى دەرۋازا ئالدىدا بىر جۇۋان بالىسىنى ئەركىلىتىپ ئولتۇراتتى، ئۇ گۈلجاھاننى كۆرۈپ، ئورنىدىن تۇردى ـ دە «شالاقىدە» بىرنى تۈكۈرۈپ، تەتۈر قارىۋالدى.

بۇ ئىككى خوتۇننىڭ ئىشىدىن ھەيران بولغان گۈلەندەم سورىماي تۇرالمىدى:

— ھوي خوتۇن، نېمە ئۈچۈن تۈكۈرىسىز؟

— ئۆزىدىن سوراڭ، — دەپ ھېلىقى جۇۋان ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

ئۇلار بىردەم مېڭىشىغا قىزىق پاراڭغا چۈشكەن بىر توپ خوتۇنغا دۈچ كەلدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى گۈلجاھانغا نەپرەتلىك كۆزلىرىنى تىكىپ تىللاشقا چۈشتى:

— بۇ شەرمەندىنى ھەدىسى ئەكىتىدىغان بوپتۇ - دە.

— خوپ بوپتۇ، — مەھەللىمىز بىر جالاپتىن قۇتۇلۇپ پاكلىنىدىغان بولدى.

گۈلەندەمنىڭ يۈرىكىگە يىڭنە سانجىغاندەك تۇيۇلدى.

گۈلجاھان تۇغۇلغان ئۆيگە كىرىپلا كىگىزگە ئۆزىنى تاشلاپ، ھۆڭ - ھۆڭ يىغلىدى، گۈلەندەم سىڭلىسىنىڭ بېشىدا پەرۋانە بولۇپ ئۇنى بەزلىدى. باش - كۆزىنى سىلىدى. ياشلىرىنى سۈرتتى. بىر ئاپقۇر قايماقلىق چاي ئېتىپ ئەكېلىپ ئىچكۈزدى. ھەدىسىنىڭ مېھىر - شەپقىتىدىن ئۆزىگە كەلگەن گۈلجاھان چاينى قۇرۇق سۈمۈردى. ئۇنىڭ نەچچە كۈندىن بېرى ئاغزىغا بىر نېمە ئالغىنى مۇشۇ ئىدى.

— ئاپئاق سىڭلىم، سىرتماققا ئېسىلىپ ئۆلۈۋالغىدەك قانداق ئىش يۈز بەردى؟ كوچىدىكى خوتۇنلار سېنى نېمىشقا تىللايدۇ؟!

گۈلجاھان ھامان ئۈنچىقمىدى، گۈلەندەم جىلى بولۇپ:

— ھوي، ئاغزىڭغا سامان تىقىۋالدىڭمۇ، جاۋاب بەرسەڭچۇ؟ — دېدى.

— ئۇلارنى تىللاتقان، يۈرىكىمنى زىدە قىلغان مۇشۇ، — دېدى ئاخىرى گۈلجاھان قورسىقىنى كۆرسىتىپ.

گۇلەندەم سىڭلىسىنىڭ قورسىقىنىڭ يوغىناپ قالغىنىنى كۆرۈپ ھەممىنى چۈشەندى ۋە تۈنجى قېتىم سىڭلىسىغا نەپرەتلىك قارىدى. ئۇ سىڭلىسىنى ئۇرۇپ - تىللاشتىن ھەزەر ئەيلىدى بولغاي، ھويلىغا چىقىپ كەتتى ۋە يازلىق چايخانىسىدا ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى.

گۇلەندەم سىڭلىسىنىڭ ئۆزىنى ئاقلاپ دېگەن سۆزىگە ئىشەندى. ئۇ بۇ ئەخلاقلىق قىزنىڭ ھەرگىز يامان ئىش قىلمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا، ئەتىسى سىڭلىسىنى دوختۇرخانىغا باشلاپ باردى، ئۇ «ھەربىي دوختۇرخانىغا ئاپارسام سىر سىرتقا يېيىلىپ كەتمەيدۇ» دېگەن ئويدا ئاپارغانىدى، بىر نومۇرى توققۇز سوملۇق ئايال دوختۇر تەكشۈرۈپ:

— قورسىقىدىكى بالا بەش ئايلىق بوپتۇ، — دەپ دىئاگنوز قويدى.

گۇلجاھاننىڭ يۈزى تاتىرىپ - كۆكىرىپ كەتتى. گۇلەندەمنىڭ مېڭىسىدىن تۈتۈن چىقىپ كەتتى:

— ھوي قانجۇق، تويۇڭ بولغىنىغا بىر ئاي بولغان تۇرسا، بەش ئايلىق بالا بولغىنى نېمىسى، بۇ كىمنىڭ بالىسى - ھە! ؟

ئۇ شۇنداق زەردە بىلەن سىڭلىسىنىڭ يامپىشىدىن چىمدىدى. چىمدىلىشتىن ھاسىل بولغان ئاغرىق گۇلجاھانغا تەسىر قىلمىدى، ئانا ئورنىدىكى ھەدىسىنىڭ سۆزى جىنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ ھۆركىرىپ يىغلىغىنىچە ئۆزىنى چوڭ كوچىغا ئاتتى. قېرىنداش چىدىيالايتتىمۇ، گۇلەندەم ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈردى.

× × ×

گۇلجاھانغا ھە دېگەندىلا، غالىبنىڭ ھەدىسى ئاسىيە
زەھىرىنى سانجىغانىدى، ئۇنىڭ جاۋ ـ جاۋ ئاغزىدىن گۇل-
جاھاننىڭ ئەھۋالىنى قېينانىسى، قولۇم ـ قوشنا، مەھەل-
لە خوتۇنلىرى ئاڭلاپ تىللايدىغان بولغانىدى. غالىبلا بۇنى
ئىغۋا دەپ قارايتتى. ئۇ، ئۇرۇمچىدىن ئەكەلگەن ماللىرد-
نى چۇشۇرگىلى دۇكىنىغا كەلدى. دۇكاننىڭ ئېتىكلىكد-
نى كۆرۈپ، ئۇنىڭدا ئەندىشە پەيدا بولدى، ئۇ ماللارنى
دۇكانغا ئەكىرىپ قويۇپ ئۆيىگە ماڭدى. تۆت كوچىغا كې-
لىشىگە كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن، چاچلىرى چۇۋۇل-
غان، مەڭزىلىرىدىن ياش ئېقىپ چۇشۇۋاتقان خوتۇنىنى
كۆرۈپ توختاپ قالدى. ئۇنىڭ كەينىدىنلا ھاسىراپ ـ
ھۆمۈدەپ گۇلەندەم كېلىۋاتاتتى. ئۇ گۇلەندەمدىن ئەھۋالنى
ئۇقۇپ:

ـــ خەلق دوختۇرخانىسىغا كۆرسىتىپ باقايلى، ـــ
دېدى.

ـــ بولىدۇ، شەھىرىمىزدىكى ھەممە دوختۇرخانىلار-
غا كۆرسىتىپ بېقىشىمىز كېرەك.

غالىب بىر كىرا ماشىنىسىنى توستى ۋە گۇلجاھاننى
خەلق دوختۇرخانىسىغا ئاپىرىپ، مۇتەخەسسىس دوختۇرغا
كۆرسەتتى، بۇ دوختۇرمۇ گۇلجاھانغا بەش ئايلىق بالا بار،
دەپ دىئاگنوز قويدى. غالىبنىڭ ئىشەنچى بوشاشقا باشلى-
دى. ئۇ، سالماق، ئېغىر ـ بېسىق، ئويلاپ ئىش قىلىدى-
غان يىگىت ئىدى. شۇڭا، ئۇ غەزىپىنى ئىچىگە يۇتۇپ،

سەۋرچانلىق بىلەن يەنە:

— ھەدە، گۈلجاھاننى سۇ دەرۋازا دوختۇرخانىسىغا ئاپىرىپ باقساق، — دېدى.

— مەن ئۆيگە بېرىپ، بالىلارغا تاماق ئېتىپ بەرمەسەم بولماسمىكىن، — دېدى گۈلەندەم.

— ئەمىسە ئۆزۈملا ئاپىراي.

ئەپسۇس، ۋاي ئەپسۇس، بۇ دوختۇرخانىنىڭ دىئاگنوزىمۇ ئوخشاش بولدى. ئەمدى غالىبنىڭ سەۋر قاچىسى سۇندى. ھۇجرىسىدا يېرىم كېچىگىچە خوتۇنىنى سوراققا ئالدى. تىللىدى، ئۇردى. گۈلجاھاندىن بىر ئېغىزلا جاۋاب ئالالىدى:

— مەن پاك، سىزدىن باشقا بىرەر ئەرنىڭمۇ قولىنى تۇتۇپ باقمىغانمەن!

— ئەمىسە بىر - ئىككى ئاي ئىچىدىلا بالا بەش ئايلىق بولامدۇ؟ !

— بىزنىڭ، بالىلىق بولغىنىمىزغىمۇ ئىشەنمەيمەن.

— نېمىشقا؟

— بالىلىق بولغاندا، سېزىك بولىدىكەنمەن، مەن سېزىك بولمىدىم.

— ئەمىسە قورسىقىڭدىكى نېمە؟

— بىلمىسەم ...

غالىبنىڭ بېشى قاتتى، بىر تۇرۇپ ئويلىسا خوتۇنىنىڭ توغرا، ئۇنىڭدا سېزىك ئالامەتلىرى يوق. غالىب ئەتە ئەڭ چوڭ دوختۇرخانىغا كۆرسىتىپ بېقىش قارارىغا كەلدى.

× × ×

ياش ئەر - خوتۇنلار بىر ئېغىزمۇ گەپلەشمەي دوختۇرخانىغا كېلىشتى. گۇلجاھاننى تۇغۇت بۆلۈمىنىڭ ۋراچ دوختۇرى ھەجەر تەكشۈردى، ھەجەر گۇلجاھاندىن سوراپ، كۆڭلى ئاينىش، ھۆ قىلىش، تاماققا رايى بارماسلىقىغا ئوخشاش سىبزىك ئالامەتلىرىنىڭ يوقلۇقىنى بىلدى. ئۇ «ئاق، ياكى كۆك» دەپ دىئاگنوز قويمىدى. ئۇ گۇلجاھاننى زالدا ساقلاپ تۇرۇشقا بۇيرۇپ، ئۆزى دوختۇرخانىنىڭ باشلىقى، پروفېسسور ئابلانىڭ ئىشخانىسىغا كىردى ۋە تەكشۈرۈش ئەھۋالىنى تەپسىلىي دوكلات قىلدى.

— مېنىڭچە قورساقتىكى ئۆسمىدەك قىلىدۇ، — دېدى ھەجەر دوختۇر.

— قويغان دىئاگنوزىڭىز توغرىدەك تۇرىدۇ، سىز بۇ ئاغرىقنى ئوپېراتسىيە قىلىپ كۆرۈڭ.

— بىراق، ئۇ چوكان نېمە دەركىن، گەپ سورىسام ئارانلا جاۋاب بېرىدۇ.

— ئۇنىڭ بىلەن ئۆزۈم سۆزلىشىپ باقاي.

— شۇنداق قىلىڭ، بۇ بىچارىنىڭ روھى شۇنچىلىك چۈشكۈنكى، ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلىدۇ.

— ئەمىسە چاقىرىپ كېلىڭ!

ئابلا گۇلجاھانغا ئاتىلارچە يۇمشاق، سىلىق گەپلەرنى قىلىپ، ئۇنىڭ توڭلىغان دىلىنى ئېرىتتى. ئۇ:

— سىزنىڭ قورسىقىڭىزدىكى بالا ئەمەس، — دېدى

كەسكىن هالدا، — ئۇ بىر ئۆسمە گۆش!

گۇلجاھاننىڭ بىردىن قورسىقىدىكى ئېغىر يۈك چۇ-شۇپ، يەڭگىللەپ قالغاندەك بولدى. ئۇ دىلىدىكىنى ئو-چۇقلا دېدى:

— سىز رەھمەتلىك دادامدەك ئىكەنسىز، شۇڭا سىزگە دەۋېرەي، مۇشۇ دۇمباق تۇپەيلى ئۆيدىمۇ، كوچىدى-مۇ بېشىمنى كۆتۈرۈپ يۈرەلمىدىم. ئۆيدىكىلەر بىلەن كو-چىدىكى خوتۇنلار مېنى «بۇزۇق» قا چىقىرىۋەتتى، بۇ ھاقارەت، تاپا - تەنە، دەردكە چىدىماي، ئېسىلىپ ئۆلۈ-ۋالماقچى بولدۇم. بۇ قېتىم يا ئاق، يا قارا بولىمەن، قارا يۈز بولسام، سىرتماقتا ئۆلۈۋالىمەن.

ئۇ، ئۆپكىدىگەن پېتى ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى.

× × ×

دوختۇرخانىدا قان، بۆرەك، ئۆپكە، قاتارلىقلارنى تەكشۈرۈش بىلەن ئون بەش كۈن ئۆتۈپ كەتتى، ئون ئالتىنچى كۈنى گۇلجاھان ئوپېراتسىيە قىلىندى. بۇ كۈنى غالىب بىلەن گۈلەندەم ئەندىشە، ۋەھىمە ئىچىدە ئوپېرات-سىيە بۆلۈمى ئالدىدا تۇراتتى، ئۇلار ئوپېراتسىيە بۆلۈمى-دىن چىققان ھەجەر دوختۇرنىڭ ئالدىغا يۈگۈردى.

— دوختۇر ھەدە، بالىمىكەن؟ — دەپ سورىدى غا-لىب.

ھەجەر ئۇلارنى ئوپېراتسىيە بۆلۈمىنىڭ يېنىدىكى ئىشخانىغا باشلاپ كىردى، ئۇ دۈگىلەك شېشىنى كۆرسى-تىپ:

— مانا، بەش ئايلىق بالىڭىز، — دەپ كۈلدى غالىبقا قاراپ:

گۈلەندەم بىلەن غالىپ شىپشىدىكى نوگاي بېشىدەك دۈگلەك، قىپقىزىل گۆشكە قاراپ ھاڭ - تاڭ قالدى. گۈلەندەم:

— ۋاي ئاللىمەي، بۇ - بۇ نېمىدۇ؟ ! — دەپ ياقىسىنى تۇتتى.

— ياخشى سۇپەتلىك ئۆسمە! — دېدى ھەجەر دوختۇر.

— دوختۇرخانىنىڭ دوختۇرخانىسى، — دېدى گۈلەندەم ھاياجان بىلەن، — دوختۇرنىڭ دوختۇرى بولىدىكەن، بەش دوختۇرخانىغا بارساق «بەش ئايلىق بالا» دېگەنىدى. مانا سىزلا ھەقىقىي دوختۇر ئىكەنسىز، سىزگە مىڭلارچە رەھمەت!

— ھەجەر ھەدە، گۈلجاھاننىڭ يېنىغا كىرسەم بولارمۇ؟ — دەپ سورىدى غالىب.

— كىرىۋېرىڭ.

غالىب ئالدىراپ ماڭدى، گۈلەندەممۇ ئۇنىڭغا ئەگەشتى.

بۇ ئىش شۇ كۈنىلا غالىبنىڭ ئاپىسى، ھەدىسىنىڭ قۇلىقىغا يەتتى. ئۇلاردىن مەھەللىدىكى غەيۋەتخور خوتۇنلار ئاڭلىدى. ئۇلار قۇلاقلىرىغا ئىشەنمەي، ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرۈشكە دوختۇرخانىغا يۈگۈرۈشتى.

سادىرنىڭ يىلتىزى

— هوي، قىزىموي، نېمانچە يىغلايسىز، قىزد-
ىڭىز خوتەن شەھىرىگە ياتلىق بولسا نېمە بوپتۇ؟! 12 ـ
بوۋام سادىر پالۋاننىڭ ئاپىسىمۇ خوتەنلىك ئىدى. ئۇمۇ
11 ـ بوۋىمىز خۇشئەخمەتكە ئەگىشىپ ئىلىغا كېلىپ مۇشۇ
يەردە ئۆمرىنى ئۆتكۈزگەن.

— پاھ، بۇ قالتىس توغرا كەپتۇغۇ، ـــ دېدى ئايالد-
ىنىڭ قىزىنى خوتەنلىك يىگىتكە بەرگەن تۇغقىنى، ـــ بۇ تازا
بىر ئەھمىيەتلىك ھېكايىدەك قىلىدۇ، بىزگە سۆزلەپ بې-
رىڭە ياقۇپكا.

— سۆزلەپ بەرسەم بېرەي، ـــ دېدى 77 ياشلىق
ياقۇپ بوۋاي، ـــ ئەممازە، قىزىڭلار خوتەنگە ماڭغاندا يىغ-
لىمايسىلەر جۇمۇ!

— بەلكىم مەدەت بولا! ـــ دېيىشتى قىزنى ئۇزاتقىد-
لى كەلگەنلەر ياقۇپ بوۋاينىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ.

ياقۇپ بوۋاي تەكىيگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ ھېكايىسىد-
نى باشلىدى.

— بىز 19 ئەۋلاد ئىكەنمىز، 18 ـ بوۋام قۇرئان
كەرىمنىڭ ئاخىرىدىكى بوش ۋاراق ۋە يانلىرىغا مۇشۇ 19
ئەۋلادنىڭ ئىسمى، تۇغۇلغان يىللىرىنى يېزىپ قويغاند-
كەن. سادىر بوۋىمىز 12 ـ ئەۋلاد بولىدۇ. ئۇنىڭ ئاتىسى

خوٴشئەخمەت بوۋىمىز بوٴنىڭدىن 198 يىل موٴقەددەم كارۋان بېشى بولغان ئاكىسى ھوٴسىيىن توٴغ بىلەن مانجوٴ بېگىنىڭ يوٴڭىنى خوتەنگە ئەپىبېڭىپتوٴ. مانجوٴ بەگ ئىلىنىڭ قوي يوٴڭىنى گىلەمچىلەر شاھى خوتەنگە ئاپىرىپ ساتىدىكەن. ياز كوٴنلىرىنىڭ بىرىدە مانجوٴ بەگ ھوٴسىيىن توٴغ كارۋى-نىغا يوٴڭىنى تاپشوٴروٴپ، خوتەن قەيەردە سەن؟ دەپ مې-ڭىپتوٴ. ھوٴسىيىن ئېشەككە مىنىپ توٴغىنى كوٴتوٴروٴپ يول باشلاپتوٴ. ...

بوٴ قېتىمقى سەپەردە يامغوٴر كوٴپ يېغىپتوٴ. ھوٴسىيىن توٴغ بىلەن خوٴشئەخمەت زالىم بەگدىن نارازى بولغاچقا، يوٴڭلارنى يېپىپ قويماپتوٴ. كارۋان ئوٴزوٴن يوللارنى بېسىپ گىلەم شەھىرىگە بېرىپتوٴ. تاي - تاي يوٴڭلارنى توٴگىلەردىن چوٴشوٴروٴپتوٴ. ھوٴسىيىن توٴغ توٴگىلىرىنى ھەيدەپ چوٴل ئى-چىگە كىرىپ كېتىپتوٴ.

خوتەن گىلەمچىلىرى يوٴك ئالماق بولوٴپ تايلارنى چوٴ-ۋوٴپ قارىسا يوٴڭنىڭ رەڭگى ئوٴزگىرىپ ئىچ - ئىچىدىن چىرىپ كەتكەنىكەن. گىلەمچىلەر بوٴ يوٴڭلارغا قاراپموٴ قوي-ماپتوٴ. بوٴ ھالدىن مانجوٴ بەگ قاتتىق غەزەپلىنىپتوٴ. ئوٴ ھوٴسىيىن توٴغنى ساقلاپتوٴ، ئەمما ھوٴسىيىن كەلمەپتوٴ. بەگنىڭ سەپرايى قىرىق گەز ئوٴرلەپتوٴ. يامغوٴر - يېشىندا يوٴڭلارنى يېپىپ قويمىغىنىغا مىڭ بىر پوٴشايمان قىپتوٴ ۋە كارۋاندىكى بەش توٴگىچىگە:

— نەگە بېرىشساڭ بېرىش، توٴگىلەرنى قاراقچى بوٴلاپ كەتكەن ئوخشايدوٴ، يوٴك چىرىپ يوق بولدى، — دەپتوٴ.

خوٴشئەخمەت ئاكىسىنى ئىزدەپ خېلى يەرلەرگە بار-

غان بولسىمۇ تاپالماپتۇ، ئۇ شەھەرگە كەلگەندە چارچاپ ۋە قورسىقى ئېچىپ ھالىدىن كېتىپتۇ ۋە تۆت كوچا دوقمۇشىدا غېرىبسىنىپ قانداق قىلارىنى بىلەلمەي ئولتۇرۇپ قاپتۇ.

چىرىگەن يۇڭنى ئالمىغان مەتقاسىم دېگەن گىلەمچى ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ خۇشئەخمەتنى كۆرۈپ قاپتۇ ۋە ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ھال سوراپتۇ:

— ئەي يىگىت، ھالىڭ نېچۇك؟

بۇ سوئالدىن ئېسىگە كەلگەن خۇشئەخمەت ئورنىدىن تۇرۇپ سالام بەرگەندىن كېيىن جاۋاب قىپتۇ:

— ئۆزۈمچە سايداپ ئولتۇردۇم.

— ياقەي، يۇرتقا قايتالماي غەمدە قالدىم دېگۈلۈك. زىيان تارتقان مانجۇ بەگ تۈنۈگۈن بىر كارۋانغا قېتىلىپ كەتتى، ماقۇل كۆرسىڭىز مېنىڭ ئۆيۈمدە تۇرۇپ گىلەم توقۇشنى ئۆگىنىڭ، — دەپتۇ مەتقاسىم. ئوبدانلا ھالىدىن كەتكەن خۇشئەخمەتنىڭ دىلى خۇش مۇئامىلىدىن سۆيۈنۈپتۇ. تەقدىرگە تەن بېرىپ مەتقاسىمغا شاگىرتلىققا كىرىپتۇ.

مەتقاسىم خۇشئەخمەتنى يۇڭ يۇيۇش، قۇرۇتۇش، ساۋاشقا ئوخشاش ئىشلارغا سايتۇ. خۇشئەخمەت ئىشقا كىرىشكەن ھامان مۇڭلۇق ئىلى ناخشىلىرىمۇ تەڭ ياڭرايدىغان بوپتۇ. مەتقاسىمنىڭ كۈن بويى دەستىگاھ ئالدىدىن قويماي گىلەم توقۇيدىغان ئاق يۈزلۈك، خۇمار كۆز، سۇمبۇل چاچ، خۇش پىچىم قىزى خۇشئەخمەتكە ئىللىق چىراي بىلەن تىكىلىپ قارايدىغان بولغاندىن كېيىن خۇشئەخمەتمۇ ناخشىغا تېخىمۇ چوڭقۇر مۇڭ ۋە مەنە قوشىدىغان

بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ناخشىدىكى ئاتا ـ ئانا، يار ـ بۇرادەر ۋە يۇرتىغا بولغان سېغىنىش ھېسسىياتى مەتقاسىمنىڭ يۈ- رەك تارىنى چەكسە، كېچىلىرى ئېيتقان ئوتلۇق مۇھەببەت ناخشىلىرى قىزنىڭ ئۇيقۇسىنى قاچۇرۇپ، يۈرىكىگە ئوت ساپتۇ ...

ياقۇپ بوۋاي سىركايىدىكى چاينى سۈمۈرگەندىن كې- يىن، ھېكايىسىنى يەنە داۋاملاشتۇردى:

— كۈنلەر ئايلارنى قوغلىشىپ يىل ئاتلاپتۇ. ئەمدى خۇشئەخمەتنىڭ ناخشىسى دۇتار بىلەن ئېيتىلىدىغان بوپ- تۇ. ئۇنىڭ ناخشىلىرىغا، بولۇپمۇ كېچىسى ئېيتىدىغان مۇڭلۇق ناخشىلىرىغا خۇشتار بولغان قىز مەتقاسىمنىڭ دۇتارىنى خۇشئەخمەتكە ئەپچىقىپ بەرگەنىكەن.

مەتقاسىم يېتىملارنىڭ بېشىنى سىلايدىغان سېخىي ئا- دەم بولۇپ، بىر يىلى بۇ قىزنىمۇ بەش ياش چېغىدا بېقىۋ- ۋالغانىكەن. بالا دەردىدە سەكپارە بولغان ئانا قىزنى پۈتۈن مېھرىنى سەرپ قىلىپ چوڭ قىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا گىلەمچىلىك ھۈنىرىنى ئۆگىتىپتۇ. 15 ياشقا كىرىپ قالغان قىزنىڭ خۇشئەخمەتنىڭ كېلىشكەن قامىتىگە، ئىشچانلىقىغا، بو- لۇپمۇ مۇھەببەتلىك ناخسىغا ئاشىق بولۇپ يۈرگىنىنى سەز- گەن مەتقاسىم ئويلىنىپ قاپتۇ. ئاخىرى ئۇلارنىڭ مۇھەب- بىتىگە بەرھەم بېرىشنى راۋا كۆرمەي خوتۇنى بىلەن مەس- لىھەتلىشىپتۇ ۋە ئاددىيلا توي چېيى بېرىپ ئىككىسىنى نىكاھلاپ قويۇپتۇ، ئارىدىن ئالتە ئاي ئۆتكەندىن كېيىن خۇشئەخمەتنىڭ خوتۇنى ئېغىرئاياغ بولۇپ قاپتۇ. بۇنىڭدىن خۇشئەخمەت بەكلا خۇشال بولغان بولسىمۇ، ئەمما يەنىلا كۆڭلى غەش بوپتۇ، ئاتا ـ ئانا، ئەل ـ يۇرتى ئېسىگە

كېلىپ يۈرىكى ئۆرتىنىپتۇ. مەتقاسىم ئۇنىڭ روھسىز يۈر-
گىنىنى كۆرۈپ سوراپتۇ:
— شۇكلا بولۇپ كەتتىڭىزغۇ بالام، يەنە نېمە غەمدە-
سىز؟
— ئاتا - ئانام، ئەل - يۇرت كۆزۈمدىن نېرى
بولمايۋاتىدۇ. ئاكام كەپتىكەن، ئۇ ماڭا «ئاپام سېنىڭ
دەردىڭدە تولا يىغلاپ كۆزلىرىدىن ئايرىلىپ قالاي دېدى»
دەيدۇ. ئۇ ھەپتىدىن كېيىن تۆگىلەرگە گىلەم يۈكلەپ
قايتىدىكەن. ئاتا، ماڭا يەنە بىر ياخشىلىق قىلىپ ئىجازەت
بەرگەن بولسىلا، ئاتا - ئانامنىڭ يېنىغا بارسام، ئۇلارنى
خاتىرجەم قىلسام!
— خوتۇنىڭىزنى تاشلاپ كەتمەيدىغانسىز؟
— ئىجازەت بەرسىلە بىللە ئېلىپ كېتەي، بىز
سىلىنى ھەرگىز تاشلىمايمىز.
مەتقاسىم ئىجازەت بېرىپتۇ. ئۇلار ھۆسىيىن تۇغنىڭ
كارۋىنىغا قېتىلىپ يۇرتقا ساق - سالامەت يېتىپ كەپتۇ.
خۇشئەخمەت ئاتا - ئانا، قوۋم - قېرىنداش، ئەل - يۇرت
بىلەن دىدارلىشىپتۇ. خۇشئەخمەت يەتتە ئايدىن كېيىن
ئوغۇل پەرزەنت كۆرۈپتۇ. ئوغۇل ئادەتتىن تاشقىرى چوڭ
تۇغۇلۇپتۇ، خۇشئەخمەت ئوغلىغا «سادىر» دەپ ئىسىم
قويۇپتۇ ...
شۇنداق، ئەزەلدىن ئەزەل تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبى ۋە
شىمالىدىكى ئۇيغۇرلار قۇدا - باجا بولۇشۇپ كەلگەن،
قىزىڭلار خۇددى خۇشئەخمەت بوۋىمىز خوتەنلىك گىلەمچى
قىزنى ياقتۇرۇپ قالغىنىدەك، خوتەنلىك يىگىتنى ياقتۇ-
رۇپ قاپتۇ، بۇنىڭ نېمىسى يامان؟ ئۇ چاغلاردا ئىلىدىن

خوتەنگە بېرىش ئۈچۈن نەچچە ئايلاپ يول يۈرۈشكە توغرا كېلەتتى، هازىر ئۈچ كۈندىلا بارغىلى بولىدۇ. قىزىڭلار كېلىپ - كېتىپ تۇرالايدۇ، سىلەرمۇ بېرىپ ئانا يۇرتنى كۆرۈپ كېلەلەيسىلەر ...

— ما توغرا كەلگىنىنى قارىمامدىغان؟

— ياقۇپكام توغرا ئېيتىدۇ، هازىر خوتەن بىلەن ئىلىنىڭ يولى قوغۇنلۇقنىڭ يولى بولۇپ قالدى. شۇڭا، ئەڭ ياخشىسى، قىزىمىزنى خۇشال - خورام ئۇزىتىپ قويايلى.

توي بولغان بۇ ئائىلىدىكى غەم، ئايرىلىش دەردى بىردىنلا خۇشاللىققا ئايلاندى

2002 - يىلى 3 - سېنتەبىر

مېنىڭ قوشنام

بىز ئولتۇرغان بىنا شەھىرىمىز بويىچە چىرايلىق، بىنانىڭ ھەربىر ئىشىك ئالدى ئۆز ئالدىغا ئايرىم ھويلا. بۇ ھويلىلارنىڭ قاناتسىز ئىشىكىدىن كىرسىڭىز ئوتتۇرىدا گۈللۈك، ئىككى تەرىپى ئۈزۈم باراڭلىق بولۇپ، ئۈزۈم تاللىرى تۆمۈر باراڭ ئارقىلىق ئامبار ئۆيلەرگە يامىشىپ تۇرىدۇ. ئۈزۈم بارىڭىدىن ئۆتسىڭىز ئوڭ - سول تەرىپىدە گۈللۈك بار، گۈللۈكنىڭ بىر چېتىگە ئالما، ئۆرۈك، سېرىنگۈل دەرەخلىرى تىكىلگەن. قالغان ئۈچ تەرىپىنى بويلاپ يەرلىك ئەتىر - قىزىل گۈللەر ئوتقاشتەك ئېچى-لىپ، ھويلا، ئۆيلەرگە ئەتىر چېچىپ تۇرىدۇ. گۈللۈك ئوتتۇرىسىدا سىماب گۈلى، نامازشام گۈلى، مەخمەل گۈل-لىرى ئېچىلىپ تۇرىدۇ، پېنسىيىگە چىققان قوشنام مۇشۇ ئۈزۈم، ئالما - ئۆرۈك، گۈللەرنىڭ غەمگۇزارى. ئۇ سۈب-ھى كۆتۈرۈلگەندە ئورنىدىن تۇرۇپ، بىنايىمىزنىڭ قورۇ-سىنىڭ چىمەنلىكىدە ئاستا يۈگۈرىدۇ، كېيىن ساپ ھاۋا-نى سۈمۈرۈپ تۇرۇپ تەنھەرىكەت ئوينايدۇ. ئۇ تەنھەرىكەت ئويناپ بولۇپ، مۇزدەك تۇرۇبا سۈيىدە يۇيۇنۇپ، غەمخور-لۇقىنى باشلايدۇ. گۈللەرگە يېپىشىۋالغان يۆگىمەشلەرنى يۇلىدۇ، يىقىلىپ قالغان گۈللەرنى يۆلەيدۇ. ياۋا چۆپلەرنى يۇلىدۇ، سۇغىرىدۇ. ئىشىكىمىزنىڭ ئالدىدىكى ھويلىنى

پاكىز سۈپۈرىدۇ. ئاندىن ئەتىگەنلىك چېيىنى ئىچىپ، پارقىراپ تۇرغان يېڭى ۋېلسىپىتىغا مىنىپ بازارغا چاپىدۇ. ئۇنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشى ئەنە شۇنداق رەتلىك.

مېنىڭ پېنسىيىگە چىققان بۇ قوشنام جىم تۇرمايدىغان ئادەم بولغاچقا، يېشى 60 تىن ھالقىسىمۇ كەڭ پېشانىسىگە قورۇق چۈشمىگەن، يوغان كۆزلىرى بۈركۈت كۆزىدەك ئۆتكۈر، قوش بۇرنىنىڭ ئۇچى قىزىرىپ تۇرىدىغان ئات يۈزى قىزىل بولۇپ، بەقۇۋۋەت ياش يىگىتلەردەك گۈس - گۈس دەسسەپ ماڭىدۇ. ئاۋازىمۇ كىشىنىڭ قۇلاق پەردىسىنى تىترەتكۈدەك بوم ۋە گاراڭ - گۇرۇڭ، شۇڭا مەن ئۇنىڭغا چاقچاق قىلىپ:

— سىلە بوغالتىرلىق كەسپى بىلەن شۇغۇللانغۇچە دىكتور ياكى ئاۋاز ئارتىسى بولساڭلار بوپتىكەن، — دەيمەن. قوشنام بولسا:

— ئوقۇۋاتقىنىمدا، بۇرنۇمنىڭ يوغانلىقىغا قاراپ، چەت ئەللىك پېرسوناژلارنىڭ رولىنى ئېلىشقا تاللىغانىدى، رەھمىتى دادام ئۇنىماي قېپقالغانتىم، — دەپ جاۋاب بېرىدۇ.

— ئەمىسە، — دەپ چاقچاق قىلىمەن مەن، — ئەمدى مەزىن بولساڭلار بولغۇدەك.

ئۇ يازدا ئاق كۆڭلەك، قارا تامبال، پۇتىغا چۆرىسى يېرىق پوپۇش، بېشىغا دوخاۋا بۆك، قىشتا كالتە جۇۋا، ئۆتۈك - كالاچ، شىلەپە كىيىپ يۇرۇشنى ياخشى كۆرىدۇ.

ئۇنىڭ ئوغلى خىزمەتكە چىقىپلا بىرىنچى ئايلىق مائاشىغا ئۇنىڭغا بىر يېڭى ۋېلسىپىت ئېلىپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن قوشنامنىڭ يولى قىسقىراپ، نەۋرىلىرىگە قاراشقا،

تەگتۇش ـ ئەل ـ ئاغىنىلىرى بىلەن بىردەم ـ يېرىمدەم پاراڭلىشىشقا، توي ـ تۆكۈن، ئۆلۈم ـ يېتىم ئىشلىرىغا ئارىلىشىشقا ۋاقتى چىقىدىغان بولدى. ئۇ پېنسىيىگە چىقـ قىچە ئۆز پۇلىغا سېتىۋېلىپ مىنگەن، جۇلىقى چىقىپ كەتكەن «كەپتەر» ماركىلىق ۋېلىسىپىتىنى ھويلىنىڭ بىر بۇلۇڭىغا قويۇۋېتىپ، رازىمەنلىك بىلەن ماڭا مۇنداق دېـ دى:

ــ ئوغۇل دېگەن يەنىلا ئوغۇل بالا ـ دە، ئۇ يېڭى شەيتانچاق ئېلىپ بېرىۋىدى، يۈرىكىممۇ ياشارغاندەك بولـ دى.

قوشنام بۈگۈنمۇ بازاردىن ئەكەلگەنلىرىنى ئۆيىگە ئەـ كىرىپ كەتتى. بىر چىنە ئۇسسۇزلۇق ئىچتى، ئاندىن ۋېلىسىپىتنى ئامبارغا ئەكىرمەكچى بولۇپ چىقتى. لېـ كىن، يېڭى ۋېلىسىپىت ھويلىدا كۆرۈنمەيتتى.

قوشنام ئىچكىرى ـ تاشقىرى ھويلىلارنىڭ ھەممە يېرىنى ئاقتۇرۇپ، كوچىلاردىن ئىزدەپمۇ كىردى، لېكىن تاپالمىدى!

قوشنام ئادەتتە قائىدە ـ يوسۇنلۇق بولۇپ، خۇشخۇي يۈرەتتى، ئۆزىنى سالماق تۇتاتتى، گەرچە دەردىنى ئىچىگە يۇتقان بولسىمۇ، ئوغلى ئالدىدا شەيتانچاقنى يىتتۇرۇپ قويغىنىغا ئۆكۈندى. ئوغلى ئۇنى دەپ، بىرىنچى مائاشىنى خەجلىمەي ئېلىپ بەرگەن تۇرسا، ئۇنى ئاي بولمايلا ئوغرىـ غا بەرسە ئوغلى ئاتىغا ئىشىنەمدۇ؟! «ئۆلمەكنىڭ ئۇستىـ گە تەپمەك» دېگەندەك قوشنام قورۇنغانسېرى ئوغلى كېـ لىپلا:

ــ دادا، ۋېلىسىپىتىڭنىڭ ئاچقۇچىنى بەرگىنە،

ساقچىخانىغا ئاپىرىپ نومۇر ئۇردۇرۇپ كېلەي! — دەپ قالدى.

مانا سەتچىلىك، ئاتا بالىسى ئالدىدا تۇنجى قېتىم قىزاردى.

— ھەي، كەمبەغەلنىڭ ئاغزى نانغا تەگكەندە ... ھەي ...

— نېمە بولدى - ھە؟

— بايا ھويلىدىن ئوغرى ئېلىپ چىقىپ كەتتى، ئوتياشلار بىلەن گۆشنى ئۆيگە ئەكىرىپ چىققاننىڭ ئارىلىقىدا.

— ما پېشكەللىكنى، قولۇپ سالمىغانمىتىڭ؟

— بىردەملىككە ھېچكىم ئالماس، دەپ سالماپتىكەنمەن.

— خەپ، بۇ ئوغرىنى تۇتۇپ قولىنى سۇندۇرمىسام!

ئوغلىنىڭ مىجەزى دادىسىنىڭ ئەكسى. ئۇ ئالدىراقسان، يېنىك تەبىئەتلىك بولۇپ، ئويلىماي ئىش قىلىپ قوياتتى. ئاتا ئوغلىنىڭ بۇ تەرىپىنى چۈشىنەتتى، يەنە ئۇنىڭ تۇنجى ماشىنى ئوغرى ئالغىنىغا چىداپ تۇرالمايدىغىنىمۇ بىلەتتى، 15 ئاي ماشىسىز خىزمەت كۈتۈپ، تېخى يەنە ئۈچ ئاي بىكار ئىشلىگەندىن كېيىن ئاران دېگەندە ئالغان ماشىنى ئوغرى بۇلاپ كەتسە كىممۇ چىدىيالىسۇن! ئوغۇل ئىدارىسىگە ئەھۋالنى دەپ رۇخسەت سورىدى - دە، قاراڭغۇ چۈشكۈچە ۋېلىسىپىتىنى ئىزدىدى، ساقچىخانا تېخى «نېمىشقا نومۇر ئۇردۇرمىدىڭ» دەپ دوق قىلدى. ئوغلىنىڭ شۇ كېچىسى ئۇيقۇسى قاچتى. ئۇ ئۇيقۇ ئورنىغا ئاچچىق يۇتۇپ چىقتى. ئادەتتە كۈندە ئاپىسى

«قوپساڭچۇ بالام، سىنى ئىدارەڭدە ئۇلۇغ ئىشلار كۈتۈۋاتىدۇ» دەپ ئاران ئويغىتاتتى. قۇياش نۇرى دېرىزىدىن كۆزىگە چۈشكەندىلا، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇپۇل - توپۇل يۇيۇناتتى - دە، چالا - پۇلا ناشتا قىلىپ ئىدارىسىگە چاپاتتى. بۈگۈن ئاپىسىنىمۇ، قۇياش نۇرىنىمۇ ئاۋارە قىلمىدى، خاراموش هالدا ئورنىدىن تۇردى، چىملىقتا تەنھەرىكەت ئويناۋاتقان دادىسىغىمۇ قارىماي، هويلىدىن چىقىپ كەتتى.

قوشنام بۈگۈن تويغىمۇ، بازارغىمۇ بارالمىدى، هويلىغا كىرگەن ئوتياشچىدىن قىممىتىگە پەمدۇر، لازا ئالدى. ئۇ ئوغلىدىن ياشلىق قىلىپ بىرەر بالا تېرىپ قويمىغىدى دەپ ئەنسىرەيتتى. ئوغلى كەچتە هارغىن هالدا كەلگەندىلا خاتىرجەم بولدى. ئۇ:

— بولدى ئوغلۇم، ئەمدى ئىزدىمە، ئەتىلا ۋېلىسىپىت ئالىمەن، بالا - قازا ئاشۇ يىتكەن ۋېلىسىپىت بىلەن كەتسۇن، — دېدى.

ئوغۇل ئەركە ئۆسۈپ، ئەركىن مىجەزلىك بولۇپ قالغان. شۇڭا، ئۇ دادىسىغا تولۇق - تولۇق تەگدى:

— نېمىگە بولدى قىلغۇدەكمەن! 385 سوملۇق ۋېلىسىپىت بۇ، ئۇنى كاشكى بىرەر ئاي مىنگەن بولساق كىمنىڭ دەردى.

قوشنام ئوغلىنىڭ كېلىشكەن بەستىگە قاراپ دائىم «ماڭا ئوخشايدۇ» دەپ مەستلىكى كېلەتتى، شۇڭا، ئېغىر ئالمىدى.

ئوغۇل تۇيۇقسىزلا دادىسىدىن سوراپ قالدى:

— دادا، ئائىلىمىزنىڭ مال - مۈلكىنى سوغۇرتىغا

قاتناشتۇردۇڭغۇ ـ ھە؟
دادىسىنىڭ «ھەئە» دېگەن جاۋابىدىن كېيىن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن بىر خىل نۇر پارلىدى. ئۇ خوشال ئاۋازدا:
ــ كىنىشكىنى ماڭا بەرگىن، ــ دېدى.
ــ نېمە قىلماقچى سەن؟
ــ ۋېلىسىپىتمۇ سۇغۇرتىغا كىرىدۇ. سۇغۇرتا تۆلەم بېرىدۇ.
ــ ھوي، ئۆيدىكى نەرسىلەرلا سۇغۇرتا بولىدۇ، دېگەن.
ــ بىز ئوغرى قولۇپنى بۇزۇپ ۋېلىسىپىتنى ئوغرىلىغان دەيمىز.
ئاتا ئوغلىنى رايىدىن قايتۇرالمىدى، يەنە بىر نېمە دەي دېسە ئوغلىنىڭ رەنجىپ خۇيى تۇتۇپ قېلىشىدىن قورقتى. ئۇ سۇغۇرتا كىنىشكىسىنى بەردى. ئاتا يەر ئاستى ئۆيدىن تاقىلدىغان ئاۋازنى ئاڭلاپ ئولتۇردى. ئوغۇل ئەتىسى يەنە سەھەر تۇرۇپ، چېيىنى ئىچىپلا چىقىپ كەتتى، ئالاھازەل ئىككى سائەتلەردىن كېيىن ئۇ سۇغۇرتا خادىملىرىنى باشلاپ كەلدى، ئۇلار ئىچىدە بىر ساقچىمۇ بار ئىدى. ئوغۇل ئۇلارنى توغرا يەر ئاستى ئۆيىگە باشلاپ كىردى، سۇغۇرتا شىركەت خادىملىرى بىلەن ساقچى تەكشۈردى، ئاندىن قوشنامنى ئىشىك ئالدىدا تۇرغۇزۇپ سۈرەتكە ئالدى.
ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتتى، تۆتىنچى كۈنى چۈشتە ئوغۇل ئۆيگە دادىسىغا ئېلىپ بەرگەنگە ئوخشاش بىر ۋېلىسىپىتنى مىنىپ كەلدى.
بىر كۈنى قوشنام كۆكتات بازىرىغا كەتتى، ئۇ تۆت

كوچىدىن ئۆتۈۋاتاتتى، ئوقتەك ئۇچۇپ كەلگەن بىر كىرا ئاپتوموبىلى ئۇنى زەرب بىلەن ئۇرۇۋەتتى، قوشنام ئوڭ تەرەپكە ئۇچۇپ چۈشتى، ۋېلسىپىت چاق ئاستىدا مىجىلدى، كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە بولغان بۇ ھادىسىنى پەيدا قىلغان كىرا ئاپتوموبىلى قېچىپ كەتتى، قوشنامنىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلگەن، كالپۇكلىرى چىڭ يىمىرىلگەن، پېشانىسىدىن سوغۇق تەر تامچىلىرى چىققانىدى، ئۇنىڭ سول پۇتىدىن چىققان قان ئاسفالىت يولنى قىزىلغا بوياۋاتاتتى. توپلانغان كىشلەردىن بىرسى بىر كىرا ئاپتوموبىلنى توستى، كىشلەر قوشنامنى ئاۋايلاپ كۆتۈرۈپ ئاپتوموبىلغا سېلىپ دوختۇرخانىغا ئېلىپ باردى. قوشنامنىڭ سول پۇتى سۇنغانىدى. ئۇ شىپاخانىدا ئۈچ ئاي ياتتى. دوختۇرخانىدىن بولسا قولتۇق تاياقتا چىقتى.

قوشنىلار بىرلىكتە ئۇنى يوقلاپ كىردۇق، ئاتا - بالا جىددىي پاراڭلىشىۋېتىپتىكەن. قوشنام ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىغا سېلىنغان كۆرپىلەر ئۈستىدە سۇنغان پۇتىنى ئالىقانلىرى ئارىسىغا ئېلىپ، ئېڭىكىنى تىزىغاقويۇپ ئولتۇرۇپتىكەن. ئۇ بىزنى كۆرۈپ بېشىنى كۆتۈردى. بىز ئەھۋال سورىشىپ بولغاندىن كېيىن قوشنام مۇنداق دېدى:

— ھەي، مۇشۇ بالا نادانلىق قىلىپ، ئوغرى يەر ئاستى ئۆينىڭ قۇلۇپىنى بۇزۇپ ۋېلسىپىتنى ئوغرىلاپ كەتتى، دەپ سۇغۇرتا شىركىتىنى ئالدىمىغان بولسا، بۇ پېشكەللىك بولمىغان بولاتتى.

— ئۇ قانچىلىك ئىشتى دادا، ناھايىتى سۇغۇرتا شىركىتى تۆلەم بېرىپ، پۇلىمىزنى قايتۇردى شۇ. شىركەتنىڭ 385 سوملۇق ۋېلسىپىتنىڭ تۆلەم ھەققىنى ئال-

غىنىم هارام ئەمەسقۇ دادا!
— بولدى، ئەمدى ماڭا شەيتانچاقنىڭمۇ كېرىكى يوق، هارامدىن كەلگەن شەيتانچاق مېنى بىر زەمبىل گۆش قىلىپ قويدى. تالا - تۈزنىڭ ئىشى ئەمدى ساڭا قالدى، — دېدى قوشنام قوپاللىق بىلەن.
ئوغلىنىڭ كۆزىدىن ياش ئەگىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ تالاغا چىقىپ كەتتى. مەن قوشنامغا تەسەللى بەردىم ۋە ئاخىرىدا قوشۇپ قويدۇم:
— بالىغا بەك قاتتىق تېگىپ كەتتىڭىزغۇ دەيمەن، سىلىقراق گەپ قىلسىڭىز بولاتتى. بۇ بىر تىلغا ئالغىچىلىك يامان ئىشمۇ ئەمەسقۇ؟
— يامان ئىش بولمىسىمۇ يامان ئىللەت. بۇ ئىللەت يامان ئىشنىڭ يوچۇقى، يوچۇقنى كىچىكىدىلا ئېتىۋېتىش كېرەك. بولمىسا، يامان ئىش ئۇلغىيىدۇ، مەنمۇ ئوغلۇمنىڭ مەندەك پاك - دىيانەتلىك ياشىشىنى ئۈمىد قىلىمەن - دە، — دېدى قوشنام.
بىز قوشنىمىزنىڭ گەپلىرىگە قايىل بولۇپ، ئۇنىڭ بالدۇرراق ئورنىدىن تۇرۇشىغا تىلەكداشلىقىمىزنى بىلدۈرۈپ قايتىپ چىقتۇق.

2001 - يىلى 3 - فېۋرال

مۇھەررىر بىلەن ئوقۇغۇچى

ئادىلنىڭ ساۋاقداشلىرى شەنبىلىك تاماشىغا تەييارلىق قىلىپ، كاستۇم - بۇرۇلكىلىرىغا دەزمال سىلىۋاتاتتى. ئادىل ئۇلارغا ھەۋىسى كەلگەندەك پىرھازا قاراپ ئولتۇر-دى، كېيىن ئىچىدە ئۇھسىندى.

ئادىلنىڭ دەزمال سالغۇدەك كاستۇم - بۇرۇلكىسى يوق، پەقەت دىجەندىن تىكىلگەن، ئەرزان باھالىق ئىككى قۇر ئىشتان - چاپىنى بار، خالاس. ھەر شەنبە، يەكشەنبە كۈنلىرى ياتىقىدىكى ساۋاقداشلىرى مۇشۇنداق ياسىنىپ - تارىنىدۇ، ئۇلار كىنو، تانسىغا بارىدۇ ياكى باشقا ئالىي مەكتەپلەردىكى ساۋاقداشلىرىنىڭ ياتىقىغا مېھمان بولۇپ بارىدۇ. ياتاقتا ئادىللا يالغۇز قېلىپ دەرس تەكرارلايدۇ. ئەدەبىيات دەرسىگە دائىر كىتابلارنى ئوقۇيدۇ، خاتىرە قال-دۇرىدۇ. ئۇ دائىم «ئوقۇغىلى كەلدىمۇ، دېمەك ئوقۇشۇم كېرەك، ئويۇن تاماشا تېپىلىدۇ، ئەمما بىلىم تېپىلمايدۇ، دادام: ‹ياش ۋاقتىڭدا ئوقۇساڭ تاشقا مۆھۈر باسقاندەك، مەندەك قېرىغاندا ئوقۇساڭ قۇمغا مۆھۈر باسقاندەك بولى-دۇ› دەيتتى. بىچارە دادام ياخشى ئوقۇپ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى ئەلا پۈتتۈرۈپ ئۇنىۋېرسىتېتقا كىرىشىم ئۈ-چۈن، ھەتتا ئۆيىمىزنى ئاقلاۋاتقان موزايلىق سىيىرىمىزنى سېتىپ ئۇنىۋېرسىتېتقا يەتتە يۈز سوم تۆلىدى. دادامنىڭ

بۇ مېھىر - مۇھەببەتكە تىرىشىپ بىلىم ئېلىپ بارمىسام قانداقمۇ يۈز كېلەلەيمەن!» دەپ ئويلايتتى.

ئادىل بۈگۈنمۇ ياتىقىدىكى ئوپۇر - توپۇرچىلىقتىن ئىچى سىقىلىپ مەكتەپ سەيناسىغا چىقتى، سىرتتا قار ئۇچقۇنداۋاتاتتى. ئادىل ئالىقىنىنى ئېچىپ قارغا تۇتتى، قار ئالىقىنىغا چۈشۈپلا ئېرىپ كەتتى. بىراق، بۇ يۇلتۇزسىمان قار ئۇچقۇنلىرى ئادىلنىڭ قەلبىدە بېسىپ بولمايدىغان كۈچلۈك ھاياجان قوزغىدى. ئادىل ياتىقىغا يۈگۈرگەن پېتى كىرىپ كەلدى، ئۈستەل يېنىدىكى كارىۋاتنىڭ گىرۋىكىدە ئولتۇردى - دە، قولىغا قەلەم ئالدى. دەپتىرىنىڭ بىر ۋارىقىغا «قار چېچەكلىرى» دېگەن خەت چېكىلدى.

ئادىل ئەتىسى «قار چېچەكلىرى» دېگەن شېئىرىنى بىر ئەدەبىي ژۇرنالغا ئاپىرىپ بەردى. ئارىدىن بىر نەچچە ئاي ئۆتتى، لېكىن شېئىرى ئېلان قىلىنمىدى، تەھرىر بۆلۈمىگە باردى - دە، تارتىنغان ھالدا ئىشىكتىن كىردى، ئاسمان رەڭ يۇڭ رەختتىن كاستۇم - بۇرۇلكا كىيگەن، بوينىغا ئاق گالستۇك تاقىغان، بۇدۇر چېچى پېشانىسىگە چۈشۈپ تۇرغان يىگىت باش كۆتۈرمەي ئىشلەۋاتاتتى. ئادىل بوسۇغىدا خېلى تۇردى. ئاخىرى بولالماي يۆتىلىپ قويدى، شۇندىلا ھېلىقى يىگىت بېشىنى كۆتۈرۈپ بوسۇغىدا تارتىنىپ تۇرغان يىگىتنى كۆردى ۋە:

— خوش، بىرەر ئىشىڭىز بارمىدى؟ — دەپ سورىدى.

— ھە، ئىككى، ئۈچ ئاي ئاۋۋال بىر ... بىر شېئىر ئەكىلىپ ...

— شېئىر ئەكەلگەنمىدىڭىز، ماۋزۇسى نېمە؟

— «قار چېچەكلىرى».

تەھرىر ئۇستىلىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى ئېچىلمىغان كونۋېرتلارغا قاراپ قويۇپ:

— ھە تېخى كۆرمىدىم، كۆرگەندىن كېيىن بىر نېمە دەي، — دېدى.

ئادىل بۇ ئىشخانىغا قانداق كىرگەن بولسا شۇنداق چىقىپ كەتتى. ئۇ، يېڭىدىن يازغان شېئىرلىرىنى ئېلىپ بارغانىدى. مۇھەررىر بىر نەچچە ئاي بۇرۇن ئەكىلىپ بەرگەن «قار چېچەكلىرى» نى كۆرمىگەن يەردە، بۇ شې- ئىرلىرىنى كۆرۈشكە چولىسى تەگمەيدىكەن – دە.

— ھە، ئاداش، دوقۇرۇپ باقتىڭمۇ؟ نېمە دەيدۇ؟

— تېخى كۆرمەپتۇ.

ئادىل ئاسىمنىڭ سوئالىغا قىسقىلا جاۋاب بەردى.

— ھەي ئاداش، قۇرۇق گەپ ھازىر ھېچكىمنىڭ قۇلىقىغا خۇشياقمايدۇ. ئۇنى مېھمان قىلىپ تونۇشۇۋال.

ئادىل ئاغىنىسىنىڭ بۇ گېپىگە سەل ئەجەبلەندى، يۇرتىدىكى گېزىتنىڭ مۇھەررىرلىرىنى بىر قېتىممۇ مېھ- مان قىلمىغان، شۇندىمۇ بىر نەچچە شېئىرىنى گېزىتتە ئېلان قىلىپ ئىلھام بەرگەنىدى – دە.

ئادىل دەرستىن چۈشۈپ كۇتۇپخانىغا كىردى، ژۇر- نالىنىڭ مۇندەرىجىسىگە قارىدى، شېئىرى يوق ئىدى. بۇنى كۆزىتىپ تۇرغان ئاسىم مەسلىھەت ۋە مەدەت بەردى:

— ھە، بەرمەپتىمۇ، مەن دېمىدىممۇ مېھمان قىل دەپ.

— پۇلۇم بولمىسا ھاك بىلەن زاكىتا مېھمان قىلىمەن- مۇ؟

— پۇلۇڭ بولمىسا مانا پۇل، هازىرلا هېلىقى مۇ- ھەررىرنى ئاشخانىغا باشلا، — دېدى ئاسىم ئون سومنى بېرىپ.

ئادىل ئاغىنىسىگە مىننەتدارلىق نەزەرىدە قارىدى. ئۇ كەچ سائەت بەشكە ئۇلگۇرۇپ هېلىقى مۇھەررىرنىڭ ئىشخا- نىسىغا كىردى.

— ھە، سىز كىم بولىسىز؟

— مەن . . . مەن «قار چېچەكلىرى» شېئىرىنى ئەكىلىپ بەرگەن ئادىل بولىمەن، ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇۋا- تىمەن.

— ھە، ئۇ شېئىرىڭىز قېنى؟

— بىر نەچچە ئاي بۇرۇن ئەۋەتكەنىدىم، مۇھەررىر ئاكا، هازىر كەچ كىرىپ قالدى، بىللە تاماقلىنايلى. مەن يەنە شېئىرلار ئېلىپ كېلىۋېدىم، ئاشخانىدا پاراڭلاشساق.

— شېئىرلىرىڭىزنى ماڭا بېرىڭ، — دېدى مۇھەر- رىر ۋە ئادىل سۇنۇپ بەرگەن شېئىرلارنى سىم سېتكا ئىچىگە سېلىپ قويدى.

ئۇلار ئاشخانىغا كىرىشتى، ئادىل تاماق ۋە بىر بوتۇلكا پىۋا ئالدى. مۇھەررىر تاماق يەۋېتىپ:

— شېئىرلىرىڭىزنى ئەتىلا كۆرىمەن، كېلىپ تۇ - رۇڭ، — دېدى. مۇھەررىر.

ئادىل زور ئۈمىد بىلەن قايتتى.

ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتتى، دادىسىدىن ئاتمىش يۈەن پۇل بىلەن خەت كەلدى، ئادىل ئىمتىھانلارنى بېرىش بىلەن ئالدىراش بولغاچ تەھرىر بۆلۈمىگە بارالمىدى ۋە ژۇرنالنىڭ بىرىنچى ئايلىق سانىنىمۇ كۆرەلمىگەنىدى، ئۇ ئاخىرقى

ئىمتىھاننى بىرىپ بولۇپلا كۆتۈپخانىغا كىردى. شېئىرى بىرىنچى سانغىمۇ بېسىلماپتۇ. ئۇ مەيۈس ھالدا ياتىقىغا كىردى. ئاسىم ئۆيگە بېرىش تەييارلىقىنى قىلىۋاتاتتى. ئۇ ئادىلنىڭ چۈشكۈن ھالىتىنى كۆرۈپ مەسلىھەت بەردى:

— دوستۇم، ئۇ سېنىڭ بىرەر قېتىم تاماق ئېلىپ بەرگىنىڭگە شېئىرىڭنى بەرمەيدىغاندەك. يەنە بىر قېتىم مېھمان قىلىپ باققىن. بىر شېئىرىڭ ژۇرنالغا چىقسىلا، شېئىرلىرىڭ كەينى - كەينىدىن چىقىۋېرىدۇ، مەنمۇ شۇنداق قىلغانىدىم.

ئادىل ئويلاندى، ئاسىمنىڭ گېپىگە كىرىپ مۇھەررىرنى مېھمان قىلاي دېسە ئاتا - ئانىسىنىڭ ئالدىغا بارالمايدۇ. مېھمان قىلمىسا شېئىرىنى بەرمەيدىغان ئوخشايدۇ. قانداق قىلسا بولار؟ ئۇ، ئويلا - ئويلا ئاخىرى تەتىلدە ئۆيگە بارماسلىق قارارىغا كەلدى. ئادىل ئۆزۈن بىر پارچە خەت يازدى. مەكتەپ ئاشخانىسىدىن بىر كىلوگرام خاسىڭ مېيى، بازاردىن ئىككى كىلوگرام ئانار ئالدى - دە، بىر خالتا قىلىپ ئاسىمغا بەردى. ئاسىم كەتكەندىن كېيىن، يانچۇقىغا يىگىرمە سوم سېلىپ تەھرىر بۆلۈمىگە باردى. مۇھەررىر يەنىلا باش كۆتۈرمەي ئىشلەۋاتاتتى.

— ھە، كەلگىن داشۆسىڭ، شېئىرلىرىڭنى كۆردۇم، يامان ئەمەس يېزىپسەن، سەندە ئۈمىد بار.

مۇھەررىرنىڭ بۇ ماختىشىدىن ئادىلنىڭ كۆڭلى كۆتۈرۈلدى. ئۇ ھاياجان بىلەن:

— تەھرىر ئاكا، ۋاقتىڭىز بولسا، سىرتتا بىردەم - يېرىمدەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرساق.

— رەھمەت، سەن ئوقۇغۇچى تۇرساڭ.

— باشقىغۇ ئىش يوق، بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇ-
رايلى.

مۇھەررىر قەغەزلىرىنى يىغىشتۇردى. ئادىل ئۇنى يە-
نە دەسلەپ ئەكىرگەن ئاشخانىغا باشلىدى ئۇلار يەنە ئىچىش-
تى. تاماقتىن كېيىن:

— «قار چېچەكلىرى» شېئىرىنىڭ بىرىنچى سانىغا
ئۆلگۈرمىدى، بىز ئۇن بىرىنچى ئايدا تەھرىرلەپ، ئون
ئىككىنچى ئايدا باسما زاۋۇتىغا ئۆتكۈزىمىز ئەمەسمۇ. ھا-
زىر شېئىرلىرىڭنى ئىككىنچى سانىغا تەييارلاپ قويدۇم.

بۇ خوش خەۋەرگە ئادىل نىمە دېيىشىنى بىلەلمەي
قالدى. پەقەت مۇھەررىرنىڭ قولىنى مەھكەم قىسىپ تۇ-
رۇپ:

— رەھمەت، ياخشىلىقىڭىزنى ئۇنتۇمايمەن، —
دېدى.

ئادىل ياتىقىغا كېلىۋېتىپ «ھە، ئۆيگە بارماي ئەقىل-
لىق ئىش قىپتىمەن، مۇھەررىرنى يەنە بىر قېتىم مېھمان
قىلسام بولغۇدەك» دەپ ئويلىدى

ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە تەتىل تۈگەپ ئاسىم قايتىپ
كەلدى. ئۇ ئادىلغا خەت خالتا ئېلىپ كەلدى، ئادىل بۇلار-
نى يەپ ئۆيگە بارغاندەك راھەتلەندى. ئاسىم:

— خوش، شېئىرلىرىڭ ژۇرنالغا بېسىلدىمۇ؟ —
دەپ سورىدى.

— ھەي، — دەپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى ئادىل، —
ژۇرنالنىڭ ئىككىنچى سانىغىمۇ بېسىلمىدى، مۇھەررىر
ئاكىدىن سورىسام «بۇ سانغا پاتماي قالدى، ئۈچىنچى سانغا
جەزمەن چىقىدۇ» دەيدۇ.

ئاسىمنىڭ قاپىقى تۈرۈلدى، بىردىن ئۇ مۇنداق دې-
دى:

— «قار چېچەكلىرى» دېگەن شېئىرىڭنى بەرگىنە، بىر كۆرۈپ باقاي.

ئادىل شېئىرلىرى كۆچۈرۈلگەن خاتىرە دەپتىرىنى بەردى.

ئىككىنچى مەۋسۇملۇق دەرس باشلاندى. بىر كۈنى ئاسىم ئىككى سان گېزىت كۆتۈرۈپ كىرىپ، ئادىلنىڭ ئالدىغا يېيىپ قويدى، ئادىلنىڭ كۆزى «قار چېچەكلىرى» دېگەن ماۋزۇغا چۈشتى، ئۇنىڭ كۆزلىرى يېنىپ كەتتى، ئوتتەك ئىشتىياق بىلەن ئوقۇپ چىقتى، شېئىر ئەينى بېرىلگەنىكەن لېكىن، ماۋزۇسى ئاستىغا ئۇنىڭ ئىسمى يېزىلماي، باشقا بىرىنىڭ ئىسمى يېزىلغانىدى. ئاندىن ئۇ يەنە بىر سان گېزىتتىكى «تۈلكە بىلەن قوزا» دېگەن مەسەلنى ئوقۇپ چىقتى، ئاپتورنىڭ نامى «خەنجەر» ئىدى. مەسەلدە تۈلكىنىڭ قوزىنى ئالداپ يېگىنى تەسۋىرلەنگەنىدى.

— بۇ شېئىرىمنى بۇ گېزىتكە بەرمىگەنتىمغۇ؟

— ئەمما، ماڭا بەرگەنتىڭ!

ئارىدىن يەنە ئىككى ھەپتە ئۆتتى، ئۈچىنچى سان ئەدەبىي ژۇرنالمۇ چىقتى، ئادىلنىڭ شېئىرلىرىنىڭ سايە-سىمۇ يوق. لېكىن گېزىتتە ئۇنىڭ ئەدەبىي ژۇرنال يەتتە ئايدىن بېرى بەرمىگە تۆت پارچە شېئىرى بېسىلدى، ئادىل بىلەن ئاسىم پوچتىخانىدىن 117 سوم قەلەم ھەققى ئېلىپ چىقتى، ئاسىم:

— ئاداش، ژۇرنال مۇھەررىرىنى بۇ پۇل بىلەن

ئاخىرقى قېتىم مېھمان قىلساق قانداق دەيسەن؟ — دەپ سورىدى.
— ئەمدىچۇ قارا، — دەپ ئاسىم ئادىلنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى.
ئادىل كىشىنىڭ غىدىغىسى كەلگۈدەك كۈلۈۋەتتى:
— ھەي، سەت بولارمىكىن، - دېدى.
— ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ، — دېدى ئاسىم، — ئۇ نەپسى بالاخورنى بىر ئوخشىتايلى.
ئۇلار مۇھەررىر بىلەن ئاشخانىغا كىرىشتى. ئاسىم تاڭجاڭغا بۇيرۇدى:
ئاۋۋال قورۇمىلار كېلىشكە باشلىدى، ئاسىم نۆۋىتىدە «ئىلى ئالاھىدە ھارىقى» دىن بېلىق كۆزى قىلىپ قۇيۇپ مۇھەررىرگە سۇندى:
— مۇھەررىر ئاكا، بىز ئوقۇغۇچى، ھاراق ئىچمەيمىز، بىز پىۋا، سىز ھاراق ئىچىڭ. قېنى خوشە!
مۇھەررىر بىرلا كۆتۈرۈپ ئىچىۋەتتى. ئاسىم ئۇستىلىق بىلەن ئۇنىڭغا ھاراق قۇيۇپ، تاماق كەلگۈچە بوتۇلكىنى يېرىملىتىپ قويدى، ئادىل بىرىنچى - ئىستاكان پىۋىنى ئاغزىغا تەگكۈزۈپ قويۇپ قورۇمىلاردىن راسا يېدى، مۇھەررىر شىركەيپ بولۇپ ئېچىلدى:
— ئەكەل ئۇكا، بېلىق كۆزى، خوشە!
بوتۇلكا بوشىغاندا تەھرىر بېشىنى كۆتۈرەلمەي ئۇستەلگە قويدى. ئاسىم شۇ ھامان «تۇلكە بىلەن قوزا»، «قار چېچەكلىرى» بېسىلغان گېزىتلەرنى قاتلاپ مۇھەررىرنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويدى، ئاندى:
— ئادىل، مېنى ئاپتوبۇس بېكىتىدە ساقلا، —

دېدى.

ئاسىم بىر ۋاراق قەغەزگە خەت پۈتتى:

بۇ هاراقنى راسا ئىچىپ،
مەست بولۇپ قالدىڭ.
ئالدامچىلىق يولىدا مېڭىپ،
پەس بولۇپ قالدىڭ.

خەتنىڭ ئاخىرىغا «بۇگۈنكى كاتتا زىياپىتىڭىزگە رەھمەت. پۇلنى رەنجىمەي تۆلىۋېتەرسىز، ئامان بولۇڭ» دەپ يازدى.

ئاسىم خەتنى مۇھەررىرنىڭ ئېڭىكىنىڭ ئاستىغا تىرەپ قويدى.

1994 ـ يىلى 22 ـ فېۋرال

جوپ گۈزەل

1

ئۇ ئۆلۈپ كەتتى. ئۇنىڭ مېيىتىنى قەبرىستانلىققا ئېلىپ بارغۇچە، يەرلەپ بولۇپ قايتىپ كەلگۈچە ئىچىمدە خۇداغا نالە قىلىپ يىغلىدىم. ئۇ ئاتمىش تۆت يېشىدىلا ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلدى. ئۇنىڭ ئۆمرىنىڭ تولىسى ئۆزىگە ئوخشاش گۈزەل دوستىنىڭ ھەسەتخورلۇقى تۈپەيلى دەرد ـ ئەلەم بىلەن ئۆتۈپ كەتتى. ئاياللار ئۈچۈن ئېيتقاندا، گۈزەللىك ئۇلارنىڭ بەختلىك بولۇشىنىڭ، بەختىيار تۇرمۇش كەچۈرۈشىنىڭ ئاساسى بولۇشى كېرەك ئىدىغۇ؟ لېكىن، گۈزەللىكى ئۇنىڭغا بەختسىزلىك ئېلىپ كەلدى. ئۇ دۇنياغا بالدۇر، ئالدىراپ كېتىشىگە سەۋەبچى بولۇپ قالدى. بۇ قانداق قىسمەت؟!

مەن ئىچىمدە يىغلاپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ پۈتۈن ھاياتىنى دېگۈدەك كۆز ئالدىمدىن ئۆتكۈزدۈم.

2

1952 ـ يىلى، رامزاننىڭ ئاخىرقى كۈنى، مەدرىسىنىڭ يان تەرىپىدىكى قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپى قايناپ كەت-

كەندى. ئۇ يەر ئىلىدىن تۈنجى قېتىم شىنجاڭ مىللەتلەر دارىلفۇنۇنىغا ئوقۇشقا بارىدىغان 200 ئوقۇغۇچى ۋە ئۇلار-نىڭ ئۇرۇق - تۇغقان، دوست - يارەنلىرىگە تولغانىدى. كىچىكى 15 ياش، چوڭى 26 ياشلىق بۇ ئوغۇل - قىزلار ھاياجانلىناتتى، ئۇرۇق - تۇغقان، دوست - يارەنلىرى بىلەن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغان ھالدا مۇڭدىشاتتى، مەن دوستلىرىم بىلەن مۇڭدىشىۋېتىپ پات - پات ناغرىچى مە-ھەللىسى تەرەپكە قاراپ قوياتتىم، يۈك - تاقىلىرىمىزنى 2 - دۇنيا ئۇرۇشىغا قاتنىشىپ ئامان قالغان ھەربىي ماشىنىلارغا بېسىپمۇ بولغانىدۇق. «ماڭا قارا» دېگەندەك تۇيۇلۇپ ئەتراپقا سىنچىلاپ قارىدىم، بىردىن پايپاسلاپ كېلىۋاتقان ئاپامنى كۆرۈپ قالدىم. «مېنى ئۇزاتقىلى بىچا-رە ئاپام كەپتۇ - دە» دېگەن خۇشاللىق ئىچىدە ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈردۈم. مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدا ئۇچراش-تۇق، ئۇنىڭ قولى خېمىر يۇقى ئىدى، ساڭزىغا خېمىر يۇغۇرۇپلا كەلگىنى ئېنىق!

— جېنىم بالام، داداڭ، ئاكاڭ ئىش بىلەن، سىڭ-لىڭ بىلەن ئىنىڭ مەكتەپكە كەتكەن، سېنى ئۇزاتقىلى ئالدىراپلا كەلدىم.

— دەل ۋاقتىدا كەلدىڭ ئاپا، بەك خۇش بولدۇم.

— ھېيتنى ئۆتكۈزۈپ ماڭساڭلار بولمامدۇ؟

— شۇنداق بولسا، ھېيتلىغاچ بارلىق تۇغقانلار بى-لەن خوشلىشىۋالاردىم، ئامال قانچە . . .

مېنى چاقىرىشتى، مەن ئاپامغا تويماي قارىدىم ۋە:

— ماڭدىكەنمىز، خوش ئاپا، ئۆزۈڭنى ئاسرا، — دېدىم.

— خەت يېزىپ تۇرغىن، بالام!

ئاپام شۇنداق دەپ مېنى باغرىغا باستى، پېشانەمدىن سۆيدى ۋە ئاقيول تىلىدى. مەن ئاپامنى قېنىپ پۇرىۋالدىم.

ساۋاقداشلىرىمىز بىر - بىرلەپ چىقىۋاتقان قارا ماشىنا - يۈك ئاپتوموبىلىنىڭ يېنىغا كېلىشىمگە يارى دېگەن شوپۇر يېنىمغا كېلىپ:

— سېنى ئىشانخىنىكام ماڭا تاپشۇرغان، داداڭدەك ئۆلىمانىڭ گېپىنى ئاڭلىماسقا ھەددىم يوق، مېنىڭ ماشىنامدا ئولتۇرە، — دېدى ۋە كۆپچىلىككە قاراپ توۋلىدى، — مەردانە يىگىتلەر، مېنىڭ ماشىنامغا چىقىڭلار، ئۇرۇمچىگە بىرىنچى بولۇپ ئاپىرىمەن.

بىرىنچى بولۇپ ياركامنىڭ ماشىنىسى مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىقتى، ئاپام خېمىر يۇقى قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ قالدى. يۈكلىرىمىز ئاستىمىزدا، ھەممىمىز سۆكۈتتە. ئىچىمدە «ئېھ ، تەكشى ئۆسكەن كۆكتېرەكلىرىم، تىنماي ماڭغان توپىلىق يوللىرىم، مەي باغلاپ پىشقان مېۋىلىرىم، خوش ئەمدى!» دەپ پىچىرلايمەن. تەلكە ئېغىزىغا يېقىنلاپ قالغاندا، ياركام ماشىنىسىنى يول چېتىدىكى چىمەنلىكتە توختاتتى - دە:

— ماشىنىدىن چۈشۈپ، چىمەنلىكتە بىردەم پۇت - قولۇڭلارنى سوزۇۋېلىڭلار، — دەپ ماشىنىسىنى رېمونت قىلغىلى تۇردى.

بىز چىمەنلىكتە ئولتۇرۇپ ئېلى ناخشىلىرىنى ئېيتتۇق، كەينىدە قالغان ماشىنىلار ناخشىمىزنىڭ بېلىگە تەپتى، ئۇ ماشىنىدىكىلەر:

— موزاينىڭ يوگورۇشى سامانلىققىچە، — دېگەندەك سۆزلەرنى قىلىشىپ، ۋارقىراش، ئىسقىرتىش بىلەن ئۆتۈپ كەتتى.

لېۋىمىزنى چىشلەپ قالدۇق. ياركامنىڭ بوم ئاۋازى چىقتى:

— قېنى يىگىتلەر، ماشىنىغا چىقىڭلار! ئۇلاردىن بىردەمدىلا ئۆتۈپ كېتىمىز.

تەلكە ئىچىگە كىردۇق، بىز ئەتراپنى تاماشا قىلىپ كېتىۋاتاتتۇق، ئوڭ تەرىپىمىزدىكى بوك - باراقسان ئالما - ئۆرۈكلۈكنى كۆرۈپ، خوشال ۋارقىرىشىپ كەتتۇق:

— تاغ ئالمىسى، بۇ يەردىمۇ باغ بار ئىكەن.

ياركام ئاۋازىمىزنى ئاڭلاپ ماشىنىسىنى توختىتىپ دېدى:

— تەبىئىي باغدا بىر ئويناۋېلىڭلار، بۇنىڭدىن كېيىن باغ كۆرمەيسىلەر.

بىز تايچاقلاردەك يوگۈردۇق، ئالما شاخلىرىغا چىقىپ، ئالما ئۈزدۇق، ئوغۇللار كۆينىكىمىزنى تاسما پوتا ئىچىگە كىرگۈزۈپ، قوينىمىزغا ئۈزگەن ئالمىلارنى سالدۇق، يېسەك ئاچچىق ئىكەن.

ماشىنىغا چىقىشىمىزغا ياركام ئوت ئالدۇردى. كەڭسايغا كەلگۈچە تۆت ماشىنىدىن ئۆتۈپ كەتتى، بىز قوينىمىزدىكى ئالمىلارنى ھەر بىر ماشىنىدىن ئۆتكەندە، ساۋاقداشلارغا ئاتتۇق. گۆھەر بىلەن مۇكەش ئۈچىنچى ماشىنىدا كوزۇپقا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپتىكەن، مەن ئۇلارغا ئالمىنى ھاۋىلىتىپ چۆرۈپ بەردىم. قىلىقىمىزغا ئوغۇللار دوق قىلىشتى، قىزلار چىرقىراشتى. ئىگىز تاغلارنى قاپلىغان

قارىغاي، قېيىن، تاغ تېرىكى ۋە سۆگەت، ياپيېشىل ئوت - چۆپ، گۈللەرنى كەينىدە قالدۇرۇپ، بىردىنلا تەلكىنىڭ داۋىنىغا چىقىپ قالدۇق، ئالدىمىزدا خۇددى كۆك ئاسمان-دەك چايقىلىپ ياتقان ئاجايىپ گۈزەللىك نامايان بولدى. بۇ سايرام كۆلى ئىدى.

ياركام ھەممە ماشىنىلاردىن ئۆتۈپ كېتەتتىيۇ، ما-شىنىنى توختىتىپ، بىر يەرلىرىنى رىمونت قىلاتتى. مې-ڭىپ يەنە باشقا ماشىنىلاردىن ئۆتۈپ كېتەتتى، بىز باشقا ماشىنىلارنى يانداپ ئۆتكەندە ماشىنا ئۈستىدىكىلەرگە ئال-ما، ئۆرۈك ئاتاتتۇق، شۇنداق شوخلۇقلار بىلەن بىز چىق-قان ماشىنا ئۈچىنچى كۈنى ئەڭ ئاخىرىدا قېلىپ، شىنجاڭ مىللەتلەر دارىلفۇنونىنىڭ مەيدانىغا يېرىم كېچىدە يېتىپ باردى.

بىز ئوغۇللار 1937 - يىلى سېلىنىپ، دارىلمۇئەللى-مىن قىلىنغان قىزىل بىنانىڭ بىرىنچى قەۋىتىگە ئورۇن-لاشتۇق. گۆھەر، مۇكەش قاتارلىق قىزلار ئىككىنچى قە-ۋىتىگە ئورۇنلاشتى، بىنانىڭ بىر ئىشىكىدىن چىققاچقا كۈندىلا ئۇلار بىلەن ئۇچرىشىپ تۇراتتىم. بىزنى ھە دېگەن-دە، يېڭى بىنانىڭ قۇرۇلۇش ئەخلەتلىرىنى تازىلاشقا سال-دى، كەچلىك تاماقتىن كېيىن قىزىل بىنا ئالدىدىكى مەيداندا تانسا قىزىپ كېتەتتى. بىر ئاخشىمى تانسا ئوينى-غانلارغا قاراپ تاماشا قىلىپ تۇرسام گۆھەر ئالدىمغا كەل-دى:

— كېلە، ساڭا تانسا ئۆگىتىپ قوياي، — دېدى ئۇ.

مەن تارتىنىپقىنا ئۇنىڭ زىلۋا بېلىنى، ئاپئاق، يۇم-

شاق قولىنى تۇتتۇم، گۆھەر ماڭا تانسا ئۆگىتىشكە باشلى-
دى:
— بىر - ئىككى - بىر! بىر - ئىككى - بىر.
ھودۇققىنىمدىن، بولۇپمۇ قىز بالىنىڭ بېلىنى بى-
رىنچى قېتىم تۇتقىنىمدىن ھاياجانلىنىپ، ئۇنىڭ پۇتىنى
دەسسەپ سالاتتىم، ئۇ قاقشاپ كېتەتتى:
— ھوي ساراڭ، يۈزۈمگە قارىماي، پۇتۇڭغا قارا!
ئەتىسى كەچتە تانسا ئويناۋاتقان مەيدانغا بېرىشىمغا
ئالدىمغا مۇكەش كەلدى:
— بىر مەھەللىگىمىز تانسىنى قانداق ئۆگەتتىكىن.
كېلىڭ ئويناپ باقىلى.
مۇكەشمۇ گۆھەردىن قېلىشقۇسىز لەۋەن، چىرايلىق
ئىدى. قاپقارا كۆزلىرى چوڭ، قارا قاشلىق، ئاق يۈز-
لۈك، زىلۋا بويلۇق بولۇپ گۆھەردىن سەل ئېگىزرەك،
ئۇزۇن قوڭدۇز چاچلىق قىز ئىدى. يىگىتلەر ئۇنىڭغا قارى-
ماي قالمايتتى، ئەمما ئۇنىڭغا بىر نىمە دېيىشكە پېتىنال-
مايتتى. بۇ ئىككى گۈزەلنى ئۇستاز تۇتۇپ، تانسىنىڭ
ھەممە تۈرلىرىنى ئۆگىنىۋالدىم.
مەن ئالتە يېشىمدا، كالىنىڭ دوۋسىقىنى پۈۋدەپ
ۋالىبول ئوينىغىنىمدىن بېرى ۋالىبول، پۇتبول ئويناپ
كەلگەن، «ئەخمەتجان قاسىمى نامىدىكى بىلىم يۇرتى» غا
كەلگەندىن كېيىن شاخمات، بىليارت ئۆگەنگەنىدىم. تېخى
ئوقۇش رەسمىي باشلانمىغاچقا، توپ، شاخمات دېگەنلەرنى
ئويناش بىلەن بولۇپ كەتتىم. مەكتەپنى تازىلاپ بولۇشى-
مىزغا بىر خەنزۇچە ئۆگىنىشنى باشلىدۇق، ئۆگىنىشتىن
كېيىنكى ئىككى سائەتتە پۇتبول تېپەتتىم، ۋالىبول ئوي-

نايتتىم، كەچلىك تاماقتىن كېيىن قىزىل بىنانىڭ ئالدىـ
دىكى مەيداندا تانسا قىزىپ كېتەتتى، مەن گۆھەر بىلەن
مۆكەشنى — جۈپ گۈزەلنى ئىككى بېقىنىمغا ئېلىپ
ئولتۇراتتىم، تانسا باشلانغان هامان ئۇ ئىككىسىنى نۆۋەت
بىلەن تارتىپ تانسا ئوينايتتىم. بىز بىر يۇرت، بىر دېمەتلىك
بولغاچقا ئۇلار مەن بىلەن بىللە بولسا ئۆزىنى ئەركىن ـ ئازادە
هېس قىلاتتى.

بىر كۈنى مەيداندا تانسا باشلىنىشىنى كۈتۈپ، جۈپ
گۈزەلنىڭ ئوتتۇرىسىدا پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتىم. بۇ يىل
بۇ مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، ئوقۇتقۇچىلىققا قالغانلارمۇ تانسا
ئوينىغىلى كېلىشتى، ئۇلاردىن ئابلىز دارازا دەيدىغان بىـ
رى ئالدىمىزغا كېلىپ گۆھەرنى تانسىغا تەكلىپ قىلدى.
گۆھەر تارتىنىپ، بېشىنى مېنىڭ دۈمبەم تەرەپكە قىلىۋالـ
دى ۋە پىچىرلىدى:

— تېز قوپۇپ مېنى تانسىغا تارت.

مەن ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ تانسىغا تارتتىم.

— بۇ دارازا ماڭا يەۋەتكۇدەك قاراپلا يۈرۈيدۇ.

— ئۇ ئادەم يەيدىغان چىلبۆرە ئەمەستۇ، — دېدىم.

— نەق چىلبۆرىدەك قارايدۇ، ئاپام ماڭا سىنىڭدىن
ئايرىلماي يۈرۈشنى، كوچىغا چىققاندا، سېنى ھەمراھ قىـ
لىۋېلىشنى تاپىلىغان.

يەنە بىر قېتىمقى تانسىدا بىر چۆچەكلىك يىگىت توپـ
توغرا مۆكەشنىڭ ئالدىغا كېلىشكە باشلىدى. مەن مۆكەشـ
نى تەزىم بىلەن تانسىغا تارتىپ ئويناپ كەتتىم، گۆھەر:

— ھوي سارالڭ، سەت بولىدۇ، — دېدى.

— مەن سېنىڭلا ئەمەس، مۆكەشنىڭمۇ مۇھاپىزەت ـ

چىسى، — دېدىم.

مۇكەش ۋىلىقلاپ تاتلىق كۈلۈپ كەتتى. بىر ئايلىنىپ چىقىپ گۆھەرنى كۆزۈم بىلەن ئىزدىدىم، ئۇ «پومىدۇر» لەقىمىنى ئالغان سېمىز قىز بىلەن تانسا ئويناۋاتقانىكەن.

بىر ئاي ۋاقتىمىز ئەنە شۇنداق كۈندە بىرنەچچە سائەت خەنزۇچە ئۆگىنىش، تازىلىق قىلىش، توپ، بورت، ئاخ-شىمى تانسا ئويناش بىلەن ئۆتۈپ كەتتى. بىز دارىلفۇنۇنغا كېلىپ بىر ئاي بولاي دېگەندە، يەنى توققۇزىنچى ئاينىڭ ئاخىرىدا قار چۈشۈپ، ياز بىلەن خوشلىشىشقا توغرا كەل-دى. سىنىپلارنى ئاقلاۋاتقان بولغاچقا خەنزۇچىنى مەيداندا ياكى يوللاردا پارتا قويۇپ ئۆگىنەتتۇق. قار چۈشكەندىن كېيىن، ھاۋا بىردىنلا سوۋۇپ، شىللىمىزنى قورۇشقا باشلىدى.

ئاخىر بىر كۈنى تانسا مەيدانىغا ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىن كەلگەن 400 ئوقۇغۇچىنى يىغىپ، سىنىپلارغا بۆلدى. مەن جۇپ گۈزەل بىلەن ماتېماتىكا فاكۇلتېتىغا بۆلۈندۈم، گەرچە كىچىكىمدىن ھېسابقا ئۇستا بولسامۇ، بۇ كەسىپتە ئوقۇغۇم يوق، بەلكى تارىخ كەسپىدە ئوقۇغۇم بار ئىدى. چۈنكى، تارىخقا قىزىقاتتىم. شۇڭا، تارىخ - جۇغراپىيە فاكۇلتېتىغا ئالماشتۇرۇپ قويساڭلار، دەپ بىر ھەپتە دېگۈدەك باشلىقلارنىڭ ئىشخانىسىغا قاترىدىم، ئاخىر ئالماشتىم. مېنى سىنىپتا بىر نەچچە كۈن كۆرەلمىگەن گۆھەر بىر كۈنى:

— ساڭا نېمە بولدى، نەچچە كۈندىن بېرى دەرسكە كىرمەيۋاتىسەنغۇ؟ — دەپ سورىدى تاماقخانىدىن چىقىۋې-تىپ.

— مەن هازىر تارىخ - جۇغراپىيە فاكۇلتېتىدا ئوقۇۋاتىمەن.
— بىزنىڭ فاكۇلتېتتىن نېمىشكە چىقىۋالدىڭ؟
— سىلەرگە مۇھاپىزەتچىلىك قىلىشتىن قېچىپ.
— ئوھوش، ھويغىنا بۇ چاقچىقىڭنى، زادى نېمە بولدى؟
— كەينىڭگە كىرىۋالغان ئۆز ۋىنتۇرا ئالگېبرانىڭ بىر مەسىلىسىنى بىر نەچچە سائەتكىچە چۈشەندۈرەلمىسە، نېمە قىلىمەن ئۇ فاكۇلتېتتا ئوقۇپ؟ ئىلىم - پەن ئىگىلەيمەن، دەپ ئاق قەغەزنى كۆتۈرۈپ چىققاندىن كۆرە ئۆزۈم قىزىقىدىغان پەننى ئوقۇماقچى بولدۇم.
— تارىخقا قىزىقامسەن؟
— شۇنداق، كەلگۈسىدە تارىخ مۇئەللىمى بولسام دەيمەن.
— ھەر ھالدا مېنىڭ ھالىمدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرغايسەن.
— ئەلۋەتتە.
ئەمەلىيەتتە، گۆھەر بىلەن ئەمەس، مۇكەش بىلەن كۆپرەك ئارىلىشىپ قالدىم. ھېسامىدىن تانكا دېگەن تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىسى مۇكەش ئىككىمىزنى مەكتەپ ۋالىبول كوماندىسىغا تاللىغانىدى، بۇ كوماندىدا مىجىت دېگەن بىر مەھەللىلىك ئاغىنەممۇ بار ئىدى. بىز ھەر كۈنى سەھەر سائەت ئالتىدە قىزىل بىنانىڭ ئالدىدىكى مەيداندا سىنىپ بويىچە تىزىلاتتۇق، ھېسامىدىنكام ۋالىبول كوماندىسىدىكىلەرنى قىزىل بىنانىڭ شەرقىدىكى ۋالىبول مەيدانىغا ئېلىپ بېرىپ يۈگۈرتەتتى، بىز مەيداننى نەچچە قېتىم

ئايلىنىپ يۈگۈرۈپ بولغاندىن كېيىن گۇرۇپپىلارغا بۆلۈ-
نۈپ، زابوي ئۇرۇش، پاسلىشىش مەشقى قىلاتتۇق. بىز
كۈنىگە ئالتە سائەت ئوقاتتۇق. دەم ئېلىشتا ئىككى
كوماندا بولۇپ سېتىكىدا ئويناپتتۇق. گۆھەر بۇ ئويۇن-
مىزنى كۈندە كۆرەتتى، بىرەر توپنى ئۇرۇپ چۈشۈرسەم
خۇشاللىقىدا سەكرەپ چاۋاك چېلىپ كېتەتتى.

3

ئوقۇش پۈتتۈردۈم، مېنى يەكەنگە تەقسىم قىلىشتى.
بىر كۈنى زاۋال ۋاقتىدا گەمە شەكلىدىكى ياتقىمدا نەرسە -
كېرەكلىرىمنى يىغىشتۇرۇۋاتسام ئىشىك چېكىلدى، چىق-
تىم، گۆھەر ئىكەن، ئۇ:
— خوشلاشقىلى كىرگەنتىم، — دەپ ئاشخانا تەرەپكە
ماڭدى.
ئەگەشتىم، ئۇنىڭدا ئۈن - تۈن يوق، كۆزۈمگە ئۇ-
نىڭ ئاق چىرايى گەجدەك ئاقىرىپ كەتكەندەك بىلىندى.
نېمە دەيدىكىن، دەپ ئاغزىغا قاردىم، ئالۇچا رەڭ ئويماق-
تەك لەۋلىرى ھېم يېپىلغان. ئاشخانا ئىچىگە كىردۇق،
ئوتتۇرىسى ئۇزۇن كارىدور، ئىككى تەرىپى ئوقۇغۇچىلار
تاماق يەيدىغان ئايرىم ئۆيلەر ئىدى، كارىدور گۇگۇم ئى-
دى. ئاخىر ئۇنىڭ تاتلىق لەۋلىرى ئېچىلدى:
— شۇنداق قىلىپ يەكەنگە كېتەمسەن؟
ئۇنىڭ ئاھاڭىدا ئەلەملىك نىدا بار ئىدى، ئۈچ كۈن
بۇرۇن ئازاد بىنا مەجلىس زالىدا خىزمەت تەقسىماتىمىز
ئېلان قىلىنىپ، گۆھەر بىلەن مۇكەش، مىجىت، ئەمىر-

دىنلەرنى ئۇرۇمچى قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىگە، مېنى يە-
كەنگە بۆلگەنلىكى ئېلان قىلىنغانىدى.
— ھەئە، تەلىپىم ئورۇندالدى، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ
ئارقىدا قالغان مائارىپىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئۆز ھەس-
سەمنى قوشاي دەيمەن، — دېدىم كۆڭلۇمدىكى گەپنى قى-
لىپ.
— تەشكىلگە دەپ دەسلەپ تەقسىم قىلىنغان قىزلار
ئورتىدا قالساڭ بولامدۇ؟ — دېدى گۆھەر سۆزۈمنى
بۆلۈپ، — بىز بىللە خۇشال - خۇرام ئىشلەردۇق ۋە
بەختلىك ئۆتەردۇق.
— مېنىڭ ئىلىم - پەن ئىگىلىشىم خەلقىم ئۈچۈن،
شۇڭا يەكەنگە بېرىپ، خەلقىمنىڭ پەن - مەدىنىيەت ئېڭى-
نى ئۆستۈرۈش - مېنىڭ ئەڭ چوڭ بەختىم.
— پاھ - پاھ، قالتىس ئاكتىپ بوپكېتىپسەن، بۇ
سېنىڭدىكى بىر رومانتىك تۇيغۇ، يالغان ئاكتىپلار «تەش-
كىل بىزنى ئەڭ ئېھتىياجلىق يەرگە تەقسىم قىلسۇن» دەپ
جارسالسا ئىشەندىڭمۇ؟ كۆرگەنسەن، ئاشۇ يالغان ئاكتىپ-
لار ئۇرۇمچىدە قالدى، غۇلجىغا تەقسىم قىلىندى، ھېلىمۇ
كېچىكمەيسەن، سېنىڭ ئورنۇڭغا تەقسىم قىلىنغان ئەمىر-
دىننىڭ ئورنىغا كەلگىن.
— ياق، ئۇنداق قىلالمايمەن.
— مېنىڭ ئۈچۈن بولسىمۇ قىلالامسەن؟
— قىلالمايمەن.
— سېنىڭ تۇرمۇش ھېسسىياتىڭ تېخىچە ئويغانماپ-
تۇ، تېخىچە سەبىي بالا ھالىتىڭدە تۇرۇپسەن.
گۆھەرنىڭ ئاغزىدىن چىققان بۇ گەپتىن تېڭىرقاپ

تۇرۇپلا قالدىم، ئۇ ماڭا يۈزلەندى، شەھلا كۆزلىرى ئوت بولۇپ يېنىپ، قاراڭغۇلۇقنى يورۇتۇپ تۇراتتى. ئۇ راست ئېيتىدۇ، ھېسسىياتىم ئويغانمىغاچقىمۇ، ئۇنىڭ مېنى ياخشى كۆرىدىغىنىنى شۇ كەمگىچە سەزمەپتىمەن، يېقىنچىلىقلىرىنى بىللە ئوقۇپ، بىللە ئويناپ يۈرگەن ئادەتتىكى ساۋاقداشلىق دەپ بىلىپتىمەن. يەنە ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قارىدىم. ئۇ ماڭا تولىمۇ بىچارە كۆرۈنۈپ، گويا «مەن بىلەن بىللە ئىشلە، مەن سېنى ياخشى كۆرىمەن» دەپ يالۋۇرۇۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. نۇرغۇن ئوغۇللار گۆھەرگە ئاشىق بولۇشقان، سۆيگۇ خەتلىرى يېزىشقان، ئەمما ئۇنىڭ مۇھەببىتىگە نائىل بولالمىغانىدى، بۇنداق ئىشلارنى ئۇ مېنىڭدىن سىر تۇتمىغان، بىللە بولۇپ پاراڭلاشقاندا ئېيتىپ بەرگەنىدى، ئۇ نېمىشقا شۇنداق قىلاتتى؟ ئېنىقكى، ئۇ مېنى ياخشى كۆرەتتى، ئۆزىگە تەلەپ قويۇشۇمنى ئۈتۈنۈپ شۇنداق قىلاتتى. مەن نېمىشقا ئۇنىڭ مەقسىتىنى بۇرۇنراق سەزمىدىم، ئۇنىڭغا تەلەپ قويمىدىم؟ . . . ئويلىنىپ قالدىم. ئۇ مۈكەشكە ئوخشاشلا چىرايلىق قىز ئىدى. پۇشايمان ئىچىدە:

— مەن، مەن مەڭگۈلۈككە كېتىۋاتىمەنغۇ، — دەپ سالغىنىمنى بىلمەيلا قالدىم.

— ئەمىسە قايتىپ كەل، مەن سېنى كۈتىمەن!

بۇ تاتلىق سۆز مېنى يەنە لەرزىگە سالدى، يىگىتلىكىم قوزغىلىپ، ئۇنى كۈچلۈك بىلەكلىرىم بىلەن قاتتىق قۇچاقلىدىم.

— ۋاي، قوۋۇرغىلىرىمنى سۇندۇرۇۋەتمىگىن.

ئۇنى ئاچ كۆزلەرچە سۆيۈشكە باشلىدىم . . .

ياتىقىمغا كەلسەم ئەمىردىن ھېچىيىپ تۇرۇپ:
— سىنى بايىلا مۇكەش ئىزدەپ كەلدى، — دېدى.
ئۇندىمەي سەپەر تەييارلىقىنى قىلدىم.
ئۇستى برېزېنت بىلەن يېپىلغان قارا ماشىنىغا 22 كىشىنىڭ يۈكىنى بېسىپ بولۇشىمىزغا مۇكەش كېلىپ يېڭىمدىن تارتتى. قىزىل بىنانىڭ كەينى ۋە كۈن چىقىش تەرىپى باغچە ئىدى، بىز ئۇ يەردە دائىم ئولتۇرۇپ دەرس تەكرارلايدىغان بەندىگە كېلىپ ئولتۇردۇق، مۇكەشمۇ گۆھەرگە ئوخشاش ئىستىھزالىق سۆزلەر بىلەن گۆھەرنىڭ سۆزلىرىنى تەكرارلىدى. مېنىڭ قېپقېلىشىمنى ئىلتىجا قىلىپ سۇركەلدى. ئۇنىڭ ئاھۇ كۆزلىرىگە قاراپ تۇرۇپ جاۋاب بەردىم:
— كەچۈرگىن، كېچىكتۇق. چۆچەكلىك يىگىت بىلەن بەختلىك ئۆتەرسەن، — دەپ ئورنۇمدىن تۇردۇم.
— ئەڭ بولمىغاندا سۈرىتىڭنى قالدۇرۇپ كەت!
تۆش يانچۇقۇمدىكى مەكتەپ كىنىشكىسىنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا چاپلانغان سۈرەتنى سويۇپ بەردىم.
— بۇنىڭدىن باشقا سۈرەتكە چۈشمىگەنتىم.
— ماشىنا ماڭغىلى ئاتىدۇ، تېز بول، — گۆھەرنىڭ ئاۋازى بىلەن تەڭ ماشىنىغا يۈگۈردۈم.

4

سەپىرىمىز باشلانغان ھامان ماشىنا ئىچى سۈكۈتكە چۆمدى. پەقەت ماشىنىنىڭ ماتور ئاۋازىلا جىمىلىقنى بۇزۇپ تۇراتتى، ھەممىنىڭ بېشى چۈشۈپ كەتكەن، كوزۇپقا

يۆلىنىپ ئولتۇرغان بەش قىزنىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن، بۇ كۆزلەردىن ئاققان ياش سىرغىپ مەڭزىلىرىدە قېتىپ قالغانىدى. خىيال يىپلىرىم بىر جۈپ گۈزەل ئارىسىدا ئۈزەتتى، تۇنجى ھېسسىياتىمنى ئاخشام گۆھەر قوزغىدى، ئىككىنچى قېتىم مۈكەشنىڭ ئىلتىجاسى. مەن زادى قايسىسىنى ياقتۇرىمەن؟ ئاتا - ئانامنىڭ گۆھەرنى ياقتۇرىدىغىنى ئېنىق، مېنىڭ قاچان قايتىپ كېلىشىم نامەلۇم، پەقەت گۆھەرنىڭ تاتلىق لەۋلىرىلا مېنى ئۈرۈمچىگە ماگنىتتەك تارتىپ تۇرىدۇ.

بىز پاقىدەك مېڭىپ يەتتە كۈندە قەشقەرگە باردۇق، يول بويى يەتتە ساۋاقداشنى قەدىمىي شەھەر كۇچا، ئاقسۇلارغا تاشلىدۇق. قەشقەرگە بارساق روزى ھېيت راسا قىزىپ كېتىپتۇ، ھېيتكار ئالدىدىكى مەيداندا، ھېيتلىق كىيىملىرىنى كىيگەن ئەر - ئايال، قېرى - ياش، ئۆسمۈرلەر ھېيتكار جامەسىنىڭ ئۆگزىسىدە چېلىنىۋاتقان ناغرىغا ئۇسسۇل ئويناۋېتىپتۇ. بىز بىللە ھېيت ئوينىدۇق.

سەپىرىمىزنىڭ 13 - كۈنى ئۆز ۋاقتىدا سەئىدىيە خاندانلىقىنىڭ پايتەختى بولغان يەكەن شەھىرىگە باردۇق، يەكەن شەھىرىدىلا شۇ چاغدا 300 مىڭ ئادەم بار ئىكەن. يەكەن دارىلمۇئەللىمىندە ئىشلەۋاتقان بىر يۇرتلۇقۇم جالالىدىن مېنى باشلاپ يۈرۈپ بۇ شەھەرنى سەيلە قىلدۇردى. بۇ شەھەر خارابە كۆرۈنىسمۇ قەدىمىي قەبرىستانلىقلار ماڭا ئالاھىدە تەسىر قىلدى. مەن ئۆزۈمنى ئوتتۇرا ئەسىردە ياشاۋاتقاندەك ھېس قىلدىم.

يەكەنگە بېرىپ تۆتىنچى كۈنى قاغىلىققا ماڭدۇق. يەكەن ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسى بىز غۇلجىلىق بەش

ئستۇدېنتنى بۇ ناھىيىدە قۇرۇلىدىغان ئوتتۇرا مەكتەپكە بىراقلا چىقاردى، قەشقەر دارىلمۇئەللىمىننى پۈتتۈرگەن ئىسمايىل ئىسىملىك ئوقۇتقۇچىنى ۋاقىتلىق ئىلمىي مۇدىر قىلىپ يولغا سالدى.

قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر گۈزەل باغچە بار ئىدى. ئۇنىڭ قارشىسىدا بىر باشلانغۇچ مەكتەپ بولۇپ، باغچە بىلەن مەكتەپنىڭ ئارىلىقى كەڭ مەيدان ئىدى. بىز مانا شۇ مەكتەپنىڭ تار بىر ئېغىز ئۆيىدە سىغدىلىپ ياتتۇق. بۇ مەكتەپكە مائارىپ ئىدارىسى بەشىنچى سىنىپتىن تۆتىنى ئېچىپ ئوتتۇرا مەكتەپ ئاساسىنى ياراتقانىكەن، شۇ يىلى باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن بالىلاردىن تولۇقسىز ئوتتۇرىغا يەنە بەش سىنىپ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلدۇق. چۈشتىن ئاۋۋال باشلانغۇچ مەكتەپ، چۈشتىن كېيىن تولۇقسىز سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرى ئوقۇدى. ئىككىنچى ئوقۇش مەۋسۇمىدا ناھىيە بازىرىنىڭ سىرتىدىكى بىر ئېتىزلىقتا سالدۇرغان مەكتەپ بىنالىرىغا كۆچۈپ چىقتۇق.

مەن قاغىلىقتا كېلىپلا جۈپ گۈزەللەرگە خەت يازغانىدىم. بىر ئايدىن كېيىن گۆھەردىن جاۋاب خەت كەلدى، مۇكەش خەتمۇ يېزىپ قويمىدى. ئىككىنچى خېتىمگە يېڭى مەكتەپ ئادرېسىنى يازمىغانلىقىم ئۈچۈنمۇ گۆھەردىن جاۋاب كەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەھۋاللىرىمىز ئۆزئارا نامەلۇم بولۇپ قالدى. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى ئۇلار خىيالىمدىن ئاستا ـ ئاستا كۆتۈرۈلۈپ كېتىشكە باشلىدى، يەنى مەن ئۇلارنى ئانچە كۆپ ئويلاپ كەتمەيدىغان بولۇپ قالدىم.

ئىككىنچى ئوقۇش يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئىسمايىل مەك-

تەپنىڭ رەھبەرلىك ئىشىنى ماڭا يۈكلەپ، ئۈرۈمچىگە ئوقۇشقا كەتتى. ئارىدىن بىر يىل ئۆتتى. ئالتىنچى ئاينىڭ ئاخىرىدا ئۈرۈمچىدىكى ئالىي، ئوتتۇرا تېخنىكوملارغا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىدىغانلار كەلدى، كەلگەنلەر كۆرەڭ، يوغانچى، تولا نېمىلەركەن. يەتتىنچى سىنىپنى پۈتتۈرگەن 187 ئوقۇغۇچى بار ئىدى، بۇلار ئىچىدە ئېرى، باللىسى بارلار 50 تىن ئارتۇق ئىدى. ئىسمايىلنىڭ خوتۇنىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە، مەن ئىلمىي مۇدىر بىلەن بىرلىكتە ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىلىم نەتىجىسى بويىچە بۆلدۇق، ئاندىن مەكتەپ ھەيئىتىنىڭ پىكرىنى ئالدۇق، ئۇلارنىڭ پىكرى بويىچە ئۆزگەرتىپ، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىدىغانلارغا بەردىم. ئۇلارغا مەسئۇل بولۇپ كەلگەن ئاداش ھۆرت - پۆرت دېۋىدى:

— بار ئوقۇغۇچىمىز مۇشۇ، ئالساڭلار مانا، ئالمىساڭلار قەشقەر، يەكەندىكى ئوتتۇرا تېخنىكوملارغا تەقسىم قىلىمىز، — دېدىم.

ئۇ غىڭ قىلالمىدى. 113 ئوقۇغۇچى ئالدى. قالغان ئوقۇغۇچىلارنى قەشقەر دارىلمۇئەللىمىن، تېببىي تېخنىكوم ۋە يەكەن دارىلمۇئەللىمىنگە تەقسىم قىلدۇق.

بۇ ئىش توگەپ «ئۇھ» دېيىشىمگە ناھىيىلىك مائارىپ ئىدارىسىدىن مېنى چاقىردى. باردىم، باشلىق:

— سىلىنى يۆتكەش ئۇقتۇرۇشى، — دەپ بىر قەغەزنى بەردى.

ئېلىپ ئوقۇسام مائارىپ نازارىتى كادىرلار باشقارمىسىنىڭ ئۇقتۇرۇشى ئىكەن، جىددىي تەييارلىق قىلدىم، ماي بايرىمىدا خوتەنگە بىر مەھەللىك ساۋاقداشىمنىڭ تويى-

غا بارغانىدىم. ئۇ يەردىن ئىككى پارچە گىلەم، شايى، ئەتلەس، قاشتېشى زىننەت بۇيۇملىرىدىن ئېلىپ كەلگەنىدىم. شەھەردىكى ئوقۇغۇچىلىرىمدىن يەتتىسىنى چاقىرتتىم، ئۇلار 500 ياڭاقنى چېقىپ، مېغىزىنى بىر خالتىغا سېلىپ بەردى. يېڭى تىكتۈرتكەن يوتقان - كۆرپەم، دەماللىققا ئىشلىتىدىغان كىتاپلىرىمنى بىر قىلىپ، پالازغا يۆگەپ باغلىدىم، 50 پارچىدىن ئارتۇق پەننىي، ئەدەبىي، تارىخىي كىتابلىرىمنى مەكتەپ قىرائەتخانىسىغا سوۋغا سۇپىتىدە قالدۇردۇم. كونا ئورۇن - يوتقان، كىيىم ۋە جاۋۇر قاتارلىق نەرسىلىرىمنى سىنىپىمدىكى ئىككى يېتىم بالىغا بەردىم. بۇ يېتىملار ناھىيە بازىرىدىكى ساۋاقداشلىرىغا خەۋەر قىپتىكەن، ئون نەچچە ئوقۇغۇچى مېنى قاتناش بېكىتىدە يىغلاپ تۇرۇپ ئۇزىتىپ قويدى.

يەكەندە جالالىدىن كۈتۈۋالدى، ئوقۇشنى پۈتتۈرۈپ كەلگەن ئىسمايىل يەكەندىكى قېيىنانىسىنىڭ ئۆيىدە ئۇزدىتىش زىياپىتى بەردى. ئۇلار مېنى شۇنداق قىزغىن كۈتۈۋالدى، مېھمان قىلدى. زىياپەتتىن كېيىن خەت يېزىپ تۇرۇشۇمنى تاپىلاپ ئۇزىتىپ قويدى.

يەكەن ۋىلايىتى شۇ يىلى ئەمەلدىن قېلىپ، ناھىيىگە ئايلانغان ۋە قەشقەر ۋىلايىتىگە قوشۇۋېتىلگەنىدى، يۆتكىلىش رەسمىيىتىمنى ئۆتەش ئۈچۈن قەشقەرگە كېلىپ ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسىگە باردىم. ئۇ يەردە رەسمىيەتلىرىمنى پۈتتۈرۈپ بەرگەن خادىم:

— ئەمدى كاسسىرغا كىرىپ، 300 يۈەن يول رەسخوتىنى ئېلىۋېلىڭلا، — دېدى.

— بۇ پۇلنى يېڭى قۇرۇلغان قاغىلىق ئوتتۇرا مەكتە-

پىگە تەقدىم قىلدىم، ــــ دەپلا چىقىپ كەتتىم.

ئۇرۇمچىگە كېلىپ مىجىتنىڭ ياتىقىغا باردىم. بۇ يەردىكى دوستلىرىم مېنى بىر نەچچە كۈنگىچە كۈتتى، شەنبە كەچلىكى مائارىپ نازارىتىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان تانسىغا باشلاپ باردى. نازارەتنىڭ ئوچۇق مەيدانىدا تانسا بولۇۋاتقانىكەن، چۆرىسىدىكى ئورۇندۇقلاردا ئولتۇردۇق. تانسا ئويناۋاتقانلارغا كۆز يۈگۈرتتۈم. تانسىغا كەلگەنلەرنىڭ كۆپچىلىكى دارىلفۇنۇندا ئوقۇغانلار، تونۇشلار ئىدى. مۇكەش چۆچەكلىك يىگىت بىلەن ئويناۋاتاتتى، ئۇ مېنى كۆرۈپ بېشىنى لىڭشىتىپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى.

ــــ ۋىييەي، ئاسماندىن چۈشتىڭىزمۇ، نېمە؟ ــــ دېگەن يۇمشاق ئاۋاز يېنىمدىلا ئاڭلاندى.

سول يېنىمغا قارىدىم. پاھ، بىر پەرىزاتنى كۆردۈم، ئۇنىڭ ئىنچىكە قەلەم قاشلىرى ئوقيادەك ئېگىلىپ، كېيىك كۆزلىرى نۇر چېچىپ، ئۇزۇن كىرپىكلىرى قىزىلگۈل ياپرىقىدەك يېپىلىپ تۇراتتى. جەزبىدار يۈزىنىڭ تېرىسى سۈتتەك ئاق ھەم سۈزۈك، ئىككى مەڭزى ئانارىدەك قىزىل ئىدى. ئېقىپ چۈشكەن قاڭشار بۇرنى ئاستىدىكى ئالۇچا رەڭ لەۋلەر ئېچىلىپ، ئۈنچىدەك سەدەپ چىشلىرى پارقىراپ تۇراتتى، ئىڭىكىنىڭ ئاستىدىكى زىنىقى ۋە بىر تال مېڭى ھۆسنىگە ھۆسن قوشقانىدى. ئۈچىسىغا كىيگەن ئەت رەڭ كۆينىكى نازۇك بېلى، زىلۋا قەددى ـ قامىتىنى يارقىن كۆرسىتىپ، كىشىنىڭ مەستلىكىنى كەلتۈرەتتى. ئۇ شۇنداق چىرايلىق ئىدىكى، ئۇنىڭغا «ھەرقانداق كىيىم، ھەتتا ماتامۇ يارىشىدۇ» دېگەن خىيال كۆڭلۈمدىن كەچتى. دىمەك، قىز بالىنىڭ تولغان ۋاقتى 19 ـ 20

ياش ۋاقتىكەن ـ دە. ئۇنىڭ بۇ قەددى ـ قامىتىنى، گۈزەل رۇخسارىنى ئۇستا رەسساممۇ سىزىپ ئىپادىلىيەلمەس، ما- ڭا تىككەن شەھلا كۆزلىرىدىن چاقنىغان نۇرنى قەغەز يۈز- گە چۈشۈرەلمەس! ئۇنى تۇيۇقسىز كۆرۈپ، نېمىشقىدۇر يۈرىكىم دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى. ھاياجان ۋە ھودۇقۇش- تىن تىنچلىقمۇ سورىيالمىدىم.

— قاچان كەلدىڭىز، بارىمەن، دەپ خەتمۇ يازماي، ئوغرىلىقچە كەپسىز ـ دە؟ — ئۇنىڭ لەۋەن سۆزى مېنى ئېسىمگە كەلتۈردى.

— ھوي ـ ھوي، سىز گۆھەرمۇ؟ بۇرۇنقى گۆھەرگە زادىلا ئوخشىماي قاپسىز، — دېدىم مەن ئۇنىڭ ياتلارچە «سىز» دېگىنىگە يارىشا سىزلەپ، ـ تونۇغۇسىز چىرايلىق- لىشىپ كېتىپسىز، مەن بولسام تونۇگۇن كەلدىم.

— تەتىل قىپمۇ؟

— ياقەي، خىزمەت ئالمىشىپ.

ئەمدى ئۇنىڭ ئاۋازى يېقىملىقلا ئەمەس، نازلىق چىق- تى:

— ۋاھ، ئەجەبمۇ ياخشى بوپتۇ، تەبرىكلەيمەن، — دەپ قولىنى سوزدى.

ئۇنىڭ قولىنى قويۇۋەتكىم كەلمەي تۇراتتىم، يۇزۇر ياسانغان بىر يىگىت كېلىپ ئۇنى تانسىغا تارتتى، گۆھەر شەھلا كۆزلىرىنى ماڭا تىكتى، قارىسام يەنە بىر يىگىت كېلىۋاتىدۇ، مەن ئۇنىڭ بېلىدىن تۇتۇپ ۋالىسقا پىرقىراپ كەتتىم، ئۇ شۇنچىلىك ئېچىلىپ كەتتىكىن، خۇش تەبەس- سۇم بىلەن بېشىنى ئارقىغا تاشلاپ ھۇزۇرلانغىنىنى ئىپا- دىلىدى، كېيىن بېشىنى ئالدىغا قىلىپ كۆزۈمگە تىكىل-

دى، ئۇ:

— گىلەم دوپپىگىز بەك يارىشىپتۇ، — دېدى.

مەيداننى بىر ئايلىنىۋېتىپ، پىرقىراشنى توختاتتىم، شۇندا مۇكەش ئالدىمىزدىن پىرقىرغىنىچە چىقىپ قالدى:

— ياخشىمۇسەن، قاچان كەلدىڭ؟ — دەپ سورىدى ئۇ.

جاۋاب قىلغۇچە ئۈتۈشۈپ كەتتۇق، گۆھەرنىڭ قىزىلـ گۈلدەك ئېچىلىپ كەتكەن چىرايى تۇتۇلدى، ناۋاتتەك لەۋـ لىرى پۈرۈشتى:

— مۇكەش ئەشۇ چۆچەكلىك بىلەن يۈرۈۋاتامدۇ؟

— شۇنداقمىكىنتاڭ.

— سىز بىلمەمسىزا؟!

— ئۇ ماڭا تۆھمەت ـ بالا چاپلىغاندىن بېرى بىلمەس بوپقالدىم.

— ئۇ نېمىدەپ تۆھمەت قىلدى؟

— ياتاققا بارغاندا دەپ بېرەي.

دوستلىرىممۇ گۆھەر بىلەن تانسا ئويناشتى. تانسىدىن كېيىن بىز مەكتەپكە قاراپ كەتتۇق، بارغۇچە ناخشا ئېيـ تىشتۇق، گۆھەر مېنى قولتۇقلىۋالدى. سالقىن شامال قەيەردىندۇر ئېلىپ كەلگەن خۇش پۇراق ھىد كۆڭلۈمگە لەززەت بەردى. قىزلار ئوتتۇرا مەكتەپ قوروسىغا كىرگەـ نىمىزدىن كېيىن دوستلىرىم بىر ـ بىرلەپ خوشلىشىپ، ياتاقلىرىغا كىرىپ كېتىشتى. گۆھەر مېنى ياتىقىغا باشلىـ دى. ياتاققا بىرلا كارىۋات قويۇلغانىدى.

— سىز بۇ ياتاقتا يالغۇز يېتىۋاتامسىز؟ — دەپ سورىدىم سەل ئەجەبلىنىپ ۋە كېچىدە يالغۇز ياتىدىغان قىزنىڭ

ياتقىغا كىرىشنى ئەپسىز ھېس قىلىپ.
— بىر يىلدىن بېرى شۇنداق.
— قورقمىدىڭىزمۇ؟
— نېمىدىن قورقىمەن، خىزمەتداشلار قوشنا تۇرسا.
— مۇكەش ئىككىڭلار ئەجەب ئايرىلىپ كېتىپسىلەر-
غۇ؟
— ئۇ بىر ھەسەتخور نېمىكەن ئەمەسمۇ!
— سىزگە ھەسەت قىلدىمۇ؟
— بىر دېمەڭ، — دېدى گۆھەر قاپىقىنى يىمىرىپ، —
ئالدى بىلەن ياتاققا كىرىڭ، چاي ئىچكەچ ئۇنىڭ ماڭا
قىلغان ئىپلاسلىقلىرىنى سۆزلەپ بېرەي.
قوشماق ئالۇچىدەك يۇرگەن بۇ ئايرىلماس دوستلار-
نىڭ نېمىگە ئارازلىشىپ قالغىنىنى بىلگۈم كەلدى. بوسۇ-
غىدىن ئاتلىدىم. ئۆي ئىچى گۈپۈلدەپ ئەتىر پۇراپ تۇرات-
تى. لامپۇچكىنىڭ سارغۇچ يورۇقىدا ئۆي تولىمۇ پاكىز
كۆرۈندى. ئۆي ئاددىيلا سەرەمجانلاشتۇرۇلغانىدى، بىر
كىشىلىك ياغاچ كارىۋاتقا يېشىل گۈللۈك ئەدىيال يېپىل-
غان، باش تەرىپىدە كەشتە بېسىلغان ئىككى ماموق تەكيە
تىكلەكلىك تۇراتتى. شىرە چۆرىسىدىكى يۆلەنچۈكلۈك يا-
غاچ ئورۇندۇقنىڭ بىرسىگە ئولتۇردۇم، گۆھەر بىر ئاق
گۈللۈك پەرتۇقىنى تارتىپ ئىشكاپتىن توقاچ، تاتلىق -
تۈرۈم ۋە تۇرپانىنىڭ كىشمىش ئۈزۈمىنى ئېلىپ، شىرەگە
تىزدى، ئىككى يىللىق مۇساپىرچىلىق تۇرمۇشۇمدا مۇنداق
ئائىلە ئىللىقلىقىنى كۆرمىگەنىدىم. پىيالىلەرگە گۈپۈل-
دەپ پۇراپ تۇرغان پەمىل چاي قۇيۇپ ئۆزىمۇ ئولتۇردى.
ئۆز ئۆيۈمدە ئولتۇرغاندەك راھەتلىنىپ ئولتۇرۇپ چاي

ئىچىشكە باشلىدىم. ئۇسسۇلۇقۇم قانغاندىن كېيىن ئۇزۇم يەپ ئولتۇرۇپ، گۆھەرنىڭ شەھلا كۆزلىرىگە قارىدىم. خىلۋەت ـ تىنچ، چىرايلىق ئۆيدە بۇ گۈزەل جانانغا قاراپ ئولتۇرۇپ مەست بولدۇم. ئۇ ئېغىر ۋە يۇمشاق ئاۋازدا مۇكەش ئىككىسى ئوتتۇرىسىدا بوپ ئۆتكەن كۆڭۈلسىزلىكلەرنى سۆزلەشكە باشلىدى.

5

ــ بىزنىڭ دوستلۇقىمىز غۇبارسىز، باللارچە سەمىمىي ئىدى. بىللە خىزمەت ئىشلەپ، بىر ياتاقتا يېتىپ بىر تۇغقان قېرىنداشتەك بوپكەتتۇق. كۆڭۈل ـ كۆكسىمىزدىكىنى دىلكەشلىك بىلەن تۆكۈپ سىردىشىپ يۈردۇق. مۇشۇنداق بىر ـ بىرىمىزگــە خەيرخاھلىق قىلىشىمىــز، بىر ـ بىرىمىزگە قايىل ـ مايىللىقىمىز، ياخشى نىيىتىمىز بىزنى تېخىمۇ جىپسىلاشتۇردى. مەكتەپ ئىچىدىلا ئەمەس، شەھەر بويىچىمۇ بىزنى بىلىدىغانلار «قوشماق دوستلار»، «جۈپ گۈزەللەر» دەپ يۈرۈشەتتى. بىزنى مىجەزى ئوچۇق، گۈزەل سۈپەت، ئىچىمۇ ـ تېشىمۇ گۈزەل دەپ تەرىپلەشتى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندا مۇكەشنىڭ چىرايىدا خۇش تەبەسسۇم ياغاتتى، كۆزلىرى يېنىپ كېتەتتى، بولۇپمۇ يىگىتى تەكلىپ قويغاندىن كېيىن مۇشۇنداق تاتلىق، شېرىن گەپلەرنى ئاڭلاشقا خۇشتار بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭغا تانسىلاردا يىگىتلەر يېپىلىپ تۇراتتى، ئۇمۇ كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ، قوڭغۇراقتەك زىل كۈلكىلىرى بىلەن يىگىتلەرنى جەلپ قىلاتتى. ئۇنىڭ «گۈزەل» دېگەن

شۆھرىتى چىققانسىرى مىجەزىدە ئۆزگىرىشلەرمۇ بولدى. ئۇ مېنىڭ بىلەن گۈزەل دېگەن نام - ئاتاقنى تالىشىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتتى، مېنىڭغۇ بۇنداق ئاتاققا پەرۋايىم پەلەك؛ خىزمەتداشلار، ساۋاقداشلار ۋە مېنىڭ پېيىمگە چۈشكەنلەر مېنى مۇكەشتىن چىرايلىق، خۇلق - مىجەزى ياخشى، ئېغىر - بېسىق، تىلى يۇمشاق، ئەخلاق - پەزىلەتلىك دەپ تەرىپلەشتى. بۇ تەرىپلەشلەرنى ئاڭلىغان مۇكەشنىڭ چىرايلىق ئۆڭگىدىغان بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ماڭا مۇھەببەت ئىزھار قىلىپ كەلگەن خەتلەر كۆپەيدى. بۇ خەتلەرنى مۇكەش تالىشىپ ئوقاتتى - دە، چىرايى تاتىرىپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ بىر قىسما بولۇپ كېتەتتى. ماڭا بولغان مۇئامىلىسىمۇ توڭلىشىپ، مەن گەپ قىلسام تېرىكىدىغان بولدى. ھەممىنى قىلغان مۇشۇ خەتلەر، گۆھەر شۇنداق دەپ، شىرە تارتمىسىدىن بىر باغلام كونۋېرتنى ئېلىپ ئالدىمغا قويدى. مەن بىرنەچچە پارچە خەتكە كۆز يۈگۈرتتۈم، خەتلەردە مۇنداق تەرىپلەر بار ئىدى: «سىز دۇنيادا تەڭداشسىز گۈزەل»، «ئاللا سىزنى پەرىشتە سۈپەت قىلىپ ياراتقان»، «سىزنىڭ ئاھۇ كۆزلىرىڭىزگە ئۆمۈر بويى قاراپ ئولتۇرسام دەيمەن»، «مەن سىزنىڭ ئەڭ بولمىغاندا قولياغلىقىڭىز بولسامچۇ»، «سىزگە بولغان مۇھەببىتىم بۇلبۇلنىڭ گۈلنىڭ ئېچىلىشىغا بولغان تەشنالىقىدىنمۇ ئېشىپ كېتىۋاتىدۇ»، «سىز ئۆيۈمدە بولسىڭىز چىراغلارنى خىجىل قىلغۇدەك گۈزەللىك نۇرى چاچاتتىڭىز»، «مېنى قۇل قىلىڭ، مەن لېۋىڭىزنى كۆيدۈرىدىغان پىيالىڭىز بولاي ...» ۋاھاكازا...

خەتلەردىن كۆزۈمنى ئېلىپ گۆھەرگە تىكتىم. بۇ

ئىككى يىلدا ئۇ ھەقىقەتەن گۈزەللەرنىڭ گۈزىلى بوپ كەت-
كەندى! ئۇنىڭ مەن بۇرۇن سەپسالمىغان گۈزەل رۇخسا-
رى مەن كۆرگەن بارلىق گۈزەللەرنى يوققا چىقاردى، ئۇ-
نىڭغا مۇكەششىنىڭ گۈزەللىكى تەڭ كېلەلمەيدىغاندەك ھېس
قىلدىم.

گۆھەرگە قاراپ ئولتۇرۇپ، ئوقۇش پۈتتۈرۈتۈپ ئۆ-
رۈمچىدىن يەكەنگە مېڭىشقا تەييارلىق قىلىۋاتقان كۈنلەر-
نىڭ بىرى كەچتە ئاشخانىدا ئۇنى باغرىمغا بېسىپ سۆيۈۋال-
غىنىمنى ئەسلەپ قالدىم. شۇ ئاخشىمى ئارىمىزدا ئۇ ماڭا
تەلەپ قويغاندەك، مەن ئۇنىڭ يېنىغا قايتىپ كېلىشكە ۋەدە
قىلغاندەك گەپ - سۆزلەر بولۇنغانىدى. ئۇ ھېلىمۇ مېنى
ياخشى كۆرىدىغاندەك ئۇنىڭ يۈرۈۋاتقان يىگىتى يوقتەك
قىلاتتى. مەن ئۇنىڭغا تەلەپ قويايمۇ؟ ئاشۇ چاغدىكىدەك
باغرىمغا بېسىپ سۆيەيمۇ؟ يۈرىكىم دۈپۈلدەپ سوقۇپ تۇ-
راتتى. ئۆزۈمنى مىڭ تەستە تۇتۇۋالدىم. چۈنكى، ئۈرۈم-
چىگە قايتىپ كېلىش سەپىرىمدە تۇرمۇشۇم توغرىسىدا
كۆپ ئويلانغان، يۇرتۇمغا قايتىپ كېتىش قارارىغا كەلگە-
نىدىم. ئاپام ئاغرىقچان بولۇپ قالغانىدى، ئەمدى ئۇنىڭ
يېنىدا بولۇشۇم، ئاتا - ئانامنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشىم
كېرەك. گۆھەر مېنى ياخشى كۆرۈشى مۇمكىن. ئەمما،
مېنى دەپ ئۆگىنىپ قالغان ئۈرۈمچىنى — بۇ چوڭ
شەھەرنى تاشلاپ بىزنىڭ ئاشۇ شەھەرچىمىزگە كېتىشى
ناتايىن. مەن ئۇنچىقماسلىقنى ئەۋزەل كۆردۈم ...

مېنىڭ نېمە خىياللاردا ئىكەنلىكىمنى بىلمىگەن گۆ-
ھەر دەردىنى ئېيتىشقا باشلىدى:

— خەتلەرنى ئوقۇغان مۇكەش لەۋلىرىنى چىشلەيدى-

غان بۇرۇن تۆشۈكلىرى كېرىلىدىغان، ئۇ تەنلىك ئاھاڭدا «پاھ ـ پاھ، دۇنيادا تەڭداشسىز گۈزەل! بۇ ئاجايىپ ماختاشلارنى ئوقۇپ، مەنمۇ ساڭا ئاشىقى ـ بىقارار بولۇپ قالدىم» دەيدىغان بولدى. مەن ئۇنىڭدىكى ئۆزگىرىشكە، سۆزلىرىگە ھەيران بولۇپ:

— ئوھوش بۇ خەقمۇ زە نەدىكى پەلىپەتىش گەپلەرنى يازىدىكەن دەيتتىم.

كېيىنچە ئۇ جامائەت سورۇنلىرىدا مېنىڭ شەنىمگە تېگىدىغان، ئەيىبىمنى ئاچىدىغان ئۆسەك سۆزلەرنى تارقات-تى: «ئۇنىڭ چېچى نېمىشكە شالاڭ، بىلەمسىلەر، بېشى-نىڭ ئوتتۇرىسى چاچسىز ياغاق ـ دە، بۇ تاز بېشىنى ئالتۇن تاغاقتا تارايدۇ، تېخى، ھا ـ ھا» «قولتۇقىنىڭ پۇرايدىغىنىچۇ، تېخى، يېنىدا ئولتۇرغىلى بولمايدۇ، شۇ-ڭا دائىم ئەتىر چېچىپ يۈرۈيدۇ» «كۆنىگە چىشىنى نەچچە قېتىم يۇسىمۇ، يەنە ئاغزى سېسىق پۇرايدۇ ...» مۇشۇنىڭ-غا ئوخشاش مېنى سۇندۇرىدىغان، يۈرىكىمنىڭ بېغىشىغا تېگىدىغان پىتنە ـ پاساتلارنى تېرىدى. بۇنىڭغا ئىشەنگەن-لەرمۇ، ئىشەنمىگەنلەرمۇ بولدى. ئۇ، مېنىڭ بىلەن بىللە بىر ياتاقتا ياتقان، ئۇزاق ۋاقىت بىر سىنىپ، بىر پارتىدا بىللە ئولتۇرۇپ ئوقۇغان تۇرسا خەق ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالاتتىمۇ! ؟

ئۇنىڭ بۇ قىلىقلىرى ماڭا قاتتىق ھار كەلدى، ئاچ-چىق ئەلەملەر ئوتىدا كۆيۈپ يۈردۈم، پۇچىلاندىم. ئۆزۈم-نى كارىۋاتقا تاشلاپ يىغلايمەن، ياستۇقۇم كۆز يېشىم بىلەن يۇيۇلىدۇ. ئۇ نېمىشكە مۇشۇنداق پىتنە ـ پاساتلارنى تېرىيدۇ؟

— ھەسەتخورلۇق تۇپەيلى - دە، — دېدىم گۆھەرگە ئىچ ئاغرىتىش بىلەن.

— ئۇ دائىم مەندىن ئەيىب - ئېۋەن ئىزدەپ، كۆرۈك توخۇدەك كوتۇلداپ چىشىمغا تېگىدىغان بولدى. كىشىلەر، خانىم - قىزلار ئالدىدا ماڭا بۇرۇنقىدەكلا خۇش مۇئامىلىدە بولاتتى. كۈلكىلىك گەپلەر قىلىپ، ئېچىلىپ - يېيىلىپ كېتەتتى، بىراق مېنى تانىسىغا تارتقىلى كەلگەن يىگىتلەر-نىڭ ئالدىغا مەندىن بۇرۇن چىقىپ تانىسا ئوينىشىمغا توس-قۇنلۇق قىلاتتى. مېنى ياتاقتا، مەكتەپتە گەپ بىلەن چې-قىۋېلىپ، زەھەر تىللىرى بىلەن نەشتىرىنى سانجىيتتى. مېنىڭ قەلبىمنى بىر قەۋەت تۇمان پەردىسى قاپلاپ، ئەندى-شە ئىچىدە قالدىم.

— سىز كىشىلەر خېتىدە يازغىنىدەك گۈزەل، غۇ-بارسىز، دىيانەتلىك قىز، بىراق ياۋاشلىق قىپسىز، بىرنى دېسە ئىككىنى دېسىڭىز بولماسمىدى؟ — دېدىم مۇكەش-نىڭ قىلمىقلىرىدىن يىرگىنىپ.

— ساۋاقداشلىق، دوستلۇقنىڭ يۈزىنى قىلدىم، — دېدى گۆھەر، — ئۆزىڭىزمۇ بىلىسىز، مەن ئۇنىڭدەك يالغان - ياۋىداق، ئەدەپسىز گەپلەرنى قىلىشنى بىلمەي-مەن. ئۇنى ماڭا تۆھمەت قىلار دەپ قىلچە گۇمانلانمىغان، ئۇلا ئەمەس، ھەرقانداق ئادەمدىن گۇمانلانمىغان.

— ئۇ، سىزنىڭ مۇشۇ ساددىلىقىڭىزدىن ئوبدان پايدىلىنىپتۇ.

— بىر دېمەڭ، ئەڭ يامىنى، ئەڭ يامىنى ...

گۆھەر شۇنداق دەپ تىترىدى، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. مەن سورىماي تۇرالمىدىم:

— نېمە بولدىڭىز، يەنە قانداق ئەسكىلىك قىلدى ئۇ؟

— ئۇ، ئۇ مېنى «ئوغرى»غا چىقاردى. مېنى «ئوغ-رى» دەپ پۈتكۈل شەھەرگە تارقاتتى.

گۆھەر شۇنداق دېدىيۇ، كۆزىدىن مونچاقتەك ياش تۆكۈلدى. ھەيران قالغىنىمدىن ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتكى-نىمنى، ئۇنىڭ يېنىغا ئۆتۈپ، بېشىنى سىلىغىنىمنى تۇيـ-ماپتىمەن.

— كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ. ئېيتىڭا ئۇ نېمىشكە سىز-نى «ئوغرى» دەپ گەپ تارقاتتى؟

گۆھەر ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، ھەقىقىي ئەھۋالنى بايان قىلدى. ئۇنىڭ بايانىدىن مۇنۇلارنى بىلىۋالدىم: مۇكەش تارقاتقان پىتنە - ئىغۋالار گۆھەرگە يۇقمىغاندىن كېيىن، مۇكەشنىڭ قەلبىدىكى ھەسەتخورلۇق يىلاندەك ۋىشىلداپ، بىر سۇيىقەستنى پىلانلاتقۇزدى. ئۇ تۆت يۈز يۈەنگە سېتىـ-ۋالغان شۋېتسارىيىنىڭ ئاياللار قول سائىتىنى شىرە ئۈسـ-تىگىلا تاشلاپ قويىدىغان بولۇۋالدى، ئادەتتە سائىتىنى يېتىش ۋاقتىدا كارىۋىتىنىڭ نەگىدۇر بىر يېرىگە تىقىپ قوياتتى. گۆھەرمۇ ئاخشىمى ياتقاندا سائىتىنى دائىم شىرە-گە قويۇپ قوياتتى. ئۇنىڭ سائىتىگە كۆز قىرىنىمۇ سال-مايتتى. كۈنلەر ئۇچقاندەك ئۆتۈپ ئايمۇ ئۆتتى، بىر كۈنى ئەتىگەندە مۇكەش ئالاقزادە بولغان قىياپەتتە:

— ۋاي سائىتىم، سائىتىم يوققۇ، قايسى ئوغرى ئالغاندۇ، — دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

— ئوبدانراق قارا، ئۆيگە نەنىڭ ئوغرىسى كىرىدۇ، — دېدى گۆھەر. مۇكەش بۇ سائىتىنى بىر يىل پۇل يىغىپ

ئالغان، بۇ سائەت ئۇنىڭ ئالتە ئايلىق مائاشىغا كەلگەن.
ئۇنىڭ يىگىتلەرنى ئەسىر قىلىپ كەلگەن چوڭ قارا كۆزى ئەمدى يەكچەشمە ئومۇمايىنىڭ كۆزىگە ئايلانغانىدى، ياتاق ئىچىنى ئىزدەپ، ئۇنى - بۇنى ئېلىپ ئاختۇرۇپ، ئۆينى بېشىغا كىيدى.
— ئەنسىزلىك قىلماي، ئولتۇرۇپ ئوبدانراق ئويلاپ باق، ئاۋۋال ناشتا قىلىۋال، — دېدى ناشتىلىق تەييارلاۋاتقان گۆھەر، — بەلكىم بىرەر يەرگە تىقىپ قويۇپ ئۇنتۇغانسەن.
— ئۆز سائىتىمنى ئۆزۈم تىقىپ قويۇپ ئىزدەيدىغان ساراڭمىدىم.
— ئىلگىرى ھەر ئاخشىمى تىقىپ قوياتتىڭغۇ؟
— ماڭا قارىغىنا، سەن بۇ سائىتىمگە بەك قىزىقاتتىڭ، ئېپقويغان ياكى ئوينىشىپ تىقىپ قويغان بولساڭ بېرىۋەت.
— نېمە، مېنى ئوغرى دەۋاتامسەن!
— سەن ئوغرىلىمىساڭ كىم ئوغرىلايدۇ، بۇ ئۆيدە ئىككىمىزدىن باشقا ئادەم بولمىسا؟
گۆھەرنىڭ ئاقسۇزۇك بەدىنىگە سوغۇق سۇ سېپىلگەندەك ئەندىكتى، چىرايى تاتىرىپ كەتتى، كۆزىدىكى نۇر ئۆچۈپ قاراڭغۇلاشتى، بۇ بەتنام ئۇنىڭ يۈرىكىگە زەھەرلىك تىكەن بولۇپ سانجىلغاندەك بولدى. ئۇ لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى.
مۇكەش ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى ئاجىزلىقىنىڭ ئىپادىسى دەپ بىلىپ، ئاغزىغا كەلگەن گەپلەرنى ئويلانمايلا دېيىشكە باشلىدى:

— ھەئە، سەن، سەن گۈزەللىكتە، نامى چىققان ئوغرى! ...

ئۇنىڭ بۇ سەت ۋارقىرىشىنى ئاڭلىغان قوشنا ياتاقلاردىكى ئوغۇل - قىزلار دۇپۇرلىشىپ كىرىپ كەلدى. ئۇلار بىردە مۇكەشنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان ھاقارەتلىك سۆزلەرنى ئاڭلىسا، بىردە گۆھەرنىڭ قوزىدەك نالىسىنى ئاڭلىدى.

— شۇ كۈندىن باشلاپ بېشىمنى كۆتۈرەلمەي يۈرۈدۈم، — دېدى گۆھەر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، — ئاسمانغا چىقاي دېسەم، ئاسمان يىراق، يەرگە كىرەي دېسەم، يەر قاتتىق. ئۇ، بۇ بەتنامنى خەلقئالەمگە يېيىپ تېخىمۇ يوغىناتتى. ياتىقىمغا كىرگەنلەر بۇ بەتنامنى مەكتەپ، جەمئىيەتكە يايدى، بۇلار ئىچىدە جەمئىيەتتە بۇ تۆھمەتكە ئىشەنگۈچىلەرمۇ، ئىشەنمىگەنلەمۇ بولدى. مەن ئىزا - ئاھانەتتىن ئۆلمىدىم، ئەمما ئۆلۈم ئالدىدا جان تالاشقاندىن بەكرەك ئازابلاندىم ...

گۆھەرنىڭ بۇلاق كۆزلىرىدىن قۇيۇلغان ياش يېپى ئۈزۈلگەن مەرۋايىتتەك تۆكۈلگىلى تۇردى. خۇشخۇي، ئاددىي - ساددا يۇرۇيدىغان بۇ پاك قىزنىڭ بۇ ھالىتى ماڭا تولىمۇ قاتتىق تەسىر قىلدى. «ئېھ، دۇنيا! سەن يالغان ئۈستىگە بەتنام - تۆھمەتكە تولغانمۇ، سەن بۇ ئاجىزەگە نېمانچىزا رەھىمسىزلىك قىلغانسەن! مەن ئۆزۈمنى دەرھال بېسىۋالدىم، گۆھەرگە تەسەللى كېرەك ئىدى، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇتىدىغان گەپلەرنى قىلدىم، بېسىلار ئەمەس، قولياغلىقىم بىلەن ئۇنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياش تامچىلىرىنى ئېرتتىم ...

ئەتىسى ئاغىنەم مىجىتتىن گۆھەرگە قاتتىق ئەلەم بولغىنىنى، تېخىمۇ ئېغىر كەلگىنى يۇرۇۋاتقان يىگىتمىنىڭ «ئوغرى بىلەن توي قىلمايمەن» دەپ تاشلىۋەتكىنىنى ئاڭلىدىم.

— گۆھەر قانتى سۇنغان قۇشتەك بولۇپ قالدى، — دېدى مىجىت ئىچ ئاغرىتقان ھالدا، — گۆھەر شۇ كۈندىن باشلاپ ھېچكىمگە ئارىلاشمايدىغان، تانسا كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىدىن قاچىدىغان بولۇپ قالدى، ئۇنى يىگىتلەرمۇ ئىزدىمەيدىغان، مۇھەببەت خەتلىرى يازمايدىغان بولدى، ئۇ دەرس ئۆتىدۇ، ئۆگىنىش - يىغىنلارغا قاتنىشىدۇ، ئەمما بىر ئېغىز پىكىر قىلمايدۇ، ئىشتىن چۈشۈپ ياتىقىغا كىرىپ كېتىدۇ، ئەتىسى خىزمەت ۋاقتىدا ئىشخانىسىدىلا كۆرىمىز، مۇكەش شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ بەختىگە توپا چاچتى. بىز ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، سېنى كەلدى، يۇرۇڭ دەپ تانىسخانىغا باشلاپ بارغانىدۇق.

مەن گۆھەرنى غۇلجىغا يولغا سېلىپ قويۇپ ئۆز ئەشىمغا ماڭدىم، گۆھەر «غۇلجىدىن ئىش تېپىپلاۋالسام يۆتكىلىپ كېتىمەن، ئۆز يۇرتۇمدا ئوغرى تۇرماق قاراقچى بولساممۇ مەيلى» دېگەن ئويدا ئىدى. دېمىسىمۇ ئۇنىڭغا ئۇرۇمچىدە تۇرۇش قىيىن بولۇپ قالغانىدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئۇ مېنىڭ غۇلجىغا كېتىمەن دېگەن قەتئىي قارارىمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، «سەن غۇلجىغا كەتسەڭ، مەنمۇ غۇلجىغا كېتىمەن» دېگەن قارارغا كەلدىمىكىن، دەپ ئويلايتتىم، ئۇ مېنىڭدىن تېخى ئۈمىد ئۈزمىگەندەك قىلاتتى. لېكىن، يامان ئاتلىق بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن گەرچە مېنى يېقىن كۆرۈپ مۇڭدىشىپ، دەرد تۆككەن بولسىمۇ،

مەندىن مۇھەببەت تەلەپ قىلىشقا پېتىنالمايتتى، ئىلگىرىكىدەك كۆزۈمنىڭ ئىچىگە قادىلىپ قاراشقا ئەمدى جۈرئەت قىلالمايتتى. مەن بولسام توي ئىشىمنى ئاتا - ئانامنىڭ ئالدىغا بارغاندىن كېيىن ئويلىشىشنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويغانىدىم، شۇڭا ئۇ مېنىڭ توغرامدا «ئۇ ھېلىمۇ مېنى ياخشى كۆرىدىكەن» دېگەن خىيالغا كېلىپ، ئۈمىدلىنىپ قالمىسۇن، دېگەن ئويدا ئۇنىڭغا ئارتۇقچە يېقىنچىلىق قىلىپ كەتمىدىم.

قارارىم بويىچە غۇلجىغا كېتىشىم كېرەك ئىدى، لېكىن، شۇنچە يىلىنساممۇ مائارىپ نازارىتى كادىرلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى تەلىپىمنى رەت قىلىپ، يەنى ئۈرۈمچىدىن ھېچ يەرگە ئەۋەتمەيدىغانلىقىنى تەكىتلەپ تۇرۇۋالدى، مەنمۇ جاھىللىق قىلىپ تۇرۇۋالدىم. خەجلەيدىغان پۇلۇم تۈگەپ كەتكەنىدى، مائارىپ نازارىتىنىڭ كادىرلار باشقارمىسى ئىشخانىسى ئالدىغا ئىككى بەندىگنى جۈپلەپ قويۇپ، ئورۇن - كۆرپەمنى شۇنىڭغا سېلىپ يېتىپ يۇردۇم. باشلىق ئىشقا كېلىشىگە سوگدىشىپ ئىشخانىغا كىرەتتىم.

— مېنى غۇلجىغا يۆتكەپ قويسىڭىز، ئاپام ئېغىر ئاغرىقكەن، ئائىلە ئىقتىسادىمىز ناچار بولغاچ داۋالىنالمايۋېتىپتۇ.

— سىزنى غۇلجىغا ئەمەس، ئۈرۈمچىگە يۆتكەش ئۇقتۇرۇشى ئەۋەتكەنمىز، ئۈرۈمچىدە ئىشلىسىڭىز ئىستىقبالىڭىز بولىدۇ، يېڭىدىن سىفەن شۆيۈەن ئاچماقچىمىز، سىزدەك قابىل ئوقۇتقۇچىلار بەكمۇ كېرەك.

مەن يالۋۇرسام ئۇمۇ يالۋۇرىدۇ، مۇشۇنداق قىلىپ

143

ئىككى ھەپتە ئۆتۈپ كەتتى، بۇ كۈنلەردە مەن باشلىقنى راسا تېرىكتۈردۈم، ئاخىرى زېرىكتۈردۈم، ئۇ ئاخىر:

— خەير بوپتۇ، يامان نېمىكەنسەن، كېيىن پۇشايمان قىلمىساڭلا بولىدۇغۇ، — دەپ رەسمىيىتىمنى ئۆتەپ بەردى. مەن سىلىنى قاغىلىقتا ئۇتتۇرا مەكتەپ قۇرۇشقا ھەسسە قوشقان دەپ، غۇلجىدىكى ئەڭ ياخشى مەكتەپكە ئورۇنلاشتۇرۇشنى تاپىلاپ يازدىم.

خۇشاللىقىم ئىچ - ئىچىمگە پاتماي قالدى، باشلىقنىڭ ئىشخانىسىدىن چىقىپلا گىلەم دوپپامنى ئاسمانغا ئاتتىم. شۇ كۈنىلا ماشىنا بېلىتى ئالدىم. ئەتىسى غۇلجىغا قاراپ يولغا چىقتىم.

غۇلجىغا بېرىپ سۈرۈشتە قىلسام، گۆھەر يۆتكىلىشنىڭ ئامالىنى قىلالماي، ئىلاجسىز ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېتىپتۇ.

6

ئارىدىن خېلى يىللار ئۆتۈپ كەتتى. بىر شەنبە ئاخشىمى غۇلجا شەھىرىنىڭ مەركىزىدىكى ھەربىيلەر كۇلۇبىنىڭ يازلىق تانسىخانىسىغا تانسا ئوينىغىلى بېرىپ، كۈتمىگەندە گۆھەرنى كۆرۈپ قالدىم. ئۇ بىر ئەر بىلەن تانسا ئويناۋاتقانىكەن، ئۇ مېنى كۆرۈپلا ئۇ ئەرگە بىر نېمىلەرنى دەپ، ئالدىمغا كەلدى، ئۇنىڭ قورسىقى يوغىناپ قالغانىدى. قىزغىن كۆرۈشتۇم، تانسا ئاياغلاشقۇچە ئوينىدۇق. ئۇ تانسىغا بەك ئۇستا ئىدى، تانسىدىن قايتقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئۆيىگە بارغۇچە مۇڭداشتۇق، ئۇ مېنى قولتۇقلىۋې-

لىپ كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بەردى.

گۆھەر بەتنامنى ئۈنتالماي دىلى قاقشاپ يۈرگەندە، ئۇنىڭ تېگى - تەكتىنى ئوبدان بىلىدىغان، قورغاس ناھىيىسىدە ئىشلەيدىغان بىزدىن چوڭ بىر ساۋاقدىشىمىز تەكلىپ قويۇپتۇ. ئۇلار توي قىپتۇ ۋە گۆھەر قورغاسقا يۆتكىلىپ كەپتۇ. ئۇ ئېرىگە بىر ئوغۇل تۇغۇپ بېرىپتۇ. 1962 - يىلى سوۋېت ھۆكۈمىتى چېگرىنى ئېچىۋەتكەندە، نۇرغۇن ئادەم سوۋېتكە چىقىپ كەتكەنىدى. گۆھەرنىڭ ئېرى قورغاس ناھىيىسىنىڭ شۇ چاغدىكى مەركىزى چىلپەنزىلىك بولغاچ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ كەينىدىن چىقىپ كەتمەكچى بوپتۇ. ئەمما، گۆھەرنىڭ ئاتا - ئانىسى بۇ گۈزەل، مۇلايىم قىزىنى چەت ئەلگە چىقارتماي ئېپقاپتۇ. گۆھەرنىڭ ئېرى ئوغلىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. گۆھەر تىكەندەك يالغۇز قالغاچقا، ئاتا - ئانىسىنىڭ يېنىدا تۇرۇش ئۈچۈن يېقىندا مىڭ بىر مۇشەققەتتە شەھەرگە يۆتكىلىپ كەپتۇ. گۆھەر ھەسرەتلىك ئىدا بىلەن سۆزىنى تۈگەتتى:

— ئۇرغاننىڭ ئۈستىگە تەپكەندەك بولدى، قانداق قىلاي، تەتۈر پېشانىكەنمەن، ئۇلار كەتكەندە، قۇياش كەينىگە مېڭىۋاتقاندەك، ئالەم گۈمۈرۈلۈپ چۈشكەندەك تۇيۇلدى. مۇكەشنىڭ ھەسەتخورلۇق بەتناملىرى يۈرىكىمدىن ساقىت بولماي تۇرۇپ يەنە يېڭى دەردلەر قوشۇلدى. بۇ دەرد - ئەلەم مېنى گاراڭ قىلىپ قويدى.

ئۇنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدۇق، تولۇن ئاي گۈزەل رۇخسارىنى جاھانغا كۆرسىتىپ، ھەممە يەرنى كۈندۈزدەك يورۇتۇۋەتكەنىدى. ئايدىن كۆزۈمنى ئېلىپ گۆھەرگە باق-

تىم، ئۇنىڭ ھۆسن ـ جامالىمۇ تولۇن ئاي بىلەن بەسلەش. كەندەك، يارقىن نۇر چېچىپ تۇراتتى، پەقەت چىرايلىق خۇمار كۆزلىرى غەمكىن كۆرۈنەتتى. مەن ۋەدە بىلەن خوشلاشتىم:

ـــ دەرد ـ ئەلەملەر، قايغۇ ـ ھەسرەتلەرمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ، سىز يەنىلا بۇرۇنقىدەك ئاجايىپ گۈزەل. تېخى سىزنىڭ ئون گۈلىڭىزنىڭ بىرىمۇ ئېچىلمىدى، غەمدىن خالاس بولۇپ ياشاڭ، غەم ئادەمنى كېرەكتىن چىقىرىدۇ. خالىسىڭىز سىزنى كونسېرت ـ كىنو، تانسىلارغا ئاپىرى-مەن.

دېگىنىم بويىچە شەنبە كۈنلىرى گۆھەرنى كىنو ـ تانسىلارغا باشلاپ بېرىپ كۆڭلىنى ئېچىپ يۈردۈم. بىر شەنبە ئۇنى چاقىرغىلى ئۆيىگە بارسام سىڭلىسى چىقىپ:

ـــ ھەدەم يەڭگىپ قالغانىدى، ـــ دېدى.

ـــ مۇبارەك بولسۇن، ئوغۇلمۇ، قىزمۇ؟

ـــ قىز ئىدى، چاچراپ كەتتى.

ـــ ۋاي خۇدايىمەي، كۆپ ئەپسۇس، مېنى يوقلاپ كەپتىكەن، دەپ قويۇڭ.

قىزنىڭ ئۆلۈمى گۆھەرنىڭ يۈرىكىگە تۆتىنچى توق-ماق بولۇپ تەگدى، تەقدىر رەھىمسىزمۇ ياكى گۆھەرنىڭ تەقدىر ـ قىسمىتى كاجمۇ، بىلمىدىم. ئۇنىڭغا ئېغىر بەختسىزلىك كەينى ـ كەينىدىن كەلدى، گۆھەر بۇ بەخت-سىزلىكلەرنى كۆتۈرەلمىدى. ئۇ شۇ كۈندىن تارتىپ تالا ـ تۈز-گە چىقمىدى. كېيىنچە ئاۋۇلەن دادىسى، ئاندىن ئاپىسى ئالەمدىن ئۆتتى، بۇ خىل كەينى ـ كەينىدىن كەلگەن بەتنام ـ تۆھمەتلەر، پىتنە ـ پاسات، ئايرىلىش دېغى ۋە مۇسىبەت-

لەر بىر گادىرماش تۇگۈن بولۇپ ئۇنىڭ مېڭىسىدە ۋۇلقان-
دەك قايىندى ۋە ئاخىر پارتلىدى. ئۇ، ئولتۇرغان يېرىدە
قىمىرلىماي، سائەتلەپ ئولتۇرۇپ كېتىدىغان بولۇپ قال-
دى، «بىردە بالام» دەپ نىدا قىلسا بىردە «دادا، ئاپا،
قېنى سىلەر» دەپ نالە قىلاتتى. قولى ئىشقا بارماي، باغ
ئىچىدە ئايلىنىپ يۈرەتتى. ئۇ ئارىلاپ گۈللەر يېنىدا توخ-
تاپ، ئۇزاق قاراپ كېتەتتى، گۈلگە قونغان ھەرىلەرنىڭ
غوڭۇلدىشى ئۇنىڭغا دەھشەتلىك بوران ئاۋازىدەك ئاڭلىنىپ
كېتەتتى، ئىككى قولىقىنى ئالىقانلىرى ئارىسىغا ئېلىپ
قىسىپ، ھويلىدا ئۇزاقتىن - ئۇزاق يۈگۈرۈيتتى، ئاخىر
ئۇ ساراڭ بولۇپ قالدى.

ئۈچ يىلدىن كېيىن بىر بوز يىگىت گۆھەرنى ئەمرىگە
ئالدى، ئۇ گۆھەرنى ساپ قەلبى، سەممىمي مۇھەببىتى
بىلەن ياخشى كۆرۈپ ئالغانىدى. ئۇنىڭ سەۋدايى بولۇپ
قالغىنىنى بىلەتتى، ئەلۋەتتە. يىگىتنىڭ ئاپىسى گۆھەر-
نىڭ چېيى، تامىقىنى تەييارلاپ ئالدىغا قويۇپ قىزغىن
كۈتتى. كېلىن قېينانىغا ئەمەس، قېينانا كېلىنگە خىز-
مەت قىلدى. بۇنىڭدىن گۆھەرنىڭ يېقىنلىرى «بۇ يىگىت
گۆھەرنىڭ مۇھەببىتىنى تولۇقلاپ، غەم - غۇسسىدىن خا-
لاس قىلار» دەپ ئويلىغانىدى. ئەمما، گۆھەر يەنىلا ئوڭ-
شالمىدى. ئۇ بىر يىلدىن كېيىن ئوغۇل تۇغدى، بوۋاق
ئۇنىڭ يۈرەك پارىسى بولغان بارلىقىنى ئۇنىڭغا ئاتىدى،
قېينانىلا ئەمەس، ئېرى بىلەنمۇ بىر پاي كارى بولمىدى.
بوۋاق ئىككى ياشقا كىرگەندە، گۆھەر ئوغلى بىلەنمۇ كارى
بولماي، كوچىلارنى ئايلىنىپ يۈرۈيدىغان يېڭى قىلىق چى-
قاردى. ئىككىنچى ئېرى ئاخىرى ئۈمىدىنى ئۈزۈپ ئۇنى

قويۇۋەتتى، گۆھەر بۇنىڭغا پىسەن قىلمىدى. ئاتا ـ ئانى-
سىنىڭ ئۆيگە قايتىپ كەلدىيۇ، قېرىنداشلىرى ئاجرىتىپ
بەرگەن ئۆيدە ئولتۇرماي، يەنىلا قىزىنىڭ تۇپراق بېشىغا،
مەھەللىسىدىكى ساۋاقداشلىرىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ـ كېلىپ
يۈرۈيدىغان بولۇۋالدى. بىزنىڭ ئۆي ئۇ كۆپ كىرىدىغان
ئۆيلەرنىڭ بىرى ئىدى.

ئۇ بىر يەكشەنبە كۈنى ئۆيىمىزگە كىرىپ كەلدى،
ماڭا تىكىلىپ مېيىقىدا تاتلىق كۈلدى ۋە دادامغا سالام
قىلدى، دادام ئۇنى ئۆيگە باشلىدى. ئۇ كىرىپلا بۆشۈكتە
كۆكىراپ ياتقان قىزىمغا قاراپ ماڭدى ۋە بۆشۈك يېنىدا
ئولتۇردى، ئۇ ئېڭىشىپ:

— ۋاي قىزىم، ئاپئاق قىزىم، سېنى سېغىنىپ
كەتتىم، — دەپ قىزىمنى چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ كەتتى،
قىزىم قورقتى بولغاي، يىغلىۋەتتى، رەپىقەم ھويلىدىن
يۈگۈرۈپ كىرىپ بۆشۈكنى كۆتۈرۈپ ساراي ئۆيگە ئەكى-
رىپ كەتتى، گۆھەرنىڭ قاشلىرى تۈرۈلۈپ، چىرايى بۇ-
زۇلۇپ «ئەنە، قىزىم كەتتى، ئەكەتتى، قىزىم ـ قىزىم»
دېگىنىچە ئىتتىك چىقىپ كەتتى.

گۆھەر شۇنىڭدىن كېيىن ساقايمىدى. ئۇرۇق ـ ۋۇغ-
قانلىرى ئۇنى شەھىرىمىزدىكى ئاتاقلىق دوختۇرلارنىڭ
ھەممىسىگە دېگۈدەك كۆرسەتتى. ئۇلارنىڭ دىئاگنوزى
ئوخشاشلا چىقتى.

— ياۋاش ساراڭكەن، ساقايمايدۇ!

ئۇ ياۋاش بىر جان ئىدى، ئەمدىزە ياۋاش ساراڭ
بوپتۇ!

گۆھەر 21 ـ ئەسىر كىرگەندە، 64 يېشىدا ياۋاشلىق

بىلەن جان بەردى. ئۆلۈك سۈرلۈك بولىدىغۇ. ئەمما، گۆھەر قىز چېغىدىكى گۈزەل رۇخسارى بىلەن ياتاتتى. ئۇنىڭ كېيىك كۆزلىرىنى ئۇزۇن كىرپىكلىرى يېپىپ تۇ-راتتى، بۇ كىرپىكلەر ئارىسىدا ياش تامچىلىرى مەرۋايىت-تەك پارقىرايتتى ...

[General Information]
书名=天蓝色的衬衣　维吾尔文
SS号=40296264